

С.Г. Алексеєва, Н.П. Гальона, О.О. Конєєва

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**

ЗБІРНИК ВПРАВ

(для студентів природничих спеціальностей)

Київ
2022

УДК 811.161.2(076.5)

А 47

Українська мова за професійним спрямуванням: Збірник вправ (для студентів природничих спеціальностей) / укл. Алексєєва С.Г., Гальона Н.П., Конєєва О.О. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 164 с.

Збірник вправ містить дидактичний матеріал з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Подані в ньому завдання охоплюють теми з розділів «Фонетика. Орфоепія», «Лексика і фразеологія. Типові порушення лексичних норм», «Орфографія», «Грамматика», «Стилі сучасної української літературної мови» і спрямовані на закріплення теоретичного матеріалу, розвиток компетентностей, пов'язаних із використанням української мови в науковому та професійному спілкуванні студентів природничих спеціальностей. Крім вправ, посібник містить тестові завдання до кожної теми, а також тексти для диктантів і самодиктантів.

Посібник може бути використаний на заняттях з української мови студентами інших спеціальностей, учнями шкіл і коледжів, учителями й викладачами, а також усіма, хто вивчає українську мову.

Рекомендовано до друку на засіданні
Вченої ради Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
(протокол №13 від 30 червня 2022 року)

Рецензенти:

Караман С.О., доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри української мови Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка;

Шемет В.Г., канд. філол. наук, професор кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

© Алексєєва С.Г., 2022

© Гальона Н.П., 2022

© Конєєва О.О., 2022

ЗМІСТ

Розділ 1. Фонетика. Орфоепія	5
1. Вимова звуків української мови	
Зміни звуків у потоці мовлення	5
2. Норми наголошування слів	
сучасної української літературної мови	11
3. Чергування голосних та приголосних звуків	13
<i>Тестові завдання</i>	<i>14</i>
Розділ 2. Лексика і фразеологія.	
Типові порушення лексичних норм	18
<i>Тестові завдання</i>	<i>25</i>
Розділ 3. Орфографія	29
1. Уживання знака м'якшення та апострофа	29
2. Позначення на письмі подвоєння	
та спрощення приголосних звуків	31
3. Правопис слів іншомовного походження	35
4. Правопис префіксів	41
5. Правопис суфіксів	44
6. Уживання великої літери	47
7. Правопис складних слів у професійному мовленні	50
<i>Тестові завдання</i>	<i>55</i>
Розділ 4. Граматика	66
1. Відмінювання та вживання іменників	66
2. Творення, відмінювання та правопис прикметників	76
3. Особливості відмінювання та правопису займенників	86
4. Відмінювання та вживання числівників	90
5. Творення та вживання дієслівних форм	97
6. Правопис прислівників	111
7. Уживання й правопис	
службових частин мови та вигуків	119
Розділ 5. Стилї сучасної української	
літературної мови	135
Розділ 6. Диктанти	142
Розділ 7. Самодиктанти	152

Розділ 1

ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ

1. Вимова звуків української мови. Зміни звуків у потоці мовлення

***Вправа 1.** Простежте артикуляцію поданих звуків, вимовляючи їх за описом роботи мовних органів. Зверніть увагу, що при вимові глухих приголосних голосові зв'язки пасивні:*

[е]: губи злегка розтягуються; спинка язика піднімається на середній рівень і наближається до передньої частини ротової порожнини; голосові зв'язки вібрують; повітря вільно проходить через ротову порожнину;

[і]: губи розтягнені; спинка язика піднімається вгору і просувається вперед; голосові зв'язки вібрують; м'язи ротової порожнини напружені більше, ніж у вимові інших голосних; повітря вільно проходить через ротову порожнину;

[м]: голосові зв'язки вібрують; губи зімкнені; м'яке піднебіння рухається; частина повітря проходить через носову порожнину; потім губи раптово розмикаються;

[р]: кінчик язика періодично притискується до альвеол і відштовхується від них - вібрує; голосові зв'язки вібрують;

[к]: задня частина спинки язика високо піднімається вгору та змикається з м'яким піднебінням; це зімкнення раптово проривається повітряним струменем; голосові зв'язки пасивні, не вібрують;

[с]: кінчик язика притискується до зубів нижньої щелепи, а спинка язика піднімається до піднебіння; видихуване повітря вдаряється об зуби, утворюючи характерний свистячий звук; голосові зв'язки не працюють.

Вправа 2. У поданих словах голосні [е] та [у] – наголошені. Вимовляйте їх чітко, без наближення до інших звуків. Стежте, щоб звук [е] був відкритим (рот потрібно відкрити доволі широко). Приголосні перед [е] та [у] вимовляйте твердо. Особливу увагу приділяйте твердій вимові шиплячих приголосних.

Бактерія, вид, дихання, жир, жито, клітина, колаген, легко, листя, межі, мир, молекула, нитка, пень, пластинка, процес, редька, решта, рослина, скеля, спирт, сфера, тварина, тип, тканина, центр, цикл, чесний, чисто, широко, щиро, щит.

Вправа 3. Вимовляйте дзвінкі приголосні, які стоять у кінці слова або кореня, чітко, без оглушення. Зверніть особливу увагу на те, що дзвінкі приголосні треба вимовляти так само чітко, дзвінко й перед глухими приголосними.

Біб, важко, вигляд, вид, вуж, гідроліз, грядка, дзьоб, дуб, зарядковий, зарядка, зоб, зубці, йод, каріокінез, лад, ланцюг, луг, мед, мітоз, мороз, низка, ніжка, перебіг, п'ять фаз, сад, солодкий, фотосинтез, хліб, цитокінез, шість залоз.

Вправа 4. Вимовляйте твердо звуки: [б], [п], [в], [м], [ф], [ж], [ч], [ш], [дж], [р] у кінці слова та складу, а також перед голосними [а], [о], [у], [е], [у] (за винятком слів на зразок: свято, рясно).

Бар'єр, бур'ян, визначення, висип, водичка, дощ, задача, захищати, змащувати, кір, колючка, лікар, насичений, печера, печериця, підвищення, плющ, покращувати, риба'чий, розчинний, синтетичний, Харків, часто, черга, четвертий, чисто, чорний, чотирма, ячмінь.

Вправа 5. Дотримуючись орфоепічних норм, правильно прочитайте слова. Зверніть увагу, що буквосполученнями дз і дж позначено один звук – [дз] або [дз'] і [дж].

Бджола, джем, джерело, джміль, дзвін, дзвоник, дзеленчати, дзеркало, дзижчати, дзюрчати, дзьоб, задзвеніти, кукурудза, проводжу, раджу, ходжу.

Вправа 6. У ненаголошеній позиції вимовляйте голосний [e] з наближенням до [u], а голосний [u] з наближенням до [e].

Веретеноподібний, видоутворення, виникнення, висихання, дендрит, значення, енергія, ентерит, матеріал, механічний, нервовий, регенерація, речовина, синтезувати, типологія, фермент, цибулина, цитоплазма.

Вправа 7. У наголошеній та ненаголошеній позиції вимовляйте голосний [o] чітко, без наближення до інших звуків. Але перед складом з наголошеним [y] або [i] вимовляйте [o] з наближенням до [y].

Борсук, голубка, доручення, зворушливий, зозуля, зоріти, коліт, конвульсія, косуля, лопух, молюск, остуджений, остюк, погрузнути, поріг, порушити, роздмуханий, розсудливий, ропуха, собі, тортури, чомусь, чорніти.

Вправа 8. Приголосний [в] після голосного звука перед приголосним, або на початку слова перед приголосним, або в кінці слова після голосного вимовляйте з наближенням до [y], як [ÿ] ([y]-нескладовий). Приголосний [і] у тих самих фонетичних умовах вимовляйте як [ï] ([i]-нескладовий).

Верхівка, війна, вовк, ковзкий, ковтати, мовчати, товстий, шовк, знайшов, потовщення, повторювати, зумовлює, повний, наповнювати, прийшов, війнути, порівняти, війчастий.

Вправа 9. У поданих формах слів кінцеві приголосні [m'] і [с'] зазнають змін у потоці мовлення й вимовляються як [ц':] (довгий м'який звук), наприклад, [зрошчуйц':a]. Вимовляйте слова за зразком відповідно до орфоепічної норми.

Зрощуються, виділяється, змінюється, повторюється, відокремлюється, руйнується, перетворюється, називається, каталізується, розмножуються, накопичується.

Вправа 10. Звукосполучення [шс'] у потоці мовлення змінюється на [с':] (довгий м'який звук), наприклад, [йчи'с':а]. Вимовляйте подані слова відповідно до норм літературної вимови.

Збираєшся, вчишся, хвилюєшся, вітаєшся, розписуєшся, відрізняєшся, приєднуєшся, лікуєшся, одягаєшся, піклуєшся.

Вправа 11. Відповідно до орфоепічних норм звукосполучення [жц'] вимовляйте як [з'ц'], звукосполучення [шц'] – як [с'ц'], а звукосполучення [чц'] – як [ц':], наприклад: [у лоз'ц'і], [у пл'ас'ц'і], [у ми'соц':і].

У ложці, у книжці, у діжці, на доріжці, у знижці, на стежці, ворожці, подушці, у пляшці, у мисочці, у сумочці, на стрічці, на смужці, на ниточці, у сорочці, на зірочці, нічці.

Вправа 12. У потоці мовлення глухі приголосні перед дзвінкими змінюються на дзвінки: [к] на [г], [с'] на [з'], [т'] на [д'], наприклад: десь далеко – [дес' далеко]. Вимовляйте подані слова відповідно до орфоепічної норми, замінюючи глухі звуки (позначені виділеними буквами) відповідними дзвінкими звуками.

Вокзал, отже, десь далеко, Тбілісі, екзотика, рюкзак, світ дитинства, птах-говорун, смак грибів, екзамен, як же, якби, боротьба.

Вправа 13. У потоці мовлення дзвінкий приголосний [з] у складі префікса чи прийменника перед глухими приголосними змінюється на глухий [с], а дзвінкий [з] у коренях слів змінюється на глухий [х], наприклад: з тваринами – [с твари'нами], кігті – [к'і'хт'і].

У складі префіксів роз-, без-, через- дзвінкий приголосний [з] може оглушуватися повністю або частково залежно від темпу мовлення, наприклад: розпушувати – [ро^узпу'шувати] і [ро^успу'шувати].

Інші дзвінки приголосні, наприклад, [б], [д], у складі префіксів від-, над-, об-, під- перед глухими приголосними майже не оглушуються, наприклад: підсумок - [п'ідсу'мок], відсікти - [в'ідс'ікти'], обплетений - [обпле'те'ний].

Вимовляйте подані слова відповідно до орфоепічної норми, замінюючи, де потрібно, дзвінки звуки (позначені виділеними буквами) відповідними глухими звуками.

З квітами, через тиждень, без сітки, розкришити, підказка, безтурботний, нігті, вогко, дьогтю, надлегкий, підтропіки, над-сегментний, відпрепарований, сніг, град, мозковий.

Вправа 14. У потоці мовлення тверді приголосні [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [дз] перед м'якими [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [дз'] та напівпом'якшеними [б'], [п'], [в'], [м'] пом'якшуються, наприклад: міцність - [м'і'ц'н'іс'т'], стійкість - [с'т'і'к'іс'т'], змілілий - [з'м'і'лі'лий], спіральний - [с'п'і'ра'л'ний].

Вимовляйте звуки, позначені виділеними буквами, пом'якшено відповідно до орфоепічної норми.

Стіна, спінити, підсів, збілілий, здібності, різкість, озвіріння, сміливість, постійний, сльозовиділення, стронцій, роздільно-листяний, кутній, заяснітися, гунський, дотліває, ланцюг.

Вправа 15. Оберіть фонетичну транскрипцію, яка відображає правильну вимову слова відповідно до орфоепічних норм сучасної української літературної мови. Поясніть свій вибір.

Природничий - [природни'чий], [при'єро'дничий], [при'єродни'чий].

Могутній - [мо'гу'т'н'ій], [могу'тн'ій], [мо'гу'т'н'іј].

Синхронність - [синхро'н'іст'], [си'нхро'н'іс'т'], [си'нхро'н'іст'].

Поздовжній - [поздо'вжн'ій] [поздо'ужн'іј] [поздо'ужн'ій].

Збільшується - [зб'і'л'шуєц':а], [з'б'і'л'шуєц'а], [з'б'іл'шуєц':а].

З джерела - [зд'же'ре'ла'], [жд'же'ре'ла'], [жд'жерела'].

З кінцівками - [зк'ін'ці'ї'уками], [ск'ін'ці'ї'вками], [ск'ін'ці'ї'уками].

Нігтьова – [н'ігт'ова'], [н'іхт'ов'], [н'ікт'ова'].
Підключаєшся – [п'іткл'уча'jes':a], [п'ідкл'уча'jешс'a], [п'ід-
кл'уча'jes':a].

На смужці – [насмү'з'ц'і], [насмү'зц'і], [насмү'жц'і].

У річці – [у р'і'ц':і], [у р'і'чц'і], [у р'і'ч'ц'і].

Цвіт дерева – [ц'в'ід:е'ре'ва], [ц'в'і'тде'ре'ва], [ц'в'і'д:е'рева].

Екзамен – [е'гза'ме'н], [е'гза'ме'н], [е'кза'ме'н].

Вправа 16. *Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть їх звукові особливості.*

Повноводдя, зжовклий, завітчаний, відчуження, емоцій-
ність, зсихання, на стрічці, екзотермічність, з'ясовується, діг-
тяр, мушці, змішуються, підживлення, лічба, розцвіт, порушен-
ня, піратський, туристський.

Вправа 17. *Відтворіть орфографічний запис слів, поданих фонетичною транскрипцією. Поясніть зміни голосних і приго-
лосних у потоці мовлення залежно від позиції та комбіна-
ції звуків. Наприклад, [при'їшо'ў] – прийшов: ненаголошений
[и] вимовляємо з наближенням до [e]; у середині слова перед
приголосним та в кінці слова вимовляємо нескладові [i], [ў]
замість [j], [в].*

[карпа'ц'к'і], [ўсе'ле'зі'н'ц'і], [р'іўни'на], [ре'л'je'ф], [поўја'-
зани], [з'б'і'ж':a], [вале'нт'н'іс'т'], [студе'н'с'к'і], [с'ц'і'джеині],
[бе'ж:и'т':é'ві], [не'мру'з' с'a], [во'ру'шиец':a], [п'яд:е'с'a'т'],
[ци'г:ор'і'х'ў], [е'гзоти'чн'і], [нап'іўви'пале'н'н'і], [пе'ре'мо'з'ц'і],
[ле'хкорожчи'н:и], [схре'шчујуц':a].

*Зробіть висновок про зміни голосних і приголосних у пото-
ці мовлення залежно від позиції та комбінації звуків.*

Вправа 18. *Прокоментуйте вимову голосних і приго-
лосних звуків у тексті, записаному спрощеною фонетичною
транскрипцією. Поясніть зміни звуків у виділених словах.*

Кінцівки розташовані по боках тулуба плазунів, внаслідок
чого тіло торкається землі – «плазує», звідки й походить на-

зва класу. Пальці плазунів закінчуються кігтиками (З підручн. «Біологія 8 кл.»).

[к'і'ц'і'ўки **роста**шo'ван'і по бока'х ту'луба плазуні'ў / ўна'с'л'ідок чого' т'і'ло **торка'је"ц':а** зе"мл'і' / плазу'је / з'в' і'дки і похо'ди'єт' назва кла'су // па'л'ці плазуні'ў за'к'і'н-чу'юц':а **к'і'хти"ка**ми //]

Вправа 19. Прокоментуйте вимову голосних і приго-лосних звуків у тексті, записаному спрощеною фонетичною транскрипцією. Поясніть зміни звуків у виділених словах.

Запорозька Січ – осередок боротьби за українську держав-ність. Наприкінці п'ятнадцятого століття виникло українське козацтво, яке із часом утворило Запорозьку Січ (З підручн. «Фі-зична географія 8 кл.»).

[запоро'з'ка с'і'ч / осе"ре'док боро'д'би' за украї'н'с'ку де"р-жа'ўн'іс'т' // напри"єк'ін'ці' п'ятна'д'ц'ятого стол'і'т':а ви'ни"єк-ло украї'н'с'ке коза'цтво / яке' і'ж часом утворило запоро'з'ку с'і'ч//]

2. Норми наголошування слів сучасної української літературної мови

Вправа 20. Поставте наголос у словах. Поясніть особли-вості наголошування слів у сучасній українській літератур-ній мові відповідно до акцентуаційних норм.

Болотистий, бородавка, боязнь, визвольний, вимога, ви-падок, висіти, височина, відповісти, вітчим, горицвіт, городи-на, горошина, граблі, грошей, гуртожиток, дичавіти, добовий, довідник, донька, доповісти, дочка, дрова, експерт, живопис, завдання, загадка, заіржавіти, закінчити, закладка (у книзі), залишити, звисока, зобразити, ім'я, каталог, кета, кілометр, книжки, копійки, котрий, кропива, лате, легкий, літопис, мар-кетинг, ненависть, низина, низький, новий, олень, перекис, пе-репис, посидіти, петля, подруга, поперед, порядковий, посеред,

постояти, разом, ринковий, русло, середина, слина, соломинка, спина, течія, тім'яний, уподобання, феномен, центнер, читання, чотирнадцять.

Вправа 21. *Поставте у словах основний і побічний наголоси, поясніть причини такого наголошування слів.*

Агробіологія, агротехніка, багаторівневий, багаторядковий, вогнетривкий, водогосподарський, водосховище, восьмикілометровий, загальнотоксичний, звіроферма, землекористування, кровозамінник, паротворення, природодослідник, середньомісячний, термоядерний, травосуміш, фосфоровмісний, цілодобовий.

Вправа 22. *Користуючись словником наголосів, поставте основний наголос у словах. Згрупуйте слова відповідно до акцентуаційних типів.*

Агрономія, асиметрія, багаторазовий, багаторостковий, багатопаровий, водопровід, індустрія, кардіографія, кардіопатія, металургія, наукометрія, одноразовий, одношаровий, рентгенографія, симетрія, сільськогосподарський, спектрометрія, томографія, флюорографія, чорнозем, чорноліс, чорнослив, шляхопровід.

Вправа 23. *Поставте наголос у словах. Знайдіть слова з подвійним наголосом.*

Алфавітний, байдуже, ведмедиця, весняний, гомілковий, грейпфрут, договір, доповідач, дужки, жалюзі, завжди, заголовок, зерня, заставка, злегка, камбала, квартал, кишка, коледж, колесо, косий, курятина, листопад, льодовий, мабуть, мигдалевий, м'язовий, напій, ніздря, об'єкт, об'єм, одинадцять, однаковий, осетер, оцет, павич, параліч, первісний, перенести, перепад, підлітковий, пізнання, помилка, помовчати, привести, розбір, також, тигровий, тисовий, український, фаховий, фольга, царина, цемент, черговий, щелепа, щипці, щодобовий, ямковий.

Вправа 24. З'ясуйте, у яких парах наголос розрізняє значення слів, а в яких – форми слів.

А'тлас – атла'с, кни'жки – книжки', о'рган – орга'н, засипа'ти – заси'пати, переми'ряти – переми'ряти, ви'года – вигода, ві'домість – відо'мість, де'рева – дере'ва, лі'карський – ліка'рський, ка'чки – качки', го'лки – голки', за'хват – захва'т, і'рис – іри'с.

3. Чергування голосних та приголосних звуків

Вправа 25. З'ясуйте, які чергування голосних відбуваються в словах під час словотворення та словозміни. Поясніть їх.

Зразок: Сік – соку, [i] - [o] – власне українське чергування [o] у відкритому складі з [i] в закритому.

Бій, білок, братова, витвір, вишня, Відень, вісім, глитати, допомогти, дріб, Єгипет, збирати, кисень, кіготь, кривавий, лев, лоб, Львів, мозок, нога, опік, перемогти, постріл, рибосома, рівень, рік, рости, садити, сокіл, сон, терти, ступінь, хліб, ядро.

Вправа 26. Запишіть слова у формі родового відмінка однини. Підкресліть букви на позначення голосних звуків, що чергуються.

Біль, боєць, ведмідь, вибір, віск, Глухів, гній, звіробій, зір, іній, Канів, Київ, кисіль, кір, колір, корінь, кріп, лебідь, легіт, лід, овес, острів, отвір, папір, піст, політ, попіл, промінь, простір, родовід, спосіб, стрій, струмінь, ступінь, Тетерів, Чернігів, шість, явір.

Вправа 27. Запишіть слова у формі родового відмінка множини. Поясніть, яке чергування звуків відбувається.

Арка, вишня, вівця, зірка, кулька, купальня, кухня, лазня, миска, мітла, поверхня, сосна, стебло, сукня, церква, шабля.

Вправа 28. Поясніть чергування приголосних під час словотворення та словозміни в поданих словах.

Зразок: Смуга – на смузї, смужечка, [z] - [z'] – кінцевий основи іменника [z] чергується із [z'] у місцевому відмінку

однини; [z] - [ж] – кінцевий основи іменника [z] чергується із [ж] при словотворенні.

Аптека, берег, важкий, возити, вузький, вухо, горох, графити, дорогий, їздити, класти, ломити, мастити, носити, оболонка, пекти, плести, рік, ріка, стерегти.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Зміни приголосних звуків відбуваються у вимові всіх слів рядка*

А у книжці, загадка, якби, дуб

Б зчинити, відчувати, мітоз, їдкий

В на сонці, дужка, коротший, поріг

Г на доріжці, айсберг, десь далеко, на сторінці

Д легко, у річці, ніжка, гриб

2. *Зміни приголосних звуків відбуваються у вимові всіх слів рядка*

А зжовкнути, хліб, розпач, ягідки

Б рюкзак, на поличці, молодість, нігті

В ворог, лід, привокзальний, навесні

Г близький, сонце, освітній, ліжко

Д вітчизна, мороз, зсипати, екзамен

3. *Зміни приголосних звуків відбуваються у вимові всіх слів рядка*

А вогкий, полегшити, рідкий, різкий

Б на паличці, на гілці, на стежці, на подушці

В мороз, гриб, горб, зріз

Г якже, якість, якраз, здивування

Д розчин, розбір, розмах, розклад

4. Уподібнення приголосних звуків за дзвінкістю відбувається у вимові всіх слів рядка

- А** казка, як-небудь, екзамен, екзотика
- Б** поразка, мудрість, на квітці, карпатський
- В** відзнака, завітчаний, рюкзак, розробка
- Г** Тбілісі, якби, отже, лічба
- Д** дуб, усміхається, дерево, футбол

5. Уподібнення дзвінкого приголосного до глухого у кінці кореня не відбувається у словах рядка

- А** межа, ліжко, різкий, полегшення
- Б** боязкий, рідко, зв'язки, згадка
- В** пекти, берізка, нігті, різка
- Г** поразка, вогкий, подружка, покажчик
- Д** швидко, бризкати, догтьовий, дубки

6. Зміна звука [в] на [й] (у-нескладовий) відбувається в усіх словах рядка

- А** вітер, знайшов, повний, вперше
- Б** вовк, прийшов, мовчати, повторити
- В** шовк, прогнав, повітря, вираз
- Г** підняв, повчальний, повернути, визначити
- Д** повинь, вправа, зумовлений, вжити

7. Зміна звука [в] на [й] (у-нескладовий) відбувається в усіх словах рядка

- А** певний, лівий, вибір, ковзанка
- Б** вплив, розрив, ковток, жовтий
- В** кава, витвір, вода, зав'язь
- Г** кав'ярня, зв'язок, знявся, високо
- Д** ваги, впровадження, кров, повітря

8. Чергування голосних звуків можливі в усіх словах рядка

- А** лоб, Київ, водопій, річка
- Б** ступінь, вести, нога, дерево

В слово, вечір, простір, шовк
Г сон, село, вишня, шосте
Д студент, шерсть, лід, гонити

9. Чергування голосних звуків можливі в усіх словах рядка

А мій, твір Відень, вівця
Б мох, Канів, виріб, зріст
В берег, зір, політ, вітер
Г сім, літо, лежати, стіл
Д осінь, клітка, дорога, дзвін

10. Чергування приголосних звуків можливі в усіх словах рядка

А допомога, морж, колодязь, друг
Б круча, дача, праця, морок
В спориш, миша, дух, кожух
Г важу, кажу, бачу, дружу
Д просити, водити, садити, ростити

11. Чергування голосних звуків можливі в усіх словах рядка

А черешня, брова, орел, очерет
Б брати, промінь, закон, вибір
В пісок, радість, бетон, лікоть
Г свідомість, щока, кінь, береза
Д пасмо, атом, сон, сіль

12. Зміна приголосних [г] [к] [х] на [з'] [ц'] [с'] відбувається у формах давального та місцевого відмінків усіх слів рядка

А крик, підлога, поляк, аптека
Б Острог, Кривий Ріг, чоловік, вік
В Буг, смуга, блок, сполука
Г слуга, берег, збіг, блог
Д рік, бік, рахунок, книга

13. Зміна приголосних [з] [к] [х] на [з'] [ц'] [с'] відбувається у формах давального та місцевого відмінків усіх слів рядка

- А поріг, словник, кожух, круг
- Б рух, муха, збірка, вік
- В пасок, ріка, колега, корок
- Г оберіг, знак, морок, сорок
- Д скарга, банк, протока, чек

14. Зміна приголосних [з] [к] [х] на [з'] [ц'] [с'] відбувається у формах давального та місцевого відмінків усіх слів рядка, окрім

- А ручка, сітка, вухо, горох
- Б відзнака, чех, кістка, подруга
- В думка, гілка, примітка, клітка
- Г білка, поріг, подяка, мука
- Д крок, потік, порічка, горіх

15. Чергування приголосних звуків можливі в усіх словах рядка

- А кріпити, крастися, плести, дерти, нести
- Б могти, стерегти, пустити, прати, вимірювати
- В дробити, бігти, знаходити, виростити, молотити
- Г посадити, бити, полоти, брати, везти
- Д святити, молоти, красти, шити, терти

Розділ 2

ЛЕКСИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ.

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ НОРМ

Вправа 29. *З'ясуйте значення слів за тлумачним словником та запишіть їх. Вкажіть, яке з цих значень є прямим, а які – переносними. Порівняйте статті лінгвістичного (тлумачного) та енциклопедичного словників. З'ясуйте, у чому полягає відмінність.*

Землерийка, яр, яруга, отава, вірус, нива, ссавець, довкілля, біомаса, органела, джгутик, плавунець, біоніка, нейробіоніка, свідомість.

Вправа 30. *Поясніть значення іношомовних запозичень. З'ясуйте, чи мають вони українські відповідники. Запишіть українські відповідники.*

Деформація, асиміляція, лояльний, кон'юнктура, інновація, амбіція, локалізація, інтеграція, модернізація, пресинг, масмедіа, копірайтер, бартер, інвестор, імідж, промоушн, андеграунд.

Вправа 31. *Згадайте, що таке пароніми. Розгляньте подані пароніми, запам'ятайте їх значення. Наведіть 10 прикладів їх уживання у вашому професійному мовленні.*

Автономія (самоврядування, незалежність) – авто^{то}мі'я (відокремлення частини тіла, яка згодом відновлюється, наприклад, хвоста ящірки).

Авторитарний (владний) – *авторитетний* (той, хто має авторитет).

Агава (рослина) – *агама* (родина ящірок, які живуть в Азії, Австралії та ін.).

Адаптація (приспособування до певних умов) – *адоптація* (усиновлення).

Адресат (той, хто отримує лист, інформацію; отримувач) – *адресант* (той, хто відправляє лист, передає інформацію; відправник).

Вакансія (вільна посада у штаті установи чи місце в навчальному закладі) – *вакації* (канікули, відпустка).

Економний (який ощадливо витрачає щось) – *економічний* (який стосується сукупності суспільно-виробничих відносин).

Еміграція (масове переселення з батьківщини в іншу країну; тривале перебування за межами батьківщини внаслідок переселення) – *імміграція* (в'їзд іноземців в якусь країну для постійного або тривалого перебування).

Вправа 32. Поясніть відмінність значень виділених слів у поданих парах словосполучень. Утворіть інші словосполучення з цими словами, ілюструючи різницю в значенні.

Правильний вибір – *вірний* товариш, *військовий* квиток – *воєнний* стан, *загальні* збори – *спільне* засідання, *численні* звернення – *чисельна* перевага, *робочий* день – *робітничі* професії, *професійна* освіта – *професіональний* бокс, *громадська* думка – *громадянська* свідомість, *виборчий* бюлетень – *виборна* посада, *дослідна* ділянка – *дослідницька* робота, *дружний* клас – *дружній* візит, *рибна* страва – *риб'яча* кістка, *туристична* мандрівка – *туристська* група, *людна* площа – *людяний* вчинок.

Компанія дівчат – *посівна кампанія*, *суспільні* відносини – *синтаксичні* відношення, *повільна їда* – *калорійна їжа*, *фінансовий стан* – *політичне становище*.

Відкрити засідання – *відчинити* двері, *потрапляти* в полон – *влучати* в ціль, *скерувати* корабель – *спрямувати* зусилля.

Вправа 33. Утворіть словосполучення, добираючи до кожного пароніма відповідне слово, подане в дужках. Поясніть значення паронімів.

Професійний/професіональний (лідер, поет, ринг, майстерність, театр, артист, спілка); сусідній/сусідський (державна, хлопець, магазин, сад); навчальний селянський/сільський (оселя, лікарня, рух, наділ, вулиця, населення); рідкий/рідкісний (ліс, талант, вид, борщ, стан, книга, рослина); натуралістичний/натуральний (школа, сік, оплата, течія, вигляд); особистий/особовий (архів, рахунок у банку, власність, посвідчення, листок з обліку кадрів); лікувати/лічити (хвилини, дитину); пам'ятка/пам'ятник (писемна, гранітний, історичний, архітектурний,); покажчик/показник (залізничний, якісний, економічний, алфавітний, графічний); корисливий/корисний (людина, продукт, довідник, міркування, мед); жорсткий/жорстокий (поверхня, дійсність, стебло, покрив, деспот); повчальний/навчальний (зміст, метод, ситуація, тренінг, програма, книга, заклад, розповідь, історія).

Вправа 34. З'ясуйте значення паронімів. Поясніть різницю у вживанні поданих слів. Уведіть у контекст професійного спрямування кожне слово.

Витрати – затрати; відносини – відношення; ділянка – діляниця, запитання – питання; ознайомити – познайти; служити – слугувати; поверховий – поверхневий; мережевий – мереживний; привести – призвести.

Вправа 35. З'ясуйте відмінність у значенні слів. Доберіть іменники до кожного з них.

Чуттєвий – чутливий – чуйний.

Сердечний – серцевий – сердешний.

Гуманний – гуманістичний – гуманітарний.

Людський – людяний – людний.

Вибрати – обрати – дібрати.

Визначити – виділити – виокремити.

Отримати – здобути – вибороти.

Вправа 36. Розгляньте типові лексичні помилки. Запам'ятайте слова, які відповідають лексичним нормам сучасної української літературної мови. Оберіть 10 слів, які вам доводиться вживати найчастіше, і складіть з ними речення (або випишіть з літератури за вашим фахом).

Неправильно:	Правильно:
бувший	колишній
відмітити	відзначити
любий	будь-який
співставляти	зіставляти
співпадати	збігатися
являтися (являється)	бути (є)
призупинити	тимчасово припинити
приналежність	належність
пальне	Паливо
міроприємства	Заходи
у рамках	у межах
обвинувачення	звинувачення
складова	складник, частина
виключення	виняток
вияснити	з'ясувати
відмінити	скасувати
опасіння	побоювання
знаходитися	розташовуватися, міститися, бути, перебувати,
підключення	під'єднання
настоювати (настояти)	наполягати (наполягти)

Вправа 37. Розгляньте типові мовні помилки у вживанні сполучень слів. Запам'ятайте ті слова та словосполучення, що відповідають лексичним нормам сучасної української літературної мови. З п'ятьма із них складіть речення.

Неправильно:	Правильно:
вірна відповідь	правильна відповідь
розповсюжені помилки	поширені помилки
даний випадок	цей випадок
любиме заняття	улюблене заняття
слідуюче питання	наступне питання
жилий будинок	житловий будинок
вимагає доопрацювання	потребує доопрацювання
підняти проблему	порушити проблему
зустрічається в тексті	трапляється в тексті
задати питання	запитати, поставити запитання
гарно виглядати	мати гарний вигляд
виписка з протоколу	витяг з протоколу
протікання реакції	перебіг реакції
один і той же	той самий
як правило	Зазвичай
головним чином	здебільшого, переважно
перш за все	передусім, насамперед
по крайній мірі	принаймні, щонайменше
поступити вірно	вчинити правильно
прийняти міри	ужити заходів
прийняти участь	взяти участь
приймати участь	брати участь

Вправа 38. *Виправте лексичні помилки, які підкреслені в реченнях.*

1. Цей вид зустрічається в природі найчастіше. 2. Виявлена інфекція була обумовлена грибами роду *Candida*. 3. Співставляючи ці процеси, можна прийти до слідуючих висновків. 4. Університет знаходиться в центрі міста. 5. Таким чином, у крові було виявлено виключно високоадгезивні штами. 6. У комплексі пристосувань грибів до колонізації клітин господаря прослідковувалися і специфічні риси адгезії, зумовлені місцем інфікування. 7. Мітоз – це лише одна із складових клітинного циклу. 8. Верхня клітина знаходиться на стадії анафази. 9. Хімічна термодинаміка дозволяє визначити умови протікання хімічного процесу. 10. Як правило, після ядра ділиться й цитоплазма. 11. У ряді випадків цитокінез не відбувається. 12. Мітоз і цитокінез складають М-фазу клітинного циклу.

Вправа 39. *Виправте лексичні помилки у словосполученнях, добираючи правильні відповідники.*

Бувший директор, важливий пріоритет, ведучий спеціаліст, вересень місяць, відкрити двері, відношення до навчання, відношення між державами, вірне твердження, добитися успіху, доказати свою правоту, думки співпадають, зачинено на реконструкцію, інша альтернатива, спостерігати за подіями, тим не менше, оточуюче середовище, підняти питання, перший дебют, побудувати будинок, познайомити з творчістю, приймати до відома, приймати участь, призводить до успіху, преїскурант цін, свій власний приклад, слідуючі питання, той чи інший, у даному випадку, у кінці кінців, у першу чергу, у той же час, хочу відмітити, являється студентом, перевести на українську мову, знаходиться в центрі міста.

Вправа 40. *Серед поданих сполучень слів знайдіть неправильні і запишіть правильний варіант.*

А між тим, любити більше всього, в залежності від характеру, в силу важливих обставин, вибирати депутатів, відстоювати

думку, найближчим часом, мешкає в місті, командувач армією, назначений на посаду, на протязі дня, на рахунок проблеми, порядку двох тисяч, відбувалося десять років назад, узагальнювальне речення, приводити приклад, навколишній світ, прикласти багато зусиль, співставити факти, самий вихований, потребує доведення, у відповідності із законом, у порівнянні з іншими, на даний час, наряду з тим, зробити наступним чином, брати участь у заходах, відмітити особливість, потребує багато сил, проживає за адресою, розташований у центрі, прийти до висновку, виявляє великою мірою, не дивлячись на опір, здебільшого підтримують, знаходиться в дорозі, перш за все проаналізували, приналежність до групи, вірна відповідь, організаційний центр, простежити закономірність, завідуючий кафедрою, виключення з правила, цей вид часто зустрічається в природі, кидається у вічі, один і той же, по крайній мірі, скоріше всього, у такий спосіб, у більшості випадків, у тому числі.

Вправа 41. Відредагуйте речення.

1. Для розробки стратегії рекламної кампанії необхідно провести класифікацію маршрутів за слідуючими ознаками: сезонність, вид маршруту, категорія населення. 2. Коли рекламна компанія проводиться самостійно туристичним підприємством, то необхідно притримуватись наступних правил: визначити мету рекламної компанії; підібрати виконавців рекламних заходів тощо. 3. Але в той же час були відомі й інші біологічні каталізатори. 4. Для більшості ферментів температура більше 70°C приведе до денатурації і втрати активності. 5. На півночі і північному сході знаходиться Лаврентійська височина. 6. Субекваторіальний пояс, що включає південну частину Центральної Америки, характеризується постійно жарким кліматом з вологим літом і сухою зимою, за виключенням гірських районів. 7. Крижаний щит Гренландії, що представляє собою фрагмент пізнього четвертого заледеніння Північної Америки, найбільший. 8. Фауна більшої, позатропічної частини материка, має значну схожість з фауною аналогічних частин Євразії. 9. Основною причиною швидкого розповсюдження

популярності тютюну стали його неправдиві лікуючі властивості. 10. Негативно впливає пасивне тютюнопаління на здоров'я оточуючих. 11. Перш за все вирішуються завдання термінового захисту населення. 12. Усі приведені вище факти говорять про те, що в зовнішній оболонці космічного типу при наявності окисної обстановки не приходиться очікувати утворення та збереження карбідів заліза у значних кількостях.

Вправа 42. У реченнях знайдіть і виправте лексичні та стилістичні помилки.

1. На конференції приділено значну увагу перспективам на майбутнє. 2. Гігантські мегаполіси мають надзвичайно складну інфраструктуру. 3. Під час дослідів інструменти потрібно тримати в горизонтальному положенні. 4. Через непередбачені несподіванки ми не змогли підготуватися до конференції. 5. Голова держави закликав учасників зустрічі до спільного співробітництва з метою розвитку й покращення взаємин між державами. 6. Єдиною ахіллесовою п'ятою цієї теорії була відсутність проведених експериментів. 7. У школах району є вільні вакансії вчителів біології та географії. 8. Навчальний рік у школах розпочинається у вересні місяці. 9. Ця тварина має дуже величезні задні кінцівки. 10. У статті йшла мова про молодого вундеркінда, який досягнув значних успіхів у вивченні хімії.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Лексичну помилку допущено в рядку

- А розплющити очі
- Б відкрити новий магазин
- В відкрити двері
- Г відкоркувати пляшку
- Д розгорнути книжку

2. Лексичну помилку допущено в рядку

- А** особовий підпис
- Б** особовий листок з обліку кадрів
- В** особисті речі
- Г** особиста охорона
- Д** особове посвідчення

3. Лексичну помилку допущено в рядку

- А** людська гідність
- Б** звинувачення у зраді
- В** знаходиться в центрі
- Г** вчинити правильно
- Д** зробити по-іншому

4. Лексичну помилку допущено в рядку

- А** витяг з протоколу
- Б** наступне запитання
- В** вірна відповідь
- Г** скасувати зустріч
- Д** розташований у центрі

5. Лексичну помилку допущено в рядку

- А** дійти висновку
- Б** колишній учень
- В** відмінити покарання
- Г** поширювати чутки
- Д** іноді трапляється

6. Лексичну помилку допущено в рядку

- А** брати участь у заходах
- Б** скласти іспит
- В** відповісти на запитання
- Г** отримати освіту
- Д** призвести до втрат

7. Немає лексичної помилки в рядку

- А** перекласти на англійську мову
- Б** стати комусь в нагоді
- В** виключити комп'ютер
- Г** відкрити новий острів
- Д** розповсюджений у світі

8. Помилкові сполучення слів подано в рядку

- А** діючий правопис, привести приклад
- Б** належність до класу, з таких міркувань
- В** з'ясувати питання, виняток із правила
- Г** за нашими підрахунками, наступне запитання
- Д** порушити проблему, розв'язати задачу

9. Потребують редагування сполучення слів у рядку

- А** відзначити найголовніше, чинні вимоги
- Б** виключення з правила, ознаки співпадають
- В** порядок денний, класифікувати явища
- Г** та сама причина, зіставляючи теорії
- Д** виокремити одиниці, добирати ілюстрації

10. Помилкові сполучення слів подано в рядку

- А** повною мірою, відповідно до завдань
- Б** брати участь в обговоренні, ставити запитання
- В** чинний закон, навколишній світ
- Г** притримуватися норми, відноситься до групи
- Д** зробити висновки, виправити помилки

11. Потребують редагування сполучення слів у рядку

- А** трапляються випадки, організаційний центр
- Б** простежити закономірність, працювати за планом
- В** за всіма правилами, уникнути помилок
- Г** відмітити особливість, розповсюджена теорія
- Д** наступного дня, навести приклад

12. Немає лексичних помилок у рядку

А досягти мети, підняти проблему

Б зустрічаються неточності, один і той же показник

В задавати питання, збіг обставин

Г відповісти правильно, належить до групи

Д в'яснити обставини, обумовлена такими причинами

13. Лексичну помилку допущено в рядку

А У перспективі дослідження – подальше вивчення локальних процесів.

Б Деякі види цих тварин знаходяться під загрозою вимирання.

В Визначено умови перебігу хімічного процесу.

Г Лексичні інновації зазнають змін.

Д Тривалий час причини мутацій були невідомими.

14. Не потребує редагування речення в рядку

А Кизил розповсюджений у багатьох країнах.

Б Великий рід рослин родини магнолієвих включає 210 видів.

В Мейоз забезпечує видозміну спадкового матеріалу.

Г Бузок відноситься до декоративних рослин і виглядає як кущ.

Д У даному випадку прослідковується зворотний процес.

Розділ 3 ОРФОГРАФІЯ

1. Уживання знака м'якшення та апострофа

Вправа 43. *Замість крапок напишіть, де потрібно, знак м'якшення. Поясніть його вживання.*

Аптека**р**..., бахма**ц**...кий, біл...чен**я**, б'ют...ся, варті**с**...ть, вирі**з**...
бля**т**и, ві**з**...му, в'яз...кі**с**...т..., гі**с**...т..., грома**д**ян...с...кий, до-
блес...т..., доне**ц**...кий, європе**й**с...кий, жен...шен..., жовто**д**з...
об**и**й, зна**х**одит...ся, Ігор..., кавка**з**...кий, кіл...кі**с**...т..., ковз...кий,
корис...т**ю**, ліка**р**..., лічил...ник, л...одов**и**к, любов..., майбут...не,
мири**ш**...ся, молот...ба, низ...ко, ні**ч**..., оболон...с...кий, плат...ня,
праз...кий, приход...те, п'ят...со**т**, ради**ш**...ся, раді**с**...т..., рі**з**...б...яр,
розси**п**ає**ш**...ся, Сибір..., сіл...с...кий, степ..., с...тіл...ці, с...ого**д**...ні,
сяд...те, т...м...я**н**ий, тюр...ма, Хар...ків, хло**п**ец..., хря**щ**..., чоти**р**...
ма, щіл...ний, ші**ст**...со**т**.

Вправа 44. *Запишіть правильно слова: зі знаком м'якшення чи без нього. Поясніть, коли після літери **н** перед **ж**, **ч**, **ш**, **щ** та **ц** потрібно писати знак м'якшення, а коли – ні.*

Дзелен...чати, він...чан**н**я, камін...чик, кін...ці, кін...ців**к**а,
кін...чик, корін...ці, корін...чик, Ман...чжу**р**ія, мен...ші**с**ть,
ня**н**...чит**и**, промін...ці, промін...чик, Рівне**н**...щина, тон...ший,
Уман...щина, уран...ці.

Вправа 45. *Запишіть іменники у формі давального відмінка. Поясніть уживання м'якого знака.*

Амазон**к**а, бал**к**а, бджіл**к**а, брунь**к**а, валер'я**н**ка, весел**к**а,
виховател**ь**ка, вишен**ь**ка, вчител**ь**ка, Гали**н**ка, гал**к**а, Галь**к**а,

голка, дівчинка, дівчинонька, землянка, киянка, кулька, люлька, монголка, ненька, ніченька, нянька, павутинка, паляничка, парасолька, полька, прополка, спілка, скринька, стеблинка, сторінка, тарілка, тітка, тополька, хатинка, хвилинка, хустинка, цілителька.

Вправа 46. Утворіть від поданих слів присвійні прикметники за допомогою суфікса *-ин*. Поясніть уживання знака м'якшення в утворених словах.

Білочка, донька, дочка, зозулька, іспанка, креолка, лисичка, лялька, матінка, Наталка, Оленка, приятелька, рибалка, сестричка, тітка.

Вправа 47. Від географічних назв утворіть прикметники. Поясніть уживання знака м'якшення в них.

Акрополь, Аргентина, Березань, Британія, Буковина, Венесуела, Версаль, Відень, Волинь, Гватемала, Іран, Ірландія, Ірпінь, Іспанія, Йорданія, Карпати, Македонія, Монреаль, Моршин, Ніл, Оболонь, Пакистан, Познань, Рига, Румунія, Сенегал, Умань, Хорватія, Хорол, Хотин, Хуст, Чорнобиль, Шотландія, Яготин.

Вправа 48. Запишіть слова, вставивши, де потрібно, знак м'якшення. Порівняйте написання, поясніть орфограми.

Вишен...ці – писан...ці, Галин...ці – Галинон...ці, Гуцул...щина – Уман...щина, збіл...шити – змен...шити, ірпін...ський – ангол...ський, кул...ці – бджіл...ці, на беріз...ці – на долон...ці, нен...ці – матін...ці, Оболон...ський – поділ...ський, приятел...ці – весел...ці, п'ят...– п'ят...сот, століт...– сторіч..., тітон...ці – матін...ці, хатин...ці – хатинон...ці, чотир...ох – сер...йозний.

Вправа 49. Утворіть від поданих іменників прикметники, поясніть наявність чи відсутність апострофа.

Дух, жирафа, жнива, корова, креміль, мед, мавпа, морква, олово, риба, різьба, Різдво, рута, соловей, торф, трава.

Вправа 50. Запишіть слова, вставивши, де потрібно, апостроф. Порівняйте написання, поясніть орфограми.

Багр...яний – подвір...я, бар...єр – сер...йозний, бур...ян – бур...як, валер...янка – мр...яка, з...їхатися – з...економити, кав...ярня – св...ято, кам...яний – духм...яний, мавп...ячий – п...яльця, матір...ю – радіст...ю, медв...яний – дерев...яний, узгір...я – сер...йозний, подвір...я – р...ядок, різьб...яр – верб...я, різдв...яний – марнослів...я, роз...яснити – розз...явити, Солов...йов – Солов...яненко, тьм...яний – м...який, цв...ях – зв...язок.

2. Позначення на письмі подвоєння та спрощення приголосних звуків

Вправа 51. Перепишіть слова, вставляючи, де потрібно, пропущені букви. Поясніть написання слів.

Багатомільйон...ий, без...астережний, без...ахисний, від...аленість, від...арувати, вітрян...ий, внутрішньопорожнин...ий, годин...ик, дореформен...ий, зав...ишки, зміін...ий, змін...ий, міськ...ом, над...алекий, над...ніпряньський, над...унайський, під...анство, об...ити, об...ігти, об...ризкати, одноклітин...ий, осін...ій, перед...ипломний, під...ослідний, роз...броїти, розріс...я, спин...ий, судин...ий, чин...ик.

Вправа 52. Від іменників утворіть прикметники за допомогою суфіків **-ан, -ян, -ин, -ен, -н**. Поясніть правопис.

Антенa, бджола, орел, бетон, буква, ген, година, день, дерево, журавель, журавлина, залізо, камінь, коліно, клітина, мастило, мембрана, низина, овес, олово, південь, реформа, сокіл, спина, сон, царство, цілина, ціна, чавун, ячмінь.

Вправа 53. Вставляючи, де потрібно, пропущені літери, напишіть правильно терміни.

Павутин...а оболонка, спин...омозкова рідина, кровопоста-чан...я, клітин...і структури, високоорганізован...і тварини,

сполучнотканин...і волокна, епідуральн...ий простір, кишковопорожнин...і, внутрішньоклітин...е травлен...я, порожнин...а тіла, жит...євий цикл, травн...ий цикл, випинан...я первин...ої кишки, первин...і багатоклітин...і, тварин...і організми, заочеревин...о розташован...ий, засвоєн...і поживні речовини, засвоєн...я вітамінів, перероблен...а їжа, наповнен...ий шлунок, посмугован...а м'язова тканина, скорочен...я м'язів.

Вправа 54. *Вставте, де потрібно, пропущені літери. Поясніть написання слів.*

Безнастан...о, білоч...ин, благословен...ий, вил...ється, вимушен...ий, Він...ич...ина, вовнян...ий, вогнян...ий, востан...є, впевнен...о, Галич...ина, гостин...о, дзвін...иця, Донеч...ина, забруднен...ий, завдан...о, заражен...ий, затоплен...ий, зацікавлен...ий, зрошен...ий, л...яний, надбан...ий, напоєн...ий, невпин...о, неждан...ий, незвідан...ий, незлічен...ий, огнен...ий, органоген...ий, отруєн...ий, охоплен...ий, притаман...ий, прихован...о, пташин...ий, розташован...ий, с...авці, священ...ий, священ...ик, скажен...ий, стриман...о, Туреч...ина, шален...ий.

Вправа 55. *Від поданих прикметників утворіть іменники за допомогою суфікса -ість. Поясніть написання утворених іменників.*

Бездоганний, вихований, відмінний, гуманний, законний, запліднений, зацікавлений, злиденний, змінний, людяний, напружений, незбагненний, нездоланний, незліченний, нескінченний, стриманий, суверенний, туманний.

Вправа 56. *Запишіть слова у дві колонки: з подовженням замість крапок і без подовження. Поясніть написання слів.*

Бадил...я, бездоріж...я, безсмерт...я, бут...я, відлун...я, віт...я, вит...я, вугіл...я, вчен...я, гарбузин...я, гіл...яч...я, довкіл...я, жит...єдіяльність, загір...я, запліднен...я, затиш...я, Заполяр...я, Запоріж...я, Закарпат...я, зібран...я, зіл...я, зобов'язан...я, Іл...я, колос...я, корін...я, кут...я, лист...я, навман...я, народжен...я,

насін...я, передміст...я, передсерд...я, перенесен...я, підніж...я, подвір...я, Поволж...я, Поділ...я, Поліс...я, помор...я, ріл...я, розмаїт...я, розщеплен...я, суцвіт...я, тверджен...я, узбереж...я, узбіч...я, узліс...я, уст...я, цвітін...я, щаст...я.

Вправа 57. *Запишіть іменники у формі орудного відмінка однини. Поясніть написання слів.*

Вісь, вологість, врожайність, галузь, герань, емаль, жовч, заводь, зелень, користь, кров, любов, людяність, матір, мить, мідь, модель, молодь, ніч, область, пам'ять, папороть, парость, повінь, подорож, путь, радість, річ, розкіш, Рось, сіль, смерть, сталь, тінь, ціль, чверть.

Вправа 58. *Запишіть іменники у формі родового відмінка множини. Поясніть їх правопис.*

Багаття, відчуття, завдання, зізнання, знання, зобов'язання, латаття, поняття, почуття, століття, сторіччя, стаття, суддя, суцвіття, твердження, узбережжя, узбіччя, учення.

Вправа 59. *З'ясуйте, які слова треба писати з подвоєнням, а які – без нього. Запишіть правильно подані слова, розподіливши їх за такими групами: «Збіг приголосних на межі морфем», «Подовження приголосних між голосними», «Суфікси -а'нн(ий) \|-ан(ий), -я'нн(ий) \|-ян(ий), -е'нн(ий) \|-ен(ий) та ін. в прикметниках і дієприкметниках», «Винятки».*

1. Бездоган...ий, без...убка, безлад...я, безлюд...я, буквен...ий, від...аний, ген...ий, гіл...я, затиш...я, здорове'н...ий, колос...я, л...яний, навіжен...ий, надбан...я, нал...ю, неждан...о-негадан...о, незліче'н...ий, осін...ій, пташин...ий, священ...ик, соняшничин...я, спросон...я, старан...ий, стат...я, числе'н...ий, шален...ий, щеплен...я, щоден...ий.

2. Бадил...я, безпам'ят...я, блажен...ий, від...ілити, волос...я, ворот...я, ден...ий, довгождан...ий, жит...едіяльність, зав...ишки, кортоплян...ий, л...ється, межипліч...я, милосерд...я, навман...я, надпліч...я, несканза н...ий, печен...ий, привіл...я,

роздоріж...я, роз...ява, священ...ий, соколин...ий, сухолист...я, туман...ий, шален...ий.

3. Безглузд...я, безголос...я, в...ічливий, водян...ий, гіл...яч...я, годин...ик, довкл...я, екстрен...ий, збіж...я, знат...я, зроблен...ий, Іл...я, істин...ий, кручен...ий, над...ністриянський, нездійсне н...ий, неоціне́н...ий, об...ити, обез...аражен...я, передпліч...я, прижи-т...євий, розріс...я, сон...ий, сухожил...я, суцвіт...я, суголок...я.

4. Бурячин...я, від...ан...ий, відібран...ий, галуз...я, заморожен...я, змашчен...ий, зусил...я, л...яний, мічен...ий, павутин...я, передпліч...я, перетравлен...ий, підборід...я, Поділ...я, поріч...я, порожнин...ий, поширен...ий, роздоріж...я, с...авці, скажен...ий, солін...я, сут...єво, сухопут...я, схуднен...я, центрифугуван...я.

5. Двоголос...я, заболочен...ий, забур'янен...ий, забруднен...я, заліс...я, заломлен...я, заморожен...ий, зап'яст...я, засушен...ий, зачат...я, зібран...ий, каменюч...я, клітин...ий, корін...я, кушнін...я, лавин...ий, межиріч...я, мембран...ий, незмін...ий, оздоровлен...ий, п'ятиріч...я, скопан...ий, сумлін...ий, сухогіл...я, сушін...я, чистовод...я.

Вправа 60. *Вставте, де потрібно, пропущені букви. Поясність, у яких випадках спрощення приголосних в українській мові відбувається і на письмі, і у вимові, а в яких – тільки у вимові.*

Аген...ство, ас...ма, блис...нути, випус...ний, віс...ник, заздріс...ний, заїз...ний, кількіс...ний, кіс...лявий, компос...ний, контекс...ний, контраст...ний, ландшаф...ний, надкіс...ниця, невіс...чин, осві...читися, особистіс...ний, очис...ний, перс...ні, пєс...ливий, п'я...десять, сер...цевий, стис...нути, студен...ський, тріс...нути, турис...ці, ус...ний, учас...ник, форпос...ний, хвас...ливий, хрес...ний, хус...ці, чес...ний, швидкіс...ний, шіс...надцять, шіс...сот, щас...ливий, щотиж...ня, якіс...ний.

Вправа 61. *Від поданих слів утворіть прикметники. Поясність, у яких групах приголосних відбувається спрощення.*

Баласт, гігант, захист, кількість, комендант, контекст, масло, ненависть, область, проїзд, пропуск, рідкість, тиждень, улести-ти, хрест.

3. Правопис слів іншомовного походження

Вправа 62. У словах іншомовного походження вставте пропущені букви *и, і* або *ї*. Поясніть написання слів.

Алкало...д, альдег...д, анаб...оз, бактер...ц...дний, бактер...ологія, б...нт, ботан...ка, в...русологія, гемод...ал...з, г...дрол...з, г...дроф...льний, г...поф...з, гл...коген, дезокс...р...боза, дез...нфекц...я, ет...олог...я, ...нг...б...тор, карбокс...льний, кл...н...ка, коло...д, л...паза, л...п...ди, л...по...д, м...тоз, моносахар...д, н...траг...н, окс...ген, органо...д, п...гмент, п...ноц...тоз, пласт...ди, пол...сахар...д, пухирці Гольдж..., сепс...с, с...мб...оз, с...мптом, с...стемат...ка, спец...ф...чний, сп...рт, такс...с, т...лако...ди, ут...л...зація, х...рург, ц...ток...нез.

Вправа 63. Напишіть правильно назви речовин, вставляючи пропущені літери *і* або *и*.

Адренал...н, асп...р...н, гепатокл...н, г...дрокорт...зон, д...медрол, ефедр...н, н...трат, пен...цил...н, стрептом...ц...н, стр...хн...н, т...м...н, тр...птофан, урац...л, х...н...н, хлорбут...н, хлороф...л, ц...клам...д, ц...ам...д, ц...тоз...н.

Вправа 64. Поясніть правопис *и, і* в кінці слів. Чому одні назви речовин і ліків закінчуються буквосполученням **-ін**, а інші – **-ин**? Чому в одних назвах хвороб пишемо **-ім**, а в інших – **-ит**?

а) аденін, глобулін, гуанін, інсулін, морфін, протромбін, пролін, тетрациклін, тубулін;

б) актин, міозин, нікотин, ністатин, тироксин, фібрин цефалоспорин, цинабсин;

в) бурсит, гайморит, гастрит, дифтерит, ентерит, нефрит, міозит, отит;

г) бронхіт, коліт, мієліт, менінгіт.

Вправа 65. Запишіть правильно слова, вставляючи, де потрібно, букви замість крапок. Поясніть написання подвоєних та неподвоєних літер у словах іншомовного походження.

1. Ал...елопатія, Андор...а, ан...отація, ап...арат, ап...ендицит, Апен...іни, ап...ерцепція, ап...озиція, Апол...он, ас...им...етрія, барок...о, бас...ейн, бацил...а, беладон...а, брут...о, бруцел...ьоз, Ген...адій, гол...андський, грип..., дис...ертація, дис...иміляція, диф...узія, Ел...ада, ел...інський, еф...ект, ін...ервація, ін...овація, ір...адіація, Карл Лін...ей, клас..., кол...оїд, контр...еволуція, корал...овий, кор...екція, мадон...а, марок...анський, мас...а, мас...аж, міс...ія, мул...а, нет...о, парал...ельно, профес...ор, процес..., рик...етсії, Рус...о, сим...етрія, стрептокок...и, Тал...ін..., тер...иторія, фібріл...ярний, фол...ікул, хлорел...а, хлорофіл..., Шил...ер, штам..., Яф...а.

2. Агрес...ія, ак...омодація, ак...умулятор, ал...еломорф, ам...іак, антидепрес...ант, ас...иміляція, аспергіл..., аф...ект, Бон..., Брюс...ель, буд...ист, ван...а, Гар...і Пот...ер, гол...андець, груп...а, Дал...ас, диф...еренційний, експрес...ивний, ел...іни, ем...іграція, ім...іграція, ін...оваційний, інтел...ект, ір...аціональний, Калькут...а, кас...а, клас...ифікація, клас...чний, кол...ективний, колон...а, коміс...ія, ком...ерційний, корал..., кор...ектний, лібрет...о, Ліл...егам...ер, метал..., Міс...урі, Ніц...а, одіс...ея, пан...а, парал...елепід, примадон...а, програм...а, процес...ор, сюр...еалізм, тал...ін...ський, тон...а, цел...юлоза, шос...е, яф...ський.

Вправа 66. Згрупуйте слова іншомовного походження відповідно до правил правопису виділених орфограм. Коротко сформулюйте правила.

Алжир, Антарктида, ауксин, біоміцин, біосинтез, Бразилія, Вашингтон, В'єтнам, гамма-промені, гігантизм, гіпервітаміноз, глікоген, дезінсекція, дезінформація, ехидна, інсулін, інфузорія, іррадіювати, кипарис, киргиз, колібрі, корсиканець, кортикоїд, Крит, левоміцетин, лейцин, лимон, ліпід, Марокко, митрополит, мікседема, мінералізація, нітрагін, пектин, полісахарид, рибонуклеїнова, ризобіум, симбіоз, Сирія, стерильний, саамі, таурин, тиф, триптофан, фітонцид, хінін.

Вправа 67. Прочитайте текст. Знайдіть слова іншомовного походження, поясніть їх написання та значення. Чи можна замінити їх українськими відповідниками?

1. Біогеографія головну увагу зосереджує на закономірностях розселення та розміщення угруповань живих організмів (біоценозів) у природному довкіллі (біотопах), які у своїй єдності формують біологічне та ландшафтне розмаїття. Первинними ланками ієрархічних систем такого розмаїття є біогеоценози, екосистеми, ландшафтні системи, геореали рівня асоціацій біоценозів, мікроекосистеми, фації, варіанти геореалів. Основу будь-якого як суходільного, так і водного біоценозу становить фітоценоз. Зооценоз, мікоценоз, мікробіоценоз зазвичай є похідними від фітоценозу. З огляду на це, головну увагу приділяють видовому складу, структурі та місцю розташування фітоценотичного покриву, який є комплексним індикатором не лише біоценозу, а й біогеоценозу та ландшафтної системи загалом.

2. У людей і тварин, що постійно живуть у регіонах з йодним дефіцитом, знижений синтез тиреоїдних гормонів, що може виявлятися у порушеннях тиреоїдної регуляції метаболізму, зокрема амінокислот, і призводить до аномалій росту та розвитку істот, зниженню їх продуктивності та стійкості до захворювань і небажаних впливів довкілля. Важливість вивчення йодного дефіциту та негативного його впливу посилюється ще й тим, що йод, як і гормони щитоподібної залози, незалежно один від одного стимулюють залучення вільних амінокислот в біосинтез білка, порушення якого можливе в умовах недостатності цього мікроелемента.

3. Бактерії – це мікроскопічні, здебільшого одноклітинні, дуже різноманітні за функціями і формою організми. Для них характерна наявність клітинної оболонки, цитоплазми з органелами, але немає оформленого ядра мітохондрій і хлоропластів. Тому майже всі бактерії безбарвні. Тільки деякі з них містять в цитоплазмі пігменти, що нагадують хлорофіл і фікоеритрин.

4. Мезозойська ера тривала 169 млн років. Мезозой складається з трьох періодів: тріасового, юрського і крейдового. У тріасовому періоді, який тривав 50 млн років, біота характеризується

перехідними рисами від палеозойської до мезозойської. Перехід цей був поступовим, без катаклізмів. У тріасі ще трапляються деякі групи палеозойської фауни – брахіоподи, амфібії, звіроподібні рептилії. Водночас починає свій розвиток, а згодом і домінує типова мезозойська фауна, найяскравішим представником якої стають цератиди.

5. Палеозойська ера – найтриваліша у фанерозої. На початку ери – в кембрійський період – життя домінувало у водному середовищі. З фауни найпоширенішими були трилобіти й археоціати, а також брахіоподи, радіолярії, кишковопорожнинні, черви, молюски, голкошкірі й ракоподібні. Значного розвитку набули бурі й зелені водорості, які сягали великих розмірів. Згодом у силурі (за деякими даними, в ордовіку) в популяціях цих водоростей, що поширилися на засохлі наземні водойми, сформувалися тканини, характерні для наземних рослин – псилофітів. Псилофіти – це загальна назва невеликих рослин заввишки від 0,5 до декількох метрів, зі стебловою наземною частиною і коренеподібними ризоїдами.

6. Поряд із хлорофілом – постійним компонентом фотосинтетичних систем, є каротиноїди – поліфункціональні пігменти, які виконують роль допоміжних світловловних пігментів у процесі фотосинтезу, захищають хлорофіл від руйнування під час окиснювального стресу, зумовленого несприятливими чинниками довкілля. Механізми дії цих пігментів залежать від умов вирощування рослин. Зростання вмісту каротиноїдів у листках розглядають як один із виявів адаптивної реакції у рослин (З підручника).

Вправа 68. *Запишіть слова. Замість крапок вставте, де потрібно, знак м'якшення або апостроф. Поясніть написання.*

Ад...ютант, Аліг...єрі, ал...янс, барел...єф, бар...єр, батал...йон, б...єф, бракон...єр, б...ювет, б...юджет, В...єнт...ян, В...єтнам, гіпер...ядро, гранул...ома, Дар...ял...с...ка ущелина, деб...ют, дос...є, еспан...йолка, ін...екція, інтерв...ю, камуфл...яж, кан...йон, кар...єр, кеш...ю, компан...йон, комп...ютер, кон...югація, кон...юнктива, Кордил...єри, кур...єр, кур...йоз, К...юрі, к...янті, Лавуаз...є, мад...яр, миш...як, міл...йон, М...юнхен, н...юанс, Н...ю

Йорк, Н...ютон, об...єкт, п...єдестал, Пхен...ян, п...юре, П...ячен-ца, рев...ю, Рейк...явік, рел...єф, р...юкзак, Рив...єра, Севіл...я, сен...йор, т...юрбан, фл...юс, Фур...є, Х...юстон.

Вправа 69. Складіть і запишіть словосполучення або речення з омофонами, розрізняючи значення і написання слів.

Гама – гамма, віла – вілла, ват – Ватт, біль – білль, мана́ – манна, стела – Стелла, карета – каретта.

Вправа 70. Запишіть речення, вставляючи, де потрібно, знак м'якшення або апостроф. Поясніть написання.

1. Змен...шилася і чисел...ніс...т... таких хижих звірів, як вовк, рис... та дикий кіт. 2. В Україн...с...ких Карпатах є понад 1500 природозаповідних об...єктів. 3. Найбіл...ший серед них – Карпат...с...кий природний націонал...ний парк. 4. Вершини гір (вище 1500 м) вкриті ал...пійс...кими луками з низ...корослими травами. 5. Із підняттям на кожні 100 м у Карпатах літо запіз...нюєт...ся на 8-10 днів і на 5-6 днів закін...чуєт...ся раніше. 6. Абсолютні висоти гірс...кої системи коливают...ся від 120 м біля підніжжя до 800 м у міжгірних улоговинах та 1500-2000 м уздовж основних хребтів. 7. На цю територію має вплив континентал...не й морс...ке повітря помірних широт. 8. З географічною широтою пов...язана висота сон...ця над горизонтом і величина сонячної радіації, що надходить... на поверхню облас...ті. 9. На клімат області має вплив також рел...єф. 10. Середн...орічна температура повітря коливаєт...ся від 6,9°C у централ...ній частині області до 7,4°C на півночі й півдні. 11. Уже наприкін...ці осені подекуди випадає сніг і на дорогах буває ожеледиця. 12. Тут є Бережан...с...кий, Козівс...кий, Підгаєц...кий, Тереховлян...с...кий, Тернопіл...с...кий, Підволочис...кий, Гусятин...с...кий райони. 13. Неоціненною є здатніс...т... моря зміц...нювати здоров...я людей. 14. Організми, які звикли до мен...шої солоності, відступають... до Таганроз...кої затоки й змен...шуют...ся в чисел...нос...ті. 15. Найбіл...ша кіл...кіс...т... опадів на рівні 400-450 мм випадає в зоні торф...яно-підзолистих ґрунтів. 16. При королівс...кому дворі мандрівника приймали милостиво

через відкриття ним золотих розсипів на Кубі, але серед іспан...ців у нього з...явилося чимало ворогів. 17. Новопризначений королем суддя Бобаділ...я, приїхавши в Еспан...йолу, заарештував обох братів і наказав відправити їх до Іспанії. 18. Землеробство на зрошувальних землях добре розвинене в Ломбардії і П...ємонті. 19. Від...ємний приріст населення мають ФРН, Угорщина, Бел...гія, Австрія, Данія, Україна (З підручника).

◇ **Складні випадки правопису**

Поміркуйте, як потрібно писати слова: Вифлеєм, Віфлеєм чи Віфлієм; Шри-Ланка чи Шрі-Ланка; Цюрих чи Цюріх? Відповідь прочитайте в рекомендаціях К. Г. Городенської щодо правопису географічних назв. Запам'ятайте їх.

Вифлеєм, а не Віфлеєм чи Віфлієм

Назву міста, де народився Ісус Христос, пишуть неоднаково: або Віфлеєм, або Вифлеєм. Відповідно до правила, за яким у відомих біблійних власних назвах рекомендовано вживати **и** після будь-якого приголосного (див. Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ – початку ХХІ ст. – К., 2002. – С. 67), її потрібно писати Вифлеєм. Зрідка трапляється ще одна назва – Віфлієм, що є, очевидно, віддзеркаленням її російської вимови.

Отже, українською мовою правильно вживати **Вифлеєм**.

Шрі-Ланка чи Шри-Ланка

Правопис цієї географічної назви досі спричиняє суперечки. Спочатку писали Шрі-Лсанка, бо так її було зареєстровано в «Класифікації країн світу».

Так подавали цю назву й орфографічні словники української мови та довідники. І лише в дев'ятому виданні «Українського орфографічного словника» зафіксовано назву *Шри-Ланка*. Постало запитання: «Яка із цих двох назв правильна?». На підставі правила, за яким **и** пишемо «у географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед наступним приголосним (крім **ј**)» (див.: Український правопис. – К.: Наукова думка, 2019,

§129, III, п.4), потрібно писати *Шри-Ланка*. У цій географічній назві **и** вжито в середині слова (а не в кінці, як дехто вважає), що засвідчує дефіс між його двома частинами.

Отже, правильно писати *Шри-Ланка*.

Цюріх чи **Цюрих**?

[...] В «Українському правописі» 1993 року було сформульовано нове правило, за яким **и** треба писати в географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед приголосним, крім **й**. На противагу правилі попереднього правопису воно лексично не обмежене, бо після сімох назв: *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Париж, Рига, Рим* – ужито та ін. [...], що означає можливість продовжити цей ряд географічними назвами такої самої структури. В «Українському правописі» 2019 року це правило проілюстровано двома новими назвами – *Магриб і Рив'єра, Великобританію* замінено на *Британію*, а назви *Париж і Рим* вилучено, мабуть, тому, що вживання в них **и** сьогодні не становить труднощів (див.: Український правопис. – К.: Наукова думка, 2019, §129, III, п.4). Як бачимо, і в цьому правописі географічної назви Цюрих серед ілюстрацій немає, але за поданим правилом у ній потрібно писати **и**.

Отже, швейцарське місто українською мовою правильно називати **Цюрих** (К. Г. Городенська «Українське слово у вимірах сьогодення»).

4. Правопис префіксів

Вправа 71. Запишіть слова в три колонки: 1 – з префіксом **-прі**, 2 – з префіксом **-пре (-перед)**, 3 – з префіксом **-при**, вставляючи замість крапок потрібні букви.

Пр...зводити, пр...звище, пр...милий, пр...ваблювати, пр...кутий, пр...рва, пр...дорогий, пр...стол, пр...зирство, пр...людний, пр...багатий, пр...звисько, пр...дніпровський, пр...вабливість, пр...красний, пр...скромний, пр...булець, пр...битий, пр...варений, пр...вілей, пр...мудрість, пр...бережний, пр...д'явник, пр...нагідний, пр...года, пр...землитися, пр...будова, пр...дтеча,

пр...старий, пр...міський, пр...плести, пр...крашати, пр...купити, пр...балтійський, пр...близно, пр...борканий, пр...бій, пр...фронтовий, пр...бічник, пр...чистий.

Вправа 72. Вставте пропущені букви **е** або **и**. Визначте, до якої частини мови належать слова. Поясніть різницю в написанні префіксів.

Пр...мудрий – пр...мудритися, пр...тихий – пр...тихлий, пр...добрий – пр...добрити, пр...бідний – пр...біднятися, пр...хороший – пр...хорошений, пр...малий – пр...меншений, пр...білий – пр...білити, пр...світлий – пр...світити, пр...гіркий – пр...гірклий, пр...старий – пр...старкуватий, пр...солоний – пр...солений, пр...жовтий – пр...жовклий.

Вправа 73. До поданих слів додайте замість крапок префікси **з-** (**зі-**), **с-**. Поясніть написання префіксів.

...бити, ...більшити, ...блідлий, ...брати, ...в'ялити, ...в'янути, ...гаснути, ...гнути, ...горнутися, ...гризти, ...грітися, ...класти, ...кошений, ...купчення, ...мліти, ...м'яти, ...палахнути, ...підлоба, ...поріднений, ...псувати, ...п'ястися, ...рвати, ...сипати, ...сихання, ...скочити, ...ставити, ...старитися, ...сувний, ...тиснути, ...тліти, ...тримати, ...фальсифікувати, ...фокусувати, ...формувати, ...формулювати, ...хилити, ...хованка, ...хрещувати, ...цідити, ...цілення, ...ціпити, ...чепити, ...щулитися.

Вправа 74. Замініть сполучення слів дієсловом з префіксом **с-** або **з-**.

Зразок: стати твердим – ствердіти.

Стати жовтим, стати нахабним, висловити твердження, стати мокрим, стати порожнім, створити веселий настрій, стати худим, зробитися похмурим, зробити каламутним, довести до кінця, стати дорогим, зробити повільним, зробити тихим, виявити жалощі, виявити терплячість, стати дрібним, стати бідним, зробити фотографію, стати блідим, зробити міцним, зробитися диким.

Вправа 75. Запишіть речення, вставляючи замість крапок потрібні букви або вибираючи з дужок одну з літер, відповідно до правил уживання префіксів. Поясніть правопис префіксів.

1. Декларація ро(з, с)криває тему, називаючи механізми реалізації екологічних прав людини. 2. Це проблема, яка зачіпає інтереси багатьох країн світу, має ро(з, с)в'язуватися їхніми спільними (з, с)координованими зусиллями. 3. Незабаром в Україні (з, с)формується національна правова база, що регулює ставлення людини до пр...родного середовища. 4. Українські Карпати й Кримські гори є (з, с)кладчастими спорудами, що (з, с)формувалися внаслідок альпійського горотворення. 5. Визначаючи межі областей, ураховують їхнє ро(з,с)ташування над рівнем моря, ступінь ро(з, с)членування поверхні, (з, с)клад гірських порід тощо. 6. Пр...хильники географічного детермінізму бачать тісний зв'язок між людиною й пр...родою, визнають єдність матеріального світу, але не розуміють якісних відмінностей між суспільством і пр...родою, ро(з, с)чиняють суспільство у пр...роді. 7. Електрони цієї оболонки мають різний заряд енергії, тому одні сильніше пр...тягуються до ядра й ро(з, с)міщені ближче до нього, а інші - слабкіше й ро(з, с)міщені далі від ядра. 8. Кожний електронний шар (з, с)кладається з певної кількості орбіт відповідної форми. 9. У 80-ті роки у відвали (з, с)кинули велику кількість каустику. 10. Туристична реклама підприємства ро(з, с)починається ще до початку сезону, поступово (з, с)ростає і пер...ходить у масовану рекламу. 11. Зазвичай ведуть бе(з, с)посереднє спостереження за реальними або потенційними клієнтами. 12. Загальна мета дослідження ринку полягає у визначенні умов, за яких забезпечується найповніше задоволення попиту населення в туристичних послугах і (з,с)творюються пер...думови для ефективного їх збуту (З підручника).

Вправа 76. Напишіть правильно префікси в словах.

Ро...чин, ро...щеплення, пр...єднатися, пр...кіпїти, ро...ташований, ро...падатися, пр...крїпитися, ...кручений, ...никнути,

...купчення, ...гарячу, ...давлений, ...кладатися, ...ливатися, ро...-поділ, бе...статевий, ...формуватися, ро...сунутися, ро...ходження, ...творювати, ...меншити, пр...морський, ...більшити, о...дирти, ро...пізнати, ...житися, ...ношувати, ...берігати, ...жатися, ві...терти, пере...чувати, пі...гортати, ...жинати, ...вішуватися, ...гребти, ...дерев'янілий, ...причинити, ві...тинати, ...двоєний, ...давити, ...дешевіти, пр...бережний, ...тримати, ...горнути, ...жовувати, ...пізнитися, о...прискування, пі...тримати, ...дмухувати, ...пинитися, ...дійснити, ро...чулений, ...дичавілий, ...діймати, бе...системний, пр...щепити, ро...кидати, ...дувати, пр...в'ялий, пр...чудовий, ...пертися, ...дрібнілий, ...дивований, ...диблений, ...пінювати, ...гинути, ...гущений, пр...тиснути, ...голоситися, пр...солений, пі...живлювати, ...грубіти, пр...морозок, ...горілий, ...гноїти, ...тискати, ...ціджувати, ...ціплення.

Вправа 77. Від кожного поданого слова утворіть похідні слова за допомогою різних префіксів (**з-(с-), роз-, без-, об-, під-, від-, при-, пре-**), якщо це можливо. Запишіть слова, дотримуючись орфографічних норм.

1. В'ялий, скочити, бігти, клеїти.
2. Кореневий, сипати, чинити, чистити.
3. Сохнути, жувати, штовхати, здоровий.
4. Давити, копати, сипати, плетений.
5. Єднати, бити, сунути, мерзлий.

5. Правопис суфіксів

Вправа 78. Від географічних назв утворіть прикметники за допомогою суфікса **-ськ (-зьк, -цьк)**.

Бахмач, Бахмут, Безрадичі, Брауншвейг, Брест, Буг, Бухарест, Вільнюс, Волноваха, Гаага, Гадяч, Гамбург, Гетеборг, Гринвіч, Дамаск, Дрогобич, Единбург, Закарпаття, Запоріжжя, Збараж, Золотоноша, Ісландія, Кавказ, Кагарлик, Калуш, Калькутта, Карпати, Кембридж, Кіншаса, Кременчук, Лейпциг, Люксембург, Магдебург, Мекка, Норвегія, Нью-Йорк, Овруч, Оксфорд,

Острог, Париж, Полісся, Прага, Рига, Румунія, Сиваш, Слuch, Трускавець, Флоридa, Хорватія, Хорол, Хуст, Цюрих, Черкаси, Чикаго, Швеція, Шотландія, Ясси.

Вправа 79. Від іменників-назв осіб утворіть прикметники за допомогою суфікса **-ськ (-зьк, -цьк)** та іменники з суфіксом **-ств (-цтв, -зтв)**, де це можливо.

Агент, ацтек, баски, волох, герцог, гігант, громадянин, дивак, казах, калмик, киргиз, козак, кравець, латиш, лісник, опікун, посередник, словак, солдат, студент, товариш, турок, тюрк, узбек, учитель, француз, хорват, чех, чуваш, швед, швець.

Вправа 80. Від поданих слів утворіть спочатку прикметники за допомогою суфікса **-ськ (-зьк, -цьк)**, а потім географічні назви за допомогою суфікса **-ин**. Простежте, які зміни звуків відбуваються під час словотворення. Зробіть висновок щодо позначення цих звукових змін на письмі.

Зразок: Одеса – одеський – Одещина.

Вінниця, Донецьк, Дрогобич, Житомир, Збараж, Івано-Франківськ, Київ, Луганськ, Львів, Миколаїв, німець, Одеса, Полтава, Рівне, словак, Суми, Умань, Харків, Херсон, Хмельницький, Черкаси, Чернігів.

Вправа 81. Від назв міст та країн утворіть назви їх жителів.

I. Бориспіль, Вінниця, Житомир, Запоріжжя, Київ, Львів, Одеса, Полтава, Тернопіль, Ужгород, Умань, Харків, Чернігів.

II. Америка, Бельгія, Болгарія, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Іспанія, Канада, Німеччина, Норвегія, Польща, Румунія, Франція, Чехія.

Вправа 82. Перепишіть прикметники, вставляючи пропущені букви.

Алюміні...вий, взутт...вий, горох...вий, гост...вий, дин...вий, житт...вий, жолуд...вий, кальці...вий, кахл...вий, квасол...вий, кінц...вий, конвалі...вий, коч...вий, кущ...вий, лікт...вий,

агнолі...вий, матрац...вий, меж...вий, митт...вий, насінн...вий, нігт...вий, оселедц...вий, переддоц...вий, плющ...вий, раді...-вий, саджанц...вий, свинц...вий, смерч...вий, спориш...вий, стал...вий, сторож...вий, хрящ...вий, чебрец...вий, ясен...вий.

Вправа 83. Від іменників утворіть прикметники за допомогою суфіксів **-ов-**, **-ев**, **-ев-**. Поясніть їх правопис.

Алое, акація, бій, борщ, вермішель, вишня, вірш, вірець, взуття, гай, гроші, груша, дія, дріжджі, дьоготь, жень-шень, замша, звичай, значення, кварц, кільце, клей, ключ, край, куля, лице, марганець, нутрія, нуль, обліпіха, оцет, павич, палець, песець, плече, плюш, помаранч, почуття, промінь, серце, скумуля, сміття, соя, стиль, тінь, туя, четвер, яблуна.

Вправа 84. Вставте пропущені букви в суфіксах іменників. Сформулюйте правила правопису суфіксів.

Вар...во, вершеч...к, відер...чко, вікон...чко, вовч...ня, вогн...ще, вузл...к, вузл...чок, вул...чка, гус...ня, діж...чка, добр...во, зайч...ня, капелюш...к, коз...ня, кол...во, кош...ня, кош...чок, краєч...к, ліж...чко, мар...во, Марі...чка, мел...во, мереж...во, миш...ня, міс...во, мішеч...к, мороз...во, нож...чок, пал...чка, печ...во, плет...во, пол...чка, річ...чка, родов...ще, сов...ня, сон...чко, ча...ня, я...чко.

Вправа 85. Вставляючи пропущені літери, запишіть правильно присвійні прикметники.

Андрі...ва доповідь, бабус...н пиріг, Васил...ва сестра, воді...ве посвідчення, Катрус...н будинок, лікар...ва порада, Марі...н погляд, матус...не слово, Наст...н подарунок, Олексі...ва відповідь, Олес...на рука, Тетян...на рецензія, учител...ва розповідь.

Вправа 86. Від назв чоловіків за родом діяльності утворіть за допомогою суфіксів назви жінок (фемінітиви).

Автор, адвокат, адміністратор, бармен, барон, біолог, блогер, борець, виборець, водій, гравець, депутат, дизайнер, дипломант,

дипломат, дописувач, доцент, завідувач, засновник, інспектор, кандидат, кравець, лектор, лідер, любитель, майстер, маркетолог, митець, науковець, організатор, очільник, підприємець, плавець, поет, порадник, прем'єр, продавець, професор, психолог, редактор, скрипаль, службовець, спостерігач, творець, уболівальник, фахівець, шеф.

Вправа 87. Від іменників чоловічого роду утворіть, якщо це можливо, назви осіб жіночої статі. Позначте суфікси, якими вони утворені. Назвіть іменники, від яких складно або неможливо утворити фемінітиви.

Агітатор, аптекар, астроном, біограф, ботанік, видавець, викладач, відвідувач, волонтер, географ, геодезист, господар, графолог, директор, дослідник, електрик, єгер, зоолог, інженер, кардіолог, картограф, касир, координатор, контрактник, лікар, льотчик, магістрант, менеджер, мисливець, міністр, нотаріус, орнітолог, пілот, політолог, представник, радник, синоптик, фізик, фізіолог, хімік, хірург, юнак, юрист.

6. Уживання великої літери

Вправа 88. Запишіть назви з великої чи малої літери.

(А,а)вгієві стайні, (А,а)рабська (Р,р)еспубліка (Є,є)гипет, (А,а)сканія-(Н,н)ова, (Б,б)ерег (С,с)лонової (К,к)істки, (Б,б)біловезька (П,п)уща, (В,в)еликдень, (В,в)ерховна (Р,р)ада (У,у)країни, (В,в)улиця (Я,я)рославів (В,в)ал, (Д,д)ень (Н,н)езалежності (У,у)країни, (Д,д)ніпрові кручі, (З,з)авод («А,а)арсенал», (З,з)аслужений (Д,д)іяч (М,м)истецтв, (З,з)ахідна (У,у)країна, (З,з)олоті (В,в)орота, (Є,є)вропейське (Е,е)кономічне (С,с)півтовариство, (Є,є)вропейський (С,с)оюз, (К,к)афедра психології, (К,к)ієво-(П,п)ечерська (Л,л)авра, (К,к)нязівство (М,м)онако, (К,к)омета (Е,е)нке, (К,к)онституційний (С,с)уд (У,у)країни, (М,м)іністерство освіти та науки (У,у)країни, (Н,н)аддніпрянина, (Н,н)аціональна (Г,г)вардія (У,у)країни, (Н,н)аціональний (Б,б)анк (У,у)країни, (Н,н)аціональний (П,п)едагогічний

(У,у)ніверситет імені М. П. (Д,д)рагоманова, (Н,н)овий (З,з)а-
повіт, (П,п)анамський (П,п)ерешийок, (П,п)олісся, (С,с)оняч-
на (С,с)истема, (С,с)офійський (С,с)обор, (С,с)хідний (С,с)ибір,
(С,с)узір'я (Ч,ч)умацький (Ш,ш)лях, (У,у)країнська (П,п)раво-
славна (А,а)автокефальна (Ц,ц)ерква, (Ф,ф)акультет (П,п)ри-
родничо-(Г,г)еографічної (О,о)світи і (Е,е)кології, (Ф,ф)ранківські
сонети, (Ш,ш)евченківська (П,п)ремія, (Ш,ш)евченкові вірші.

Вправа 89. *Перепишіть речення, розкриваючи дужки. По-
ясніть написання слів з орфограмою «велика літера».*

1. Сонячна система має чотири менші внутрішні планети:
(М,м)еркурій, (В,в)енера, (З,з)емля і (М,м)арс, – які також на-
зиваються планетами (З,з)емної групи й складаються переваж-
но з (С,с)илікатів і металів.

2. Комети – малі тіла (С,с)онячної (С,с)истеми, зазвичай
розміром усього в декілька кілометрів.

3. У 1871 році (В,в)ільям (Г,г)ершель, вивчаючи в телескоп
нічне небо, виявив (У,у)ран.

4. Коли повз (У,у)ран пролітав «(В,в)ояджер-2», (П,п)ів-
денний полюс планети був звернений до (С,с)онця, а (П,п)ів-
нічний залишився неосвітленим.

5. Тривалість (М,м)арсіанського року – 687 земних днів.

6. В (У,у)країні з dna річки (Д,д)ніпро під час будівництва
нового (К,к)одацького мосту було піднято, окрім інших знахі-
док, зуби (М,м)амута, які виявилися найбільшими з усіх відо-
мих у (Є,є)вропі.

7. На (П,п)івночі, де (З,з)емля більшу частину року була
вкрита снігом, (М,м)амути харчувалися будь-якою доступною
рослинністю.

8. На острові (С,с)вятого (П,п)авла поблизу (А,а)ляски
останні (М,м)амути вимерли близько 3500 року до (Н,н)ашої
(Е,е)ри, коли виникали цивілізації (Т,т)рипілля, (Є,є)гипту
та (Ш,ш)умеру, а на острові (В,в)рангеля їх карликова форма
проіснувала до 1650 року до (Н,н)ашої (Е,е)ри.

9. Основні родовища залізних руд зосереджені в (К,к)ри-
ворізькому та (К,к)ременчуцькому (Б,б)асейнах.

10. Для (А,а)рктичного поясу ((А,а)рхіпелаг (Ш,ш)піцберген і деякі інші острови (П,п)івнічного (Л,л)ьодовитого океану) характерний (А,а)рктичний тип клімату з переважанням протягом року мінусових температур.

11. Великі ріки зосереджені на рівнинах (С,с)хідної (Є,є)вропи.

12. Арктичні ґрунти, представлені на (Ш,ш)піцбергені, (З,з)емлі (Ф,ф)ранца-(Й,й)осипа, на (П,п)івночі (Н,н)ової (З,з)емлі, є малопотужними зі слабкою диференціацією генетичних ґрунтових горизонтів.

13. У районах (Б,б)ореального поясу з океанічним кліматом представлені дерново-торф'янисті ґрунти під (С,с)убарктичними луками і (Р,р)ідколіссями (І,і)сландії, (П,п)івнічно-(З,з)ахідної (С,с)кандинавії, (Ф,ф)арерських і (Г,г)ебрідських островів.

14. Загальні функції управління в галузі охорони навколишнього (П,п)риродного середовища здійснює (К,к)абінет (М,м)іністрів (У,у)країни.

15. Географічне розташування (У,у)країни як (Ц,ц)ентральноєвропейської та (П,п)ричорноморської держави накладає на неї велику відповідальність щодо управління ресурсами.

16. На думку експертів (О,о)рганізації (О,о)б'єднаних (Н,н)ацій, екологічні втрати внаслідок забруднення перевищують вартість заходів, спрямованих на боротьбу з ним.

17. Минув тиждень студентської науки в стінах (Н,н)аціонального (П,п)едагогічного (У,у)ніверситету ім. М.П. (Д,д)рагоманова. Щорічне свято наукової творчості відбулося і на (Ф,ф)акультеті (П,п)риродничо – географічної освіти та екології.

18. Відбулася тематична зустріч зі студентами-екологами та викладачами (К,к)афедри (Е,е)кології, присвячена (Д,д)ню (Д,д)овкілля в (У,у)країні.

19. Міністерство (О,о)світи і (Н,н)ауки (Е,е)стонської (Р,р)еспубліки спільно з (М,м)іністерством (О,о)світи і (Н,н)ауки (У,у)країни пілотоватимуть проєкт реформування професійно-технічної освіти на базі закладів (В,в)олинської (О,о)бласті.

20. На початку навчального року (К,к)иївська (Г,г)імназія (С,с)хідних (М,м)ов № 1 отримає від (У,у)ряду (К,к)итайської (Н,н)ародної (Р,р)еспубліки сучасне лінгвістичне обладнання.

7. Правопис складних слів у професійному мовленні

Вправа 90. *Напишіть слова правильно: разом, окремо або з дефісом. Поясніть правопис.*

Антилопа/стрибун, біо/середовище, взаємо/знищення, взаємо/перетворення, ведмідь/губач, високо/термо/стійкий, вишнево/малиновий, внутрішньо/клітинний, гідро/захист, гідро/медуза, гідро/ресурси, гіпер/зв'язок, гіпер/пігментація, гіпер/секреція, голка/риба, двадцяти/п'яти/літровий, дво/ланцюговий, довго/волокнистий, довго/дзьобий, дятло/подібний, екстра/темпоральний, екто/плазма, енто/плазматична, жиророзчинний, заєць/біляк, інтер/фаза, квазі/частинка, клітина/хазяїн, кровоспинний, кровотоочивий, мікро/ворсинки, мікро/фотографія, напів/марення, напів/притомний, нейро/регуляція, пів/куля, пів/мавпа пів/острів, пів/острова, п'яти/годинний, ромен/салат, рідинно/мозаїчна модель, рум'яно/щокій, сірко/водень, супер/легкий, суб/одиниця, супер/ознака, супер/ядро, темно/сірий, тридцяти/шести/річний, тепло/фаза, фосфато/кислий, фото/синтез, чає/сушильний, червоно/крилий, шести/гранний, щито/подібний.

Вправа 91. *Від поданих словосполучень утворіть складні прикметники. Поясніть їх правопис.*

Багато води, багато клітин, біле тіло, білий і сірий, високе стебло, високий стовбур, Західна Україна, кислий і солодкий, овочевий і фруктовий, охороняти природу, оцтова кислота, південний і західний, Південний Буг, Північне море, подібний до ящірки, темне забарвлення, три кілограми, утворювати ґрунт, хлористий і водневий, Центральна Європа, широке листя.

Вправа 92. Напишіть слова разом, окремо або з дефісом. Згрупуйте їх відповідно до правил написання. До кожної групи запишіть правило.

1. Бактеріо/лізин, бактеріо/носійство, біо/процес, біо/технолог, біо/тонус, важко/засвоюваний, взаємо/замінний, гео/біологія, двадцяти/трьох/кілограмовий, лишає/подібний, макро/організм, мало/плодовий, мікро/нитки, напів/зруйнований, напів/кам'яний, напів/кущовий, пів/вуха, пів/яблука, природо/відповідність, природно/кліматичний, світло/зелений, сіро/коричневий, фізіолого/біологічний, фільтр/компенсатор, фіто/гормон.

2. Бактеріо/стаз, біло/ягідник, біологічно/активний, біо/протез, біо/сумісний, важко/відновний, двадцяти/двох/метровий, довго/лапий, гео/еко/система, екто/дерма, ендо/плазматичний, напів/розквітлий, кисло/солоний, мікро/капсула, кисло/молочний, макро/зона, мало/вивчений, мікро/космос, мікро/фаг, пів/ящика, природничо/історичний, фіто/терапевтичний, фільтр/пакет, фінансово/залежний фіто/патогенний, фіто/токсичний.

3. Біологічно/активний, біо/очисний, біо/патогенний, гео/ботаніка, глибоко/водний, кислотно/лужний, кислото/стійкий, напів/сухий, макро/цитоз, мало/виразний, мікро/капілярний, мікро/флора, мікро/хвилі, мілі/мікрон, напів/людина, пост/травматичний, природничо/науковий, сіро/зелений фізико/хімік, фізіолого/біохімічний, фізкультурно/оздоровчий, фіто/чай, фіто/біолог, формально/визначений, фосфор/органічний, фото/іонізація, цукро/носний, цунамі/станція.

4. Багато/врожайний, біо/гео/хімія, біо/психічний, блідо/рожевий, взаємо/доповнювальні, видовжено/овальний, внутрішньо/клітинний, гео/біологічний, гладко/стовбурний, глибинно/поверхневий, кишково/дишні, кишково/зяброві, макро/сегмент, мало/активний, мікро/клімат, мікро/частинка, мілі/літр, пів/місяця, пів/ями, природо/охоронець, природо/захисний, фінансово/незалежний, фіордо/подібний, фіто/маса, фіто/топографія, фосфоро/графія, цар/дерево.

Вправа 93. Прочитайте тексти. Напишіть складні слова правильно. Поясніть їх написання.

1. Хемо/синтезувальні організми (хемо/трофи) для синтезу органічних сполук використовують енергію, яка вивільнюється під час перетворення неорганічних сполук. До цих організмів належать деякі групи бактерій: безбарвні сірко/бактерії, залізо/бактерії тощо. Залізо/бактерії одержують енергію за рахунок окиснення сполук дво/валентного заліза до три/валентного. Вони беруть участь в утворенні покладів залізних руд. Безбарвні сірко/бактерії окислюють сірко/водень та інші сполуки сірки до сірчаної кислоти (H_2SO_4). Хемо/синтезувальні мікро/організми відіграють виняткову роль у процесах перетворення хімічних елементів у біо/гео/хімічних циклах. Біо/гео/хімічні цикли (біо/гео/хімічний коло/обіг речовин) – це обмін речовинами та забезпечення потоку енергії між різними компонентами біо/сфери внаслідок життє/діяльності різноманітних організмів, що має циклічний характер.

2. В основі фото/синтезу лежить окислювально/відновний процес, пов'язаний із перенесенням електронів від сполук постачальників електронів (донорів) до сполук, які їх сприймають (акцепторів), з утворенням вугле/водів і виділенням в атмосферу молекулярного кисню. Світлова енергія перетворюється на енергію синтезованих органічних сполук (вугле/водів) в особливих структурах – реакційних центрах, що містять хлорофіл. У процесі фото/синтезу у зелених рослин і ціано/бактерій беруть участь дві фото/системи, які мають різні реакційні центри та пов'язані між собою через систему перенесення електронів. У фото/системі I електрон може повертатись на свій енергетичний рівень і відновлювати її, а може передаватись такій сполуці, як НАДФ (нікотинамідаденіндинуклеотидфосфат).

3. Арум плямистий – це багато/річна трав'яниста рослина родини ароїдних. Листки прикореневі, довго/черешкові, серце/подібні, темно/плямисті. Квітко/носне стебло закінчується качанчиком з дрібними одно/статевими квітками: жіночі розміщені при основі, чоловічі – над ними. Качанчик захова-

ний біля основи в коричневу або жовту обгортку. Цвіте у квітні або травні. Плід – червона ягода. Корені бульбо/подібні, потовщені. Рослина має сильний неприємний запах. Росте в букових лісах Карпат.

4. Астрагал солодко/листяй (заячий горох, дев'яти/сильник, дев'яти/літник, калюжник, в'язіль, крило орлине, ненаситень, укладник, волосник, стручечки) – це багато/річна трав'яниста рослина родини бобових. Стебло висхідне, розгалужене. Листки непарно/перисті. Квітки зелено/жовті, у коротких рясних китицях. Цвіте в червні або серпні. Плід – біб. Росте в мішаних лісах, на узліссях, полях, чагарниках. Препарати астрагалу солодко/листоного вивляють гіпо/тензивну, спазмо/літичну, бронхо/літичну, сечо/гінну дію.

5. До основних процесів пластичного обміну належить біо/синтез білків, вугле/водів, ліпідів, нуклеїнових кислот, а також фото/синтез і хемо/синтез. Організми розрізняються за специфічними білками. Білки складаються з аміно/кислот. Взаєморозташування аміно/кислот визначає специфічні властивості білка. Біо/синтез білків відбувається в цито/плазмі клітини на спеціальних органелах – рибосомах. Кожна рибосома має велику і малу суб/одиночку, які відіграють важливу роль на різних етапах біо/синтезу білків. Найважливішу роль у процесі біо/синтезу білка відіграють нуклеїнові кислоти – ДНК, РНК. На ДНК записана інформація про білки. Молекули білка синтезуються в клітині впродовж 1–2 секунд. Синтез білків у клітині відбувається в інтер/фазі – періоді між її поділом.

Вправа 94. Зі словників та фахових підручників і посібників виписуйте по п'ять складних слів з першою частиною: **гіганто-, гіпер-, гіпо-, енцефало-, лейко-, макро-, нано-, плазмо-, супер-, фаринго-, фібро-, фіто-**. Запам'ятайте, як їх треба писати.

◇ **Складні випадки правопису**

Прочитайте рекомендації К.Г.Городенської щодо правопису новітніх складних назв. Запам'ятайте їх. Наведіть приклади правопису схожих слів із своєї професійної сфери.

Якщо ініціальні (буквені та звукові) абрєвіатури вживали до недавня в українській мові самостійно (пор.: УНР, МЗС, НБУ, ЕОМ, ЧАЕС, МАУ, ТУМ, ПДВ, неп, загс), то нові, серед яких чимало абрєвіатур англійського походження, переданих великими або малими літерами латиниці чи кирилиці, тепер поєднують із цілими словами (пор.: VІL-інфекція, ВІЛ-інфекція, віл-інфекція, ПІН-код, пін-код, ДНК-експертиза, ДНК-діагностика, ДНК-дослідження, ДНК-лабораторія, ВІП-зала, віп-зала, VІP-житло, віп-житло, віп-палата, віп-стоянка, віп-обслуговування, віп-вечірка, віп-гість, SMS-повідомлення, sms-повідомлення, смс-повідомлення, MMS-повідомлення, е-навчання, е-сервіс, е-ринок, е-декларування, е-декларація та ін.) або з іншою ініціальною абрєвіатурою (ВІЛ-СНІД, VІP-ДТП). Усталеного правопису такі похідні утворення ще не мають, тому постало запитання: «Як їх передавати?». Оскільки за структурою вони подібні до складних іменників, утворених із двох самостійних компонентів, то їх так само треба писати з дефісом. Від іменників вони відрізняються лише тим, що їхній перший компонент є загальновідомою буквеною чи звуковою абрєвіатурою, пор.: ВІЛ, віл, ПІН, пін, ДНК, ВІП, віп, SMS, sms, смс, е.

Отже, ініціальну (буквену чи звукову) абрєвіатуру з наступним словом чи такою самою абрєвіатурою потрібно поєднувати дефісом (К. Г. Городенська «Українське слово у вимірах сьогодення»).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Усі слова пишуться зі знаком м'якшення в рядку

- А пущ...вірінок, т...охкати, намороз..., у жмен...ці
- Б шіст...сот, змен...шити, голуб..., у павутин...ці
- В на таріл...ці, вмивають...ся, збіл...шити, співаєш...
- Г на сторін...ці, волин...ський, кеш...ю, кіл...це
- Д кеш...ю, кін...ський, кин...те, корін...чик

2. Усі слова пишуться зі знаком м'якшення в рядку

- А громадс...кість, на стіл...ці, чорнобил...ський, кан...йон
- Б дівчин...ці, стан...те, рибал...ці, тіл...ки
- В промін...ці, на гіл...ці, тр...ома, робит...ся
- Г міл...ярд, порт...ера, на вишен...ці, смієш...ся
- Д Ткач...ов, сердец..., наприкін...ці, близ...ко

3. Усі слова треба писати без знака м'якшення в рядку

- А брен...кіт, дон...чин, павіл...йон, сон...ця
- Б медал...йон, кур...йоз, тон...ший, чотир...ма
- В сяд...те, майбут...ній, ател...є, Сибір...
- Г на стеблин...ці, камін...чик, ред...ці, тес...ляр
- Д корін...ці, лікар..., ковз...кий, Уман...щина

4. Усі слова треба писати з апострофом у рядку

- А мавп...ячий, від...ємний, зв...язок, під...язиковий
- Б сім...ядоля, Х...юстон, к...янті, В...ячеслав
- В межигір...я, vestib...юль, зав...язь, п...ять
- Г безвір...я, р...ябчик, бур...ян, сім...я
- Д диз...юнктивний, риб...ячий, р...яска, Лук...янівка

5. Усі слова треба писати з апострофом у рядку

- А р...ябий, кав...ярня, недокрів...я, бездощів...я
- Б пан...європейський, між...яр...я, гіпер...ядро, повір...я
- В моркв...яний, р...яст, міжбрів...я, розв...язаний
- Г жаб...ячий, жираф...ячий, двох...ядерний, тьм...яний
- Д тім...я, брукв...яний, пір...я, сухом...ятка

6. Усі слова треба писати без апострофа в рядку

А підв...ялений, Заполяр...я, під...їзд, міл...ярд

Б сухотрав...я, без...іменний, миш...як, під...ярок

В безхліб...я, зіл...я, безриб...я, св...ятковий

Г черв...як, кров...яний, кам...янистий, бур...яковий

Д Св...ятослав, горохв...яний, мад...ярський, безвітр...я

7. Подвоєні літери потрібно писати в усіх словах рядка

А качин...ий, зроблен...ий, старан...ий, безімен...ий

Б незліче́н...ий, сумлін...ість, ден...ий, цін...ий

В незлі́чен...ий, зав...ишки, умотивован...ий, написан...ий

Г пташин...ий, змушен...ий, гуман...ий, спин...ий

Д спів...ідношен...я, зміін...ий, навчан...я, жадан...ий

8. Подвоєні літери потрібно писати в усіх словах рядка

А незвідан...ий, л...яний, низин...ий, Поділ...я

Б ран...ій, розріс...я, глибин...ий, скошен...ий

В вулкан...ий, журавлин...ий, буквен...ий, глинян...ий

Г закордон...ий, відмін...ий, глибочен...ий, нездола́н...ий

Д закон...ий, надбан...ий, над...зьобок, довгождан...ий

9. Подвоєні літери потрібно писати в усіх словах рядка,
ОКРІМ

А від...ати, без...аперечний, роздоріж...я, під...аш...я

Б невпин...о, жит...євий, огнен...ий, невізна́н...ий

В страшен...ий, бездоган...ий, сумлін...ий, незмін...ий

Г без...ахисний, прихован...ий, цілеспрямован...ість, спів...іт-
чизник

Д рослин...ість, племін...ий, первин...ий, малин...ик

10. Подвоєні літери потрібно писати в усіх словах рядка,
ОКРІМ

А чавун...ий, баштан...ик, глибочен...ий, політ...ехнологія

Б с...авець, качин...ий, бездоган...о, Туреч...ина

В навман...я, ялин...ик, над...ніпрянський, Він...ич...ина

Г від..алений, туман..ий, глибин..ий, без..аперечний
Д нечислен..ий, гіл..ястий, жит..євий, ран..ій

11. *Відбувається подовження приголосного звука в іменнику у формі орудного відмінка в рядку*

- А вісь, мить, радість, рись
- Б папороть, тінь, галузь, мораль
- В розповідь, кров, міць, даль
- Г ртуть, відстань, ніч, матір
- Д молодь, мідь, річ, любов

12. *Відбувається подовження приголосного звука у формі орудного відмінка в усіх іменниках рядка*

- А верф, область, піч, парость
- Б ступінь, путь, суміш, велич
- В емаль, лазур, пам'ять, стать
- Г ціль, сталь, зустріч, синь
- Д заводь, ожеледь, жовч, шерсть

13. *Допущено помилки в написанні слів у рядку*

- А шалений, затишшя, суцвіття, уміння
- Б оббризкати, вводити, віддячити, буденний
- В вражений, міськом, пруський, статтей
- Г вітряний, відлуння, безлісся, покоління
- Д надбаня, Запоріжжя, роззброїти, віддалік

14. *Допущено помилки в написанні слів у рядку*

- А оббити, доброчинний, іменний, уміння
- Б наддніпрянський, латаття, істинний, зілля
- В каченя, Закарпаття, півріччя, віддаль
- Г колосся, довгожданний, юністю, студентний
- Д ссавець, виллеш, буквений, піднебесся

15. На письмі позначається спрощення в групах приго-
лосних в усіх словах рядка

- А турис(т)ський, шіс(т)сот, сер(д)цевина, артис(т)ці
- Б захис(т)ний, якіс(т)ний, компос(т)ний, перехрес(т)ний
- В сер(д)це, виїз(д)ний, у пас(т)ці, облас(т)ний
- Г улес(т)ливий, багатоміс(т)ний, студен(т)ський, безза-
хис(т)ний,
- Д пристрас(т)ний, тиж(д)ня, калієвміс(т)ний, кількіс(т)ний

16. На письмі не позначається спрощення в групах приго-
лосних в усіх словах рядка

- А надкіс(т)ниця, хрес(т)ний, проїз(д)ний, мас(т)ний
- Б контраст(т)ний, ландшафт(т)ний, зап'яс(т)ний, кіс(т)лявий,
- В хворос(т)няк, ас(т)матичний, улес(т)ливий, балас(т)ний
- Г тиж(д)невий, невіс(т)чин, випус(к)ний, контекст(т)ний
- Д шіс(т)надцять, сер(д)цевий, пес(т)ливий, студен(т)ці

17. На місці крапок потрібно писати літеру **і** в усіх словах
рядка

- А ет...ламін, кол...т, пол...омієл...т, в...русологія
- Б карбокс...льний, кетон...зація, ц...нк, глобул...н
- В кр...птон, кадм...й, акт...ній, п...гмент
- Г дез...нфекція, метилам...н, бронх...т, пен...цилін
- Д уротроп...н, анал...н, токс...н, т...тан

18. На місці крапок потрібно писати літеру **ц** в усіх словах
рядка

- А урац...л, ант...кодон, ц...тоз...н, поліпепт...дний
- Б кс...лема, л...зосоми, пласт...ди, рет...кулярний
- В п...гмент, ф...тонцид, с...стема, ер...троцит
- Г еф...рний, неклеот...д, ц...топлазма, тим...н
- Д кр...терії, кл...ше, ас...міляція, стат...стика

19. На місці крапок потрібно писати літеру **ц** в словах рядка

- А дис...міляція, в...рус, ц...рконій, ас...метрія
- Б д...аграма, ц...анід, окс...д, хромат...д

В хлор...д, ц...кл, п...єлонефрит, тромбоц...т
Г аденоз...нтрифосфатна, рубр...кація, апендиц...т, д...фузія
Д гаймор...т, ентер...т, ф...бриноген, тромб...н

*20. На місці крапок потрібно писати літеру **і** в усіх словах рядка*

А тилако...д, рец...п...єнт, коеф...ц...єнт, г...дрофобний
Б в...тамін, гуан...н, л...зосоми, дез...нсекція
В троп...зми, л...м...т, керат...н, алкало...д
Г л...ценз...я, катал...з, рац...он, с...нусит
Д от...т, м...тоз, б...оснтез, кар...отип

21. Позначте рядок з помилками в написанні іншомовних слів

А каріотип, комплекс Гольджи, інцістування
Б спіраль, хроматин, косинус
В хроматид, диплоїдний, генеративний
Г дефект, цитоплазма, симбіоз
Д диплоїд, дисфункція, периферійний

22. Не відбувається подвоєння літер в усіх словах рядка

А агрес..ор, кол..егія, нет...о
Б програм..а, гол..андець, вет..о
В кристал..и, беладон..а, мас..а
Г кор....екція, ал...елі, процес...
Д ас...иміляція, ім..іграція, Апен..іни

23. Не відбувається подвоєння літер в усіх словах рядка

А трас..а, Ген..адій, ем..іграція
Б Дарданел..и, сирок..о, крос..ворд
В ал..ергія, ім..унітет, компрес..
Г дол..ар, ап..еляція, брюс..ельський
Д ап..ерцепція, ан..отація, марок..анський

24. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом **при-**

- А пр...єднати, пр...летіти, пр...гарний, пр...крити
- Б пр...красити, пр...швидшити, пр...морський, пр...солений
- В пр...крутити, пр...м'яти, пр...тихий, пр...брати
- Г пр...речений, пр...рва, пр...близно, пр...тишити
- Д пр...ваблювати, пр...йдешній, пр...звище, пр...спати

25. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом **з-**

- А ...питати, ...крутити, ...скочити, ...мочити
- Б ...пустити, ...мити, ...чистити, ...щупитися
- В ...кривдити ...малювати, ...кинути, ...сушити
- Г ...цідити, ...сипати, ...сунути, ...чинити
- Д ...різати, ...лякати, ...творити, ...більшити

26. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом **с-**

- А ...в'язати, ...хвалити, ...хибити, ...міцнити
- Б ...гребти, ...повнитися, ...хрещувати, ...хопити
- В ...пуститися, ...крутити, ...простувати, ...куштувати
- Г ...меншити, ...триматися, ...бити, ...керувати
- Д ...ниження, ...хлипувати, ...приймання, ...пробувати

27. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом **пре-**

- А пр...дбати, пр...щеплювати, пр...землений, пр...власнити
- Б пр...тягти, пр...йдешній, пр...мружити, пр...дбати
- В пр...чепити, пр...морський, пр...рва, пр...глушений
- Г пр...добрий, пр...красний, пр...багато, пр...мудрий
- Д пр...в'язати, пр...летіти, пр...їхати, пр...мара

28. Зміни приголосних відбуваються під час творення всіх прикметників рядка

- А казах – каза..ький, Гамбург – гамбур..ький
- Б козак – коза..ький, Нью-Йорк – нью-йор...ький
- В тюрк – тюр..ький, Карабах – караба..ький
- Г таджик – таджи..ький, Сиваш – сива..ький
- Д гірник – гірни..ький, Ла-Манш – ламан..ький

29. Прикметник утворюється від іменника за допомогою суфікса **-ськ-** в рядку

- А словак
- Б калмик
- В ацтек
- Г чех
- Д узбек

30. Прикметник утворюється від іменника за допомогою суфікса **-зьк-** в рядку

- А Кременчук
- Б Устилуг
- В Кембридж
- Г Одеса
- Д Тбілісі

31. Прикметник утворюється від іменника за допомогою суфікса **цьк-** в рядку

- А Калуш
- Б Золотоноша
- В Гринвіч
- Г Прага
- Д Запоріжжя

32. Літеру **ц** потрібно писати в суфіксах усіх слів рядка

- А гус..ня, город..на, коз..ня, свіж..на
- Б галав..на, сел..ще, міс..во, буз..на

В кач..ня, озелен..ння, велич..на, хмар..ще
Г множ..на, мар..во, мереж..во, плет..во
Д десят..ро, п'ят..ро, печ..во, вар..во

*33. Літеру **е** потрібно писати у суфіксах усіх слів рядка*

А корисл..вий, серед..на, напруж..ння, добр..во
Б картопл..ння, довжел..зний, вогн..ще, лелеч..ня
В пташ..чка, мел..во, заверш..ння, жит..ль
Г миш..ня, зар..во, вжал..ний, замет..ний
Д жаб..ня, принес..ний, станов..ще, заслуж..ний

*34. За допомогою суфікса **-ев-** утвориться прикметник від обох іменників рядка*

А ключ, щавель
Б груша, нікель
В кварц, вишня
Г нуль, біль
Д черешня, плющ

*35. За допомогою суфікса **-ов-** утвориться прикметник від обох іменників рядка*

А магній, калій
Б слива, ромашка
В матч, кизил
Г верба, мигдаль
Д плече, емаль

36. З великої літери потрібно писати лише перше слово в рядку

А (П,п)івнічний (П,п)олюс
Б (П,п)ротока (Л,л)аперуза
В (Б,б)улонський (Л,л)іс
Г (К,к)нязівство (М,м)онако
Д (М,м)айдан (Н,н)езалежності

37. З великої літери потрібно писати лише перше слово в рядку

- А** (Д,д)алекий (С,с)хід
- Б** (Б,б)алканські (К,к)раїни
- В** (Р,р)еспубліка (Б,б)олгарія
- Г** (Я,я)рославів (В,в)ал
- Д** (С,с)танція (У,у)стинівка

38. З великої літери потрібно писати всі слова в рядку

- А** (Б,б)алканський (П,п)івострів
- Б** (К,к)олумбові (В,в)ідкриття
- В** (Н,н)ова (З,з)еландія
- Г** (П,п)івнічний (М,м)орський (Ш,ш)лях
- Д** (К,к)ирилівська (Ц,ц)ерква

39. З великої літери потрібно писати всі слова в рядку

- А** (Е,е)поха (В,в)ідродження
- Б** (Т,т)рипільська (К,к)ультура
- В** (Н,н)аціональний (Б,б)анк України
- Г** (П,п)анамський (П,п)ерешийок
- Д** (Д,д)ень (С,с)оборності України

40. Правил уживання великої літери дотримано в рядку

- А** мандрівки північним Причорномор'ям
- Б** Північні береги Чорного моря
- В** антарктична станція Академік Вернадський
- Г** країни Центральної Європи
- Д** члени Європейського союзу

41. Правил уживання великої літери дотримано в рядку

- А** Карпатська складчаста система
- Б** міжнародний Будапештський Меморандум
- В** країни західної Європи
- Г** Українська Народна республіка
- Д** на початку Кайнозойської ери

42. Орфографічну помилку допущено в рядку

А Праматерик займав приблизно однакові площі суходолу в Північній і Південній півкулях.

Б Геологічна історія Землі веде свій початок з докембрію – найдавнішого й найтривалішого етапу розвитку Землі.

В Тропічні повітряні маси формуються в Тропічних широтах як у Північній, так і в Південній півкулях.

Г Мусонні вітри найчастіше спостерігають на східних узбережжях материків.

Д Пасати Південної Африки дмуть з Індійського океану, переміщуючись з південного сходу на північний захід.

43. Орфографічну помилку допущено в рядку

А Впадаючи в Середземне море, Ніл утворює велику дельту.

Б Конго (Заїр) – друга за довжиною річка Африки (4320 км), найповноводніша в східній півкулі.

В Співробітництво між Україною та державами Африканського континенту відбувається не тільки на дипломатичній основі.

Г В екваторіальному поясі перебуває західна частина Амазонської низовини та північно-західне узбережжя Тихого океану.

Д На Тихоокеанському узбережжі сформувався середземноморський тип клімату.

44. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати разом

А макро/молекула, взаємо/перетворення, південно/західний

Б багато/клітинний, напів/притомний, анти/окислювач

В хіміко/біологічний, свят/вечір, хвили/подібний

Г гіркувато/солоний, пів/острів, каліє/вмісний

Д мікро/препарат, блідо/рожевий, східно/європейський

45. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати з дефісом

А молочно/кислий, прес/конференція, квазі/частинка

Б мікро/флора, супер'/ядро, паличко/подібний

В моно/центричний, угро/фіни, крово/очисний
Г взаємо/зв'язок, південно/український, пів/Африки
Д світло/сірий, норд/ост, чар/зілля

46. Позначте рядок, у якому всі слова потрібно писати разом

А суспільно/важливий, моно/сахариди, бізнес/проєкт
Б двадцять/другий, сріблясто/сірий, прямо/протилежний
В ендो/плазматичний, північно/західний, густо/червоний
Г міні/комп'ютер, гіпоталамо/гіпофізарний, альфа/частинка
Д дво/денний, епідем/ситуація, кисло/молочний.

47. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати з дефісом

А штрих/код, економ/клас, пан/американський
Б купівля/продаж, розрив/трава, норд/вест
В країна/інвестор, заєць/русак, агро/культура
Г лісо/степ, націє/твірний, торфо/гній
Д альфа/частинка, метало/пласт, низько/продуктивний.

Розділ 4

ГРАМАТИКА

1. Відмінювання та вживання іменників

Вправа 95. *Визначте рід іменників. Відповідь обґрунтуйте.*

Авто, АЕС, алое, Альпи, ара, аташе, Баку, Борнео, буржуа, Валя, візаві, Делі, драже, журі, заводь, зебу, інтерв'ю, каланхое, Карпати, кенгуру, Керч, ківі, Кіліманджаро, кіно, кліше, колібрі, кольрабі, комашня, ліки, маестро, Мері, метро, Міссісіпі, Міссурі, насип, нежить, песто, піаніно, полин, продаж, профбюро, путасу, пюре, рагу, рись, Сан-Франциско, Сурамі, торнадо, урду, цеце, Чернівці, шимпанзе, шосе.

Вправа 96. *Допишіть закінчення прикметників, які відповідають роду поданих іменників.*

Західн... Сибір, маленьк... ягня, сезонн... розпродаж товарів, казков... Балі, південн... степ, вечірн... Тбілісі, десятков... дріб, математичн... степінь, низьк... ступінь, кумедн... поні, далек... путь, приємн... шампунь, зимов... Осло, важк... кір, екзотичн... Чилі, яскрав... какаду, прозор... тюль, смачн... манго, сильн... дріж, чудов... Дніпро, зелен... авокадо, велик... насип, нестерпн... біль, хронічн... нежить, зл... собака, рецесивн... алель, катастрофічн... цунами.

Вправа 97. *Визначте рід аббревіатур і з'ясуйте, що є підставою для віднесення їх до того чи того роду.*

АЕС, АТО, ВЛ, ГЕС, держстрах, дитвидав, ДНК, ДТП, ЗМІ, ЗНО, зоопарк, ЗУНР, інтерпол, Кабмін, лісгосп, лісостеп,

медперсонал, МОН, нардеп, НПУ, ООН, педінститут, профспілка, СБУ, спецкор, спортзал, США, ТСН, туроператор, УНР, фізкультура.

Вправа 98. *Іменники із закінченням -а (-я) розподіліть за родами. За якими ознаками вони розрізняються?*

Африка, біомаса, бронза, ворожка, гілля, голова, голубка, дитя, дифузія, дівчина, жінка, зайченя, зерня, зівака, зілля, Ілля, Ірина, коляда, корова, курка, лікарка, лосеня, матуся, Микита, муха, невдаха, немовля, онука, органела, плем'я, професія, пташеня, роззява, рука, рученя, свиня, сім'я, селянка, слуга, собака, староста, стіна, суддя, Сула, сусіда, узбережжя, Шура, щука.

Вправа 99. *Розподіліть іменники за типами відмінювання (I, II, III, IV відміни та групи). Впишіть іменники, які не належать до жодної з відмін, з'ясуйте чому.*

Акація, бактерія, біль, висівки, вітер, дощ, дріжджі, душа, зілля, імбир, індича, Карпати, киянин, киянка, кінь, козеня, козенятко, корінець, листя, Лубни, минуле, немовля, НПУ, окуляри, пальне, панцир, поле, путь, пухир, радість, резюме, Ромни, сміх, снігопад, снігур, сомбреро, сонце, степ, Суми, сум, теля, філе, шпроти.

Вправа 100. *Напишіть закінчення -и, -і або -ї в географічних назвах, що мають форму множини. Відповідь обґрунтуйте.*

Антонович..., Базалук..., Безрадич..., Богуш..., Бондар..., Великі Лук..., Вишківці..., Горбал..., Дитятк..., Дремлюг..., Загайці..., Кончак..., Кортеліс..., Пилипівці..., Прилук..., Салонік..., Турба...

Вправа 101. *Запишіть іменники у дві колонки: 1) із закінченням -а (-я) в родовому відмінку однини; 2) із закінченням -у (-ю) в родовому відмінку однини. Поясніть правопис відмінкових закінчень.*

Абзац, Алжир, алмаз, апостроф, атлас, атом, барвінок, бамбук, білок, Буг, бузок, буряк, бутон, Вашингтон, вид, відмінок, відсоток, вітер, вовк, Гайдай, гопак, горизонт, дельфін, Дніпро,

долар, дуб, Дунай, екзамен, Єгипет, звук, зуб, Кавказ, квадрат, клен, кодекс, комар, листопад, ліс, лісок, луг, Львів, Мадагаскар, Марс, метр, мир, монітор, народ, Ніл, овес, Пирятин, пісок, простір, професор, рік, синтез, ставок, стрибок, тайфун, Тернопіль, Тибет, характер, Харків, хвіст, хребет, Чернігів, шлунок, яр.

Вправа 102. *Запишіть іменники в родовому та орудному відмінках однини. Виділені іменники поставте в усіх можливих формах місцевого відмінка однини.*

Бджоляр, **ветеринар**, вогнище, **водій**, груша, долоня, елік-сир, звір, Ігор, імбир, калюжа, камінь, капіляр, квітникар, ключ, **комар**, мед, межа, мурашня, Ніжин, обличчя, обрій, окраєць, осокір, панцир, пластир, плач, подорож, пустир, родючість, стовбур, ступня, тиждень, урочище, фініш, хрущ.

Вправа 103. *Запишіть іменники у формі родового відмінка множини. Визначте можливі варіантні форми та пояс- нить зміни в основах іменників.*

Апенніни, баклажан, Балкани, болгарин, болото, буря, виш- ня, війна, вільха, вухо, гланди, граблі, грам, гроза, гроші, грузин, губа, дно, дорога, киянин, кілограм, копальня, круча, легеня, ножиці, осетин, плече, поверхня, полтавчанин, помідор, серце, сім'я, сльоза, сосна, стайня, стаття, суддя, тато, узбережжя.

Вправа 104. *Запишіть іменники в орудному відмінку од- нини та родовому множини.*

I. Вість, вісь, мазь, мати, медаль, органела, паморозь, річ, тінь.

II. Вовченя, зайченя, зерня, ім'я, курча, немовля, теля, тім'я, цуценя, ягня.

Вправа 105. *Запишіть іменники у формі кличного відмінка.*

I. Бабуся, батько, Бог, боєць, брат, братик, депутат, директор, дідусь, журналіст, земля, лікар, матуся, пан, президент, профе- сор, сестра, суддя, сусід, тато, учитель, хлопець, читач.

II. Анатолій, Андрій, Богдан, Богдана, Валерій, Валерія, Валя,

Ганнуся, Даринка, Ілля, Ігор, Катруся, Кирило, Марія, Настя, Олег, Олеся, Оля, Софія, Тарас, Тоня.

III. Борис Володимирович, Валентина Дмитрівна, Василь Миколайович, В'ячеслав Григорович, Дмитро Андрійович, Зоя Павлівна, Іван Дмитрович, Катерина Геннадіївна, Любов Федорівна, Наталія Василівна, Олександр Іванович, Олексій Тимофійович, Ольга Миколаївна, Петро Панасович, Степан Олександрович, Тетяна Петрівна.

Вправа 106. Провідмініайте прізвища, імена та по батькові.

Любов Петрівна Кузьменко, Ігор Васильович Голота, Наталя Сергіївна Сорока, Олег Валерійович Гармаш.

Вправа 107. Поясніть орфограми в іменниках.

Агентство, верховіття, віддаль, Галичина, горицвіт, Донеччина, дріжджі, жовчу, Запоріжжя, Ігоря, календар, кров'ю, кручею, латаття, марево, між'яр'я, об'їзд, папороттю, пір'я, піддашша, плетиво, Поділля, промінці, птаство, сторіччя, тижня, тім'я, тінню, шелестіння.

◇ **Складні випадки відмінювання**

Їхати до **Святошино** чи до **Святошина**?

Ще й досі дехто з киян уживає як невідмінювану назву Святошино, а саме : *живу у Святошино, їжджу із Святошино, гуляємо по Святошино*. Ця історична назва району Києва мала форму присвійного прикметника із суфіксом **-ин**, тобто *Святошин (Святошине)*, яку утворено, за однією з версій, від імені *Святоша*, що є пестливою формою імені чернігівського князя *Святослава* (у чернецтві – Микола (Нікола) *Святоша*). У сучасній українській літературній мові назва *Святошин* утратила зв'язок із присвійним прикметником, тому її відмінюємо як іменник II відміни чоловічого роду з основою на твердий приголосний, пор.: *Святошин, Святошина, Святошинові (-у), Святошином, (у) Святошині, (по) Святошину, Святошине*.

Отже, правильно вживати: *їхати до Святошина, виїхати із Святошина, присвятити Святошину, пишатися Святошином, жити у Святошині* (К.Г.Городенська «Українське слово у вимірах сьогодення»).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Усі іменники належать до чоловічого роду в рядку

А полин, гуаш, тиждень, дріб

Б насип, путь, нежить, запис

В кір, дріль, Сибір, біль

Г степ, ступінь, легіт, газель

Д учитель, місяць, алель, міль

2. Усі іменники належать до чоловічого роду в рядку

А коала, кенгуру, Дніпро, полин

Б секретар, ярмарок, Тбілісі, Чернівці

В АЕС, дріт, професор, синь

Г авокадо, степінь, рукопис, літопис

Д доцент, фахівець, русло, фланель

3. Усі іменники належать до жіночого роду в рядку

А ООН, Чилі, кольрабі, Калахарі

Б листоноша, ніша, миша, МОН

В папороть, мить, живопис, запис

Г нехворощ, алель, продаж, розкіш

Д совість, Коломия, Тернопіль, паралель

4. Усі іменники належать до жіночого роду в рядку

А боржомі, ковила, шимпанзе, суддя

Б манго, вісь, Кіліманджаро, криця

В купіль, біль, Міссурі, толь

Г жовч, приязнь, путь, рись

Д ртуть, аерозоль, перекис, крохмаль

5. Усі іменники належать до середнього роду в рядку

А збіжжя, поні, сторіччя, узбіччя

Б Перу, Токіо, цунамі, Делі

В Тбілісі, журі, метро, гілля

Г волосся, Баку, Балі, кіно

Д довкілля, сухогілля, Найробі, лісозаготівля

6. Усі іменники належать до середнього роду в рядку

А ребро, Дніпро, манго, Конго

Б сідло, депо, перо, Борнео

В каченя, дівча, круча, латаття

Г сухожилля, підкрилля, рілля, провалля

Д пальне, кільце, родовище, сховище

7. Правильно узгоджено прикметники з іменниками в рядку, ОКРІМ

А маленький поні, далека путь, рожевий фламінго

Б велика Перу, сильна нежить, породиста собака

В жовте листя, африканський какаду, смачне манго

Г широка авеню, італійська салямі, веселе попурі

Д осмотичний тиск, домінантний алель, термінове УЗД

8. Правильно узгоджено прикметники з іменниками в рядку, ОКРІМ

А багатолюдне Тбілісі, повновода Міссісіпі, сучасна ГЕС

Б широке шосе, солоні івасі, шалене торнадо

В австралійський кенгуру, паризьке вар'єте, коротке резюме

Г важкий кір, біляве волосся, поважна леді

Д концентрований перекис водню, яблучне пюре, узгоджений розпад

9. Закінчення **-а (-я)** в родовому відмінку однини мають усі іменники рядка, ОКРІМ

А екватор, азимут, садок, циліндр

Б Дніпро, Буг, Дністер, Псьол

В ген, біохімік, заповідник, компонент
Г меридіан, Великдень, комп'ютер, метелик
Д корінь, атом, емульгатор, мікроелемент

10. Закінчення **-а (-я)** в родовому відмінку однини мають усі іменники рядка, ОКРІМ

А еколог, Страсбург, ведмідь, вечір
Б киянин, градус, хребет, вус
В небосхил, горох, магніт, острів
Г стовбур, кавун, понеділок, січень
Д модифікатор, ланцюг, рівень, Львів

11. Усі іменники в родовому відмінку однини мають закінчення **-а (-я)** в рядку

А Париж, Житомир, гліцерин, череп
Б білок, колір, листок, Іран
В вівторок, мак, алель, сон
Г Чернігів, сантиметр, хвіст, тюльпан
Д відсоток, соняшник, ліс, квадрат

12. Закінчення **-у (-ю)** в родовому відмінку однини мають усі іменники рядка, ОКРІМ

А кисень, пісок, мрамур, бензин
Б мозок, молочай, туман, Єгипет
В Ніл, Кривий Ріг, Афганістан, Крим
Г маршрут, океан, сир, Кавказ
Д вид, гумус, біогеоценоз, шлунок

13. Закінчення **-у (-ю)** в родовому відмінку однини мають усі іменники рядка, ОКРІМ

А материк, глобус, марганець, дощ
Б краєвид, організм, сніг, моніторинг
В шовк, водень, азот, Кіпр
Г Сибір, Дунай, космос, іній
Д зсув, аналіз, розпад, скринінг

14. Усі іменники в родовому відмінку однини мають закінчення **-у (-ю)** в рядку

- А процес, засіб, магматизм, пейзаж
- Б вид, фундамент, град, уламок
- В відрізок, нерв, граніт, шар
- Г бронх, тайфун, показник, Китай
- Д об'єкт, ландшафт, землетрус, епіцентр

15. Усі іменники в родовому відмінку однини залежно від значення можуть мати закінчення **-а (-я)** або **-у (-ю)** в рядку

- А Алжир, діамант, механізм, рік
- Б апарат, пояс, тиждень, топаз
- В володар, узвар, орган, бал
- Г папір, камінь, звук, листопад
- Д аметист, чавун, сік, алюміній

16. Усі іменники в кличному відмінку мають закінчення **-у (-ю)** в рядку

- А Василь, Ігор, син, Олеся
- Б герой, Андрій, колега, Валерій
- В Юрій, боєць, офіцер, учень
- Г слухач, лікар, Євген, тато
- Д Коля, воротар, Остап, студент

17. Усі іменники в кличному відмінку мають закінчення **-е** в рядку

- А Петро, Степан, Роман, Микола
- Б депутат, учитель, президент, пан
- В брат, друг, професор, Олена
- Г кум, Ілля, Настя, Іван
- Д викладач, Володимир, дід, лаборант

18. *Правильно утворено всі відмінкові форми іменників у рядку*

- А** смачною грушею, широкою площею, високою вежею
- Б** районних суддів, знайомих обличчів, далеких морів
- В** американським доларом, великим пухирем, заклеїти пластиром
- Г** допомагати батькам, ходити по магазинам, дарувати дітям
- Д** розселення татарів, деформація металів, економія атомів

19. *Правильно утворено всі відмінкові форми іменників у рядку*

- А** гречаною кашею, високою кручею, сірою мишою
- Б** далеких країв, наших татів, двісті болгарів
- В** диким звіром, міцним панцирем, маленьким комаром
- Г** двох гривень, не було сильних бур, гладких поверхонь
- Д** екранування ядра, розклад озона, полімеризація в масі

20. *Помилки у відмінкових закінченнях іменників допущено в рядку*

- А** відсотки, маки, білки, качки
- Б** лізосоми, ензими, дірочки, суміши
- В** хрущі, снігурі, комахи, оболонки
- Г** стовбури, комарі, кручі, калюжі
- Д** зв'язки, листки, пухирі, гілки

21. *Помилки у відмінкових закінченнях іменників допущено в рядку*

- А** розкішшю, шампунем, вістю, землею
- Б** квітникарем, грушею, комашнею, сушею
- В** звіром, комаром, вишнею, межею
- Г** плачем, абзацем, ступньою, бурею
- Д** нулем, стелею, долонею, кручею

22. В орудному відмінку однини відбувається подовження в усіх словах рядка

- А** широчінь, ртуть, міць, кров
- Б** паралель, синь, віддаль, Керч
- В** жовч, папороть, відповідь, власність
- Г** продаж, височінь, Січ, річ
- Д** зелень, в'язь, загибель, галузь

23. Помилку у відмінюванні іменника допущено в рядку

- А** струсу, спазму, крововиливу, склерозу (Р.одн.)
- Б** острова, землетрусу, неврозу, зародка (Р.одн.)
- В** вакуолю, породю, душою, собакою (О.одн.)
- Г** кілограмів, грузинів, татів, помідорів (Р.мн.)
- Д** сосен, вишень, поверхонь, копалень (Р.мн.)

24. Правильне закінчення в усіх формах місцевого відмінка множини іменників у рядку

- А** на гілках, по долинам
- Б** по дорогах, у сім'ях
- В** у статтях, по деревам
- Г** по степам, на головах
- Д** на лугах, по щокам

25. Правильно утворено всі імена по батькові в рядку, ОКРІМ

- А** Ігорьович, Анатолійович, Дмитрович, Сергійович
- Б** Олексійович, Олексович, Євгенович, Євгенійович
- В** Григорович, Гордієвич, Артемович, Васильович
- Г** Лукович, Хомович, Савович, Миколович
- Д** Антонович, Лукович, Самійлович, Миколайович

26. Правильно утворено всі імена по батькові в рядку, ОКРІМ

- А** Олександрівна, В'ячеславівна, Володимирівна, Петрівна
- Б** Борисівна, Семенівна, Миколаївна, Миколівна
- В** Григорівна, Федорівна, Назарівна, Максимівна
- Г** Василівна, Тимофієвна, Юріївна, Іллівна
- Д** Павлівна, Олексіївна, Геннадіївна, Дмитрівна

2. Творення, відмінювання та правопис прикметників

Вправа 108. Допишіть до поданих прикметників закінчення (до прикметників твердої групи – *-ий*, м'якої групи – *-ій*). Знайдіть серед цих слів прикметники-пароніми, у яких закінчення залежить від значення. З такими прикметниками складіть і запишіть речення.

Бездон..., безробітн..., будн..., горішн..., городн..., дорожн..., досвітн..., дочірн..., дружн..., заможн..., заробітн..., зворотн..., зовнішн..., кутн..., могутн..., недільн..., незабутн..., околичн..., околишн..., подружн..., поздовжн..., попутн..., порожн..., потужн..., прийдешн..., природн..., продажн..., путн..., самотн..., самотн..., тотожн..., тутешн... .

Вправа 109. Розкриваючи дужки, утворіть словосполучення з прикметниками. Визначте, до якого розряду за значенням належить прикметник, та позначте словотворчий суфікс.

Зразок: (Наталка) книжка – Наталч-**ин**-а книжка (присвійний).

(Андрій) погляд, (батько) спадок, (барви) поле, (без краю) степ, (бик) серце, (ведмідь) барліг, (вишня) цвіт, (вівця) шерсть, (вовк) зуби, (Галя) подруга, (зозуля) яйце, (Ілля) товариш, (квасоля) суп, (корінь) система, (легеня) пухирці, (лице) нерв, (магнолія) дерево, (мавпа) клітка, на (верх) поверсі, (орел) гніздо, (палець) артерія, (плече) суглоб, (поверхня) води, (дріжджі) гриб, (риба) луска, (сокол) око, (соловей) гніздо, (Шевченко) вірші.

Вправа 110. Впишіть якісні прикметники та утворіть від них форми вищого й найвищого ступенів порівняння, де це можливо. Поясніть звукові зміни.

Атмосферний, багатоклітинний, барвистий, бузковий, важкий, великий, веселий, вечірній, високий, вузький, гарний, глибокий, гумовий, далекий, десятихвилинний, довгий, дорогий, дужий, короткий, лимонний, малий, молодий, перцевий,

піщаний, поганий, подвійний, помаранчевий, ранній, сивий, соковитий, солоний, сонячний, смугастий, срібний, старий, стрункий, суперстійкий, темнуватий, товстий, тихий, швидкий.

Вправа 111. *З'ясуйте, чому подані якісні прикметники не утворюють ступенів порівняння.*

Білосніжний, бордовий, величезний, вороний, всемогутній, гіперактивний, гіподинамічний, гіркуватий, гнідий, голий, грубезний, довжелезний, екстраординарний, завузький, здоровенний, зозулястий, каштановий, кисло-солодкий, кислуватий, кофейний, мертвий, надвисокий, невиліковний, низенький, прадавній, препоганий, пречудовий, синенький, страшенний, товстолистий, ультрамодний, худючий, червонуватий.

Вправа 112. *Визначте, до яких типів (груп) відмінювання належать прикметники. Запишіть їх колонками у формі називного відмінка однини чоловічого, жіночого і середнього роду.*

Андрієві, батькові, безкраї, ближні, блідолиці, внутрішні, вранішні, городні, досвітні, дрібні, дружні, заможні, кишковопорожнинні, колишні, короткошиї, мужні, Наталчині, повнолітні, придорожні, природні, присутні, прямокутні, темнолиці, торішні, тотожні, тутешні.

Вправа 113. *Запишіть словосполучення в родовому та орудному відмінках однини. Поясніть правопис закінчень іменників та прикметників.*

Велика круча, висока родючість, вранішня зоря, гаряча каша, давня межа, довголице дівча, дрібна комахня, журавлиний ключ, заяча душа, крутіша вдача, міцний стовбур, нічна тиша, околишня вежа, придорожній кущ, рання груша, Сергіїв календар, складна задача, Софіїна стаття, товаришів син, торішня зустріч, широка площа, Юліна доповідь.

Вправа 114. Подані словосполучення замініть прикметниками, обґрунтуйте написання.

Багато тисяч, Біла Церква, високий урожай, глибока вода, го-стрий дзюб, довга шерсть, жовтий і зелений, Західна Україна, корисний для суспільства, короткий хвіст, Криве Озеро, кругом світу, ландшафтний і екологічний, ліс і степ, обробляти дере-во, овочевий і фруктовий, очищати кров, правий берег, рання стиглість, серцевий і судинний, скелетний і м'язовий, чотири лапи, шлунковий і кишковий, 2 шари, 50 років, 7 кілометрів, 16 днів, 5 томів.

Вправа 115. Знявши ризку, правильно запишіть складні прикметники та поясніть написання.

Аграрно/сировинний, антропо/генний, багато/насінний, ба-гато/шаровий, блідо/рожевий, ботаніко/географічний, взаємо/залежні, вище/згаданий, водо/роздільний, водо/стійкий, во-лого/любний, гео/хімічний, гірко/солоний, глухо/німий, ґрун-тово/рослинний, дво/статевий, жовто/гарячий, західно/по-ліський, івано/франківський, кисло/солодкий, крово/спинний, ландшафтнo/кліматичний, легко/засвоюваний, лимонно/кис-лий, мало/поширений, напів/пустельний, нью/йоркський, одно/разовий, північно/східний, синьо/окий, судино/звужу-вальний, темно/зелений, темно/шкірий, тридцяти/градусний, холодно/кровний, червоно/зелено/синій, чотири/місячний, чо-тирьох/мільйонний, широко/відомий.

Вправа 116. Розкрийте дужки і запишіть імена по бать-кові. Поставте їх у родовому та орудному відмінках однини.

Анатолій (Василь), Андрій (Петро), Богдан (Олексій), Ва-лентина (Ілля), Віталій (Тимофій), Володимир (Віталій), Ган-на (Григорій), Дарина (Євген), Дмитро (Валерій), Ірина (Ігор), Катерина (Дмитро), Костянтин (Хома), Марія (Яків), Наталія (Анатолій), Олена (Георгій), Ольга (Геннадій), Світлана (Ми-кола), Семен (Ілля), Тарас (Григорій), Тетяна (Андрій), Федір (Лука), Христина (Сава), Юлія (Юрій).

Вправа 117. Від географічних назв утворить прикметники, пояснить правопис суфіксів.

Арциз, Балі, Балхаш, Березань, Вінниця, Гаага, Гданськ, Гонконг, Димерка, Запоріжжя, Ірак, Кавказ, Калуш, Кременець, Кременчук, Кривий Ріг, Ла-Манш, Лубни, Люксембург, Марокко, Мексика, Несвіж, Норвегія, Нью-Йорк, Оболонь, Овруч, Одеса, Париж, Південний Буг, Поділля, Полісся, Прага, Прилуки, Пруссія, Рівне, Страсбург, Таллінн, Тернопіль, Трускавець, Туреччина, Чехія, Чорнобиль.

Вправа 118. Утворить прикметники за допомогою суфіксів **-ов-, -ев-, -єв-**. Поставте наголоси в словах.

Алюміній, борщ, верба, вишня, гелій, груша, диня, доба, дощ, емаль, жолудь, замша, калій, кварц, квасоля, квітень, кизил, кільце, кінець, кремній, куля, лід, магній, марганець, марля, мить, натрій, нікель, нуль, нутрія, овоч, палець, підсумок, плече, радій, ромашка, свинець, сіль, слива, соя, стронцій, фланель, черешня, щавель, яблуна, ялинка.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Укажіть речення, у якому є якісний прикметник

А Майже половина мінеральних добрив змивається з полів у ріки.

Б Види живих істот можуть охоронятися методом біотехнологій.

В Розробляються схеми комплексного використання й охорони вод.

Г У галактиці безліч зірок з планетарним оточенням.

Д Зоологія – наука про тваринний світ.

2. Укажіть речення, у якому є відносний прикметник

- А Значних збитків завдають пожежі.
- Б Рівень очищення води надзвичайно низький.
- В Процес еволюції біосфери йшов дуже повільними темпами.
- Г Джерелом енергії для рослинних організмів є Сонце.
- Д Розмноження – утворення організмом нових особин.

3. Укажіть рядок, у якому всі прикметники якісні

- А рідний, теплий, повний, батьків
- Б поганий, дешевий, молочний, солодкий
- В кривий, дорогий, світлий, хоробрий
- Г залізний, пізній, старий, смачний
- Д степовий, гірський, річковий, болотний

4. Укажіть рядок, у якому всі прикметники відносні

- А добрий, веселий, живий, млявий
- Б шкільний, школярів, холодний, прямий
- В гречаний, пшеничний, кукурудзяний, житній
- Г широкий, ефективний, дитячий, цікавий
- Д рослинний, високий, теплий, швидкий

5. Укажіть рядок, у якому є присвійний прикметник

- А батьківська хата
- Б батьківська підтримка
- В батькова порада
- Г чоловічий вчинок
- Д чоловічий костюм

6. Укажіть рядок, у якому є присвійний прикметник

- А Шевченківський район
- Б Шевченківська премія
- В Шевченкова поезія
- Г Шевченківська конференція
- Д шевченківський стиль

7. Ступені порівніння можна утворити від усіх прикметників рядка, ОКРІМ

- А** красивий, приємний, ніжний, далекий
- Б** рівний, кривий, пречудовий, білуватий
- В** зелений, темний, сміливий, сильний
- Г** поганий, важливий, гарячий, близький
- Д** довгий, високий, теплий, холодний

8. Ступені порівніння можна утворити від усіх прикметників рядка, ОКРІМ

- А** смачний, чудовий, солонуватий, сухий
- Б** тихий, синій, темний, глибокий
- В** зручний, високий, приємний, свіжий
- Г** кислий, складний, солодкий, молодий
- Д** добрий, низький, світлий, терпкий

9. Помилку в утворенні ступенів порівняння прикметників допущено в рядку

А Найбільш незадовільний якісний стан підземних вод у Донбасі та Кривбасі.

Б Одним із найнебезпечніших і дуже поширених природних явищ є зсуви.

В Одним з найважчих завдань охорони природи є збереження біологічного різноманіття.

Г Найбільші поклади залізних руд в Україні розташовано в Криворізькому басейні.

Д Озоноруйнівний потенціал – одна з найважливіших характеристик природних і антропогенних атмосферних компонентів.

10. Помилку в утворенні ступенів порівняння прикметників допущено в рядку

А Найбільш суттєві правила такої поведінки закріплюються державою в законодавстві та стають загальнообов'язковими для виконання.

Б Стосунки між людиною та природою є одним з найважливіших чинників, що визначають статус цивілізації в історії людства.

В Частіше всього такі явища бувають у Карпатах та в горах Криму.

Г Екологічна свідомість – найбільш важливий компонент екологічної культури.

Д Ядра набагато важчі, і тому вважають, що вони є стаціонарними, а електрони рухаються довкола них.

*11. За допомогою суфікса **-ов** утворено всі прикметники в рядку*

А берез...вий, кварц...вий, сланц...вий, метр...вий

Б серпн...вий, уряд...вий, фінанс...вий, кінц...вий

В соль...вий, поль...вий, дощ...вий, марш...вий

Г гроз...вий, овоч...вий, калі...вий, ринк...вий

Д жовтн...вий, слив...вий, криштал...вий, мед...вий

*12. За допомогою суфікса **-ев** утворено всі прикметники в рядку*

А кисн...вий, вуглець...вий, емал...вий, край...вий

Б корінц...вий, вишн...вий, щавел...вий, груш...вий

В цукр...вий, ключ...вий, бром...вий, цезі...вий

Г вакуол...вий, куниц...вий, серц...вий, абрикос...вий

Д черешн...вий, мебл...вий, полудн...вий, бамбук...вий

*13. За допомогою суфікса **-ов** утворено всі прикметники в рядку*

А глянц...вий, ваг...вий, казк...вий, калин...вий

Б метр...вий, хвост...вий, серпн...вий, замш...вий

В черешн...вий, жовтн...вий, взірц...вий, значенн...вий

Г стил...овий, центр...вий, барок...вий, вечор...вий

Д грош...вий, поль...вий, ліс...вий, марганц...вий

14. За допомогою суфікса **-ев- (-ев-)** утворено всі прикметники в рядку

- А** полудн...вий, магні...вий, стронці...вий, обруч...вий
- Б** ключ...вий, мовленн...вий, хвост...вий, серц...вий
- В** цезі...вий, куниц...вий, гум...вий, мед...вий
- Г** кільц...вий, насінн...вий, щавел...вий, наук...вий
- Д** уряд...вий, стат...вий, сланц...вий, насінн...вий

15. Закінчення **-ий-** уживається в усіх прикметниках рядка, ОКРІМ

- А** східн...й, повнолиц...й, відповідн...й, вищ...й
- Б** західн...й, орлин...й, природн...й, майстерн...й
- В** висок...й, тонк...й, поперечн...й, подорожн...й
- Г** блідолиц...й, згодн...й, навчальн...й, пекуч...й
- Д** потужн...й, зворотн...й, довголиц...й, людн...й

16. Закінчення **-ій-** уживається в усіх прикметниках рядка, ОКРІМ

- А** житн...й, кутн...й, нижн...й, осінн...й
- Б** будн...й, середн...й, незабутн...й, зверхн...й
- В** спідн...й, присутн...й, безладн...й, прадавн...й
- Г** могутн...й, обідн...й, дружн...й, художн...й
- Д** зовнішн...й, верхн...й, порожн...й, сусідн...й

17. Закінчення **-ий-** має прикметник, утворений від слова

- А** сьогодні
- Б** торік
- В** вчора
- Г** близько
- Д** завтра

18. Закінчення **-ій-** має прикметник, утворений від слова

- А** далеко
- Б** давно

В чарівно
Г природно
Д потужно

19. Укажіть рядок, у якому допущено помилку в написанні прикметника

А пташине крило
Б заячий хвіст
В ведмедева лапа
Г лисяча нора
Д петрів батіг

20. Укажіть рядок, у якому допущено помилку в написанні прикметника

А Софіїн реферат
Б Оксанин виступ
В Юлін зошит
Г Ольжин проєкт
Д Сергієві речі

21. Укажіть рядок, у якому допущено помилку в написанні прикметника

А лисяча нора
Б орлине гніздо
В качине пір'я
Г бичий ґедзь
Д заячий хвіст

22. НЕМАЄ помилки в написанні прикметників у рядку

А сиваський, бузький, Донетчина, казахський
Б французський, козацький, овруцький, ризький
В збаразький, тюркський, баскський, меккський
Г ладозький, калуський, кременчукський, прилуцький
Д узбецький, бучачський, ескімоський, черкаський

23. НЕМАЄ помилки в написанні прикметників у рядку

А єдинбургзький, кембриджський, ангольський

Б яський, яфський, талліннський, оманський

В македонський, гадячський, африканський

Г ацтекський, гаагський, цюриський, житомирський

Д чеський, празький, словацький, русинський

24. Від усіх іменників утворюються прикметники за допомогою суфікса **-зьк-** у рядку

А Цюрих, Лейпциг, Буг

Б Петербург, Кривий Ріг, Кременчук

В Париж, Гамбург, Рига

Г Сиракузи, Гринвіч, Кавказ

Д Нюрнберг, Кагарлик, Страсбург

25. Від усіх іменників утворюються прикметники за допомогою суфікса **-цьк-** у рядку

А Монако, Дамаск, Чукотка

Б Чернівці, Галичина, Крит

В Владивосток, Карпати, брат

Г Овруч, Великі Луки, баски

Д Бахмач, Прилуки, Слuch

26. Усі складні прикметники пишуться разом у рядку

А загально/державний, історико/культурний, чорно/земний,

Б дво/вугле/кислий, лісо/степовий, тепло/обмінний

В військово/зобов'язаний, ново/утворений, хімічно/зв'язаний

Г м'ясо/молочний, молочно/білий, право/бережний

Д окисно/відновний, екстра/термо/динамічний, кристало/хімія

27. Усі складні прикметники пишуться з дефісом у рядку

А молочно/кислий, кримсько/татарський, суспільно/небезпечний

Б аграрно/сировинний, південно/східний, підзолисто/болотний

В навчально/виховний, крохмале/патоковий, південно/український

Г машино/будівний, азотно/фосфорний, українсько/польський

Д валентно/пов'язаний, натрій/органічний, хлор/фенольний

3. Особливості відмінювання та правопису займенників

Вправа 119. *Перепишіть, розкриваючи дужки. Визначте відмінок займенника.*

1. (Кожний) туристичне підприємство повинне постійно стежити за змінами, (який) відбуваються на ринку туристичних послуг, встигати реагувати на (вони). 2. Майбутнє туристичного підприємства залежить від (те), наскільки послідовно й рішуче воно буде боротися за (свій) місце на ринку. 3. Ринок забезпечує органічний зв'язок між виробництвом і споживанням, перебуває під (їхній) впливом і сам впливає на (вони). 4. Туристичний ринок як сфера обміну послуг має (свій) просторово-територіальні межі. 5. Соціально відповідальна поведінка всіх суб'єктів господарювання сприяє можливості узгодження (свій) дій у суспільстві, надійному партнерству з (інший) суверенними соціальними верствами й групами, державними й громадськими організаціями. 6. Головні з (вони) – ініціатива й самостійна економічна діяльність, самостійний вибір виробництва послуг і прийняття (будь-який) господарських рішень. 7. У (він) формулюються завдання, пов'язані за часом та ресурсами, а також загальна стратегія поставлених цілей. 8. За (ця) форми планування керівник фірми разом зі (свої) заступниками розробляє стратегію розвитку фірми на запланований період. 9. За (такий) способу планування кожний працівник аналізує (своя) роботу, знаходить резерви для її вдосконалення й подає керівництву (свій) підрозділу пропозиції про роботу в наступному періоді. 10. Не може бути вічного продукту, бо з часом попит на (він) падає і отриманий від реалізації прибуток настільки

малий, що подальша торгівля (він) стає економічно не вигідною. 11. Якщо довгострокові та середньострокові плани багато в (що) мають рекомендаційний характер, то оперативний план є керівництвом до дій і розкриває довго- та середньострокові плани щодо (кожна) позиції. 12. Найбільш точний нормативний метод планування, суть (який) полягає в (те), що планові показники розраховують на підставі прогресивних норм використання ресурсів із урахуванням (їхні) змін.

Вправа 120. Займенники, що в дужках, поставте в потрібному відмінку й запишіть словосполучення у дві колонки: а) із займенниками, що не мають початкової букви **н**; б) із займенниками, що мають початкову букву **н**.

Дізнався у (він), звернувся до (вони), зустрічалася з (вона), літає над (воно), мріяв про (вона), напишу (він), стоїть перед (він), передайте (вони), повідомив через (вони), погодилися з (вони), пригостив (вона), прийшла до (вона), подивився (вона) у вічі, розпитали (воно), слухаю (вони), усміхнувся до (вона), чекав на (вони).

Вправа 121. Запишіть займенники **будь-що, абихто, казна-хто, щось, що-небудь** у родовому, орудному та місцевому відмінках із прийменниками. Поясніть їх написання.

Зразок: до будь-чого, будь з чим, будь на чому.

Вправа 122. Провідмініяйте займенники **свій, той, цей, чийсь**. Укажіть можливі варіанти відмінкових форм.

Вправа 123. Запишіть займенники, знявши ризик. Поясніть їх написання.

Аби/до/кого, аби/хто, аби/який, будь/що, від/аби/кого, де/з/ким, де/з/чим, де/що, де/котрий, до/де/чого, казна/ким, казна/в/кого, казна/чому, на/що/небудь, ні/з/ким, ні/хто, ні/який, ні/скільки, ні/в/якому, котрий/сь, скільки/небудь, хтозна/в/який, хтозна/скільки, чий/небудь, чого/сь.

Вправа 124. Відредагуйте неправильно побудовані речення. Свою відповідь обґрунтуйте.

1. Молодь – це майбутнє країни, на них народ покладає великі надії. 2. Дрібна комашня не давала мандрівникам просуватися далі, вони лізли в очі, кусали за обличчя і руки. 3. Раптом заєць наскочив на вовка. Він злякався і почав тікати. 4. Викладачі багато працюють зі студентською молоддю, допомагають їм стати справжніми педагогами. 5. В'ються жайворонки над ожилими полями, і в небо здіймається їхній спів. 6. Туристи побачили розкішний будинок у саду, який належав господареві. 7. І я намагаюся виховати в себе почуття відповідальності. 8. На її вустах сяяла радісна усмішка, і вона була на сьомому небі від щастя. 9. Той, хто правильно відповів на перше запитання, отримали два бали. 10. Вибачте мене за такий пізній візит. 11. Уранці Максим зустрічатиме свого друга. Він буде в чорному костюмі.

Вправа 125. виправте помилки, замінивши займенниками неправильно вжиті слова.

1. Ми повинні зробити це наступним способом. 2. Вирішили зустрітися в другий раз. 3. У подібному випадку потрібно використовувати інші реактиви. 4. На конференції будуть розглянуті слідуючі питання. 5. Ці явища мають один і той же вплив на природу. 6. Щорічні обсяги відтворення лісів досить значні й становлять в окремих областях до 4,5 тис. га. 7. У даному випадку необхідно підтвердити інформацію фактами.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Правильна форма займенника подана в рядку

А зустрітися з їми вдома

Б зосередити увагу на йому

В навчати її малювати

Г відвідати ціми вихідними

Д звернулися до його

2. *Правильна форма займенника подана в рядку*

- А** попередити їх завчасно
- Б** записати в їх журналі
- В** зробити без їх згоди
- Г** розраховувати на їх підтримку
- Д** віддати їх речі

3. *Усі займенники правильно записано в рядку, ОКРІМ*

- А** хтось, будь-що, казна-який
- Б** нідочого, ні з ким, аніхто
- В** з будь-чим, якась, у декого
- Г** де в чому, до хтозна-чого, хтозна в якій
- Д** ніскільки, абихто, аніякий

4. *Усі займенники правильно записано в рядку, ОКРІМ*

- А** кому б небудь, аби-чому, нічим
- Б** декому, щось, ні перед ким
- В** ніякого, дехто, будь у кому
- Г** казна-що, котрийсь, який-небудь
- Д** анічого, абичий, де в кого

5. *Усі займенники потрібно писати через дефіс у рядку*

- А** де/хто, яка/небудь, аби/що
- Б** аби/когось, ні/яка, казна/чим
- В** що/сь, ні/чий, будь/який
- Г** кого/небудь, хтозна/чий, такий/то
- Д** хтозна/в/кого, аби/кого, де/з/чим

6. *Усі займенники потрібно писати разом у рядку*

- А** аби/яка, ані/кого, кого/сь
- Б** де/що, бозна/чий, ні/якому
- В** аби/з/ким, казна/на/кому, де/якому
- Г** ні/скільки, ні/перед/ким, котра/небудь
- Д** аби/на/чому, ані/хто, будь/чому

7. Утворіть словосполучення, установивши відповідність між дієсловом і займенником

Дієслово

- 1 насміхатися
- 2 милуватися
- 3 вибачити
- 4 домовитися

Займенник

- А йому
- Б з нього
- В нею
- Г її
- Д з ними

8. Утворіть словосполучення, установивши відповідність між дієсловом і займенником

Дієслово

- 1 захоплюватися
- 2 подарувати
- 3 дивитися
- 4 пробачити

Займенник

- А мені
- Б на мене
- В мені
- Г мною
- Д мене

4. Відмінювання та вживання числівників

Вправа 126. Провідмінійте числівники.

Багато, кільканадцять, обидва, обоє, шестеро, шістсот дев'яносто, тисяча п'ятсот тридцять шість, п'ятнадцять, сто, п'ятсот сорок вісім, дві шостих, три п'ятих, нуль, сто двадцять шість, сімсот двадцять чотири.

Вправа 127. *Запишіть числа словами, визначте відмінок числівника. Поясніть особливості відмінювання й правопису.*

До 345 додати 78. Від 56 відняти 11. До 7290 додати 1164. Сума чисел дорівнює 876. Від 16485 відняти 12090. Скласти 49 з 3564. Завдання на 284 сторінці. Визначити добуток від множення 743 на 16. Скільки разів міститься 23 в 1311? Скласти 352158 з 3275694. Відстань дорівнює 1743 км. Потяг з 357 пасажирами. Вручити дипломи 472 випускникам. У 1464 населених пунктах. До 5456 додати 197. Добуток від множення 384 на 5 дорівнює 1920. Проведено навчання із 126 студентами. Скільки разів 5 міститься в 500? Відбулася зустріч із 45600 абітурієнтами. Від 56780 відняти 5644. До 46679 додати 658. Провели співбесіду із 456 претендентами. Добуток від множення 122 на 22 дорівнює 2684. Депутат виступив перед 3450 виборцями.

Вправа 128. *Перепишіть речення, замінивши цифри словами. Поясніть правопис відмінкових форм числівників і особливості зв'язку числівників з іменниками.*

1. У субтропічних широтах поверхневий стік збільшується до 200 мм.

2. Африка має великі поклади залізних руд (їх оцінюють приблизно у 16 – 23 млрд т), марганцевих руд (близько 400 млн т), хромітів (близько 500 – 700 млн т), бокситів (3,3 млрд т), міді (близько 48 млн т), кобальту (0,5 млн т).

3. Африка дає близько 80 % сумарного видобутку олова, сурми, літію, урану, азбесту, золота, близько 60 % видобутку платини й платиноїдів, понад 98 % видобутку алмазів.

4. Питома вага держсектору у ВНП країн на різних етапах їхнього розвитку становила від 15 до 50 й навіть 80 % (Алжир на початку 80-х років ХХ ст.).

5. У сільському господарстві зайнято понад 2/3 економічно активного населення. Воно дає близько 40 % національного доходу, а в експорті регіону його частка досягає 70 %.

6. Україна належить до держав зі сприятливими погодними умовами для літніх видів рекреації. Тривалість сприятливого

періоду для їхнього розвитку в середньому змінюється від 105 днів на півночі до 180 – на південному березі Криму.

7. У структурі населення вікова група до 15 років становить 17,8 %, від 15 до 64 років – 70,5 %, від 65 років – 11,6 %.

8. Площа орних земель становила на 1 січня 1990 року близько 32 989 тис. га, пасовищ – близько 6758 тис. га.

9. Частка працівників сфери матеріального виробництва зменшилася з 60% у 1990 році до 46 % у 2000 році.

10. Малих річок, які впадають у ці водотоки, налічують понад 12,0 тис., зокрема річок із середньою довжиною від 2 до 4 км – близько 11,3 тис.

11. Загалом в Україні передбачено створення лісів на площі понад 1 млн. га, зокрема роботи з лісорозведення планують виконати на площі близько 445 тис. га.

12. Земля рухається по майже круговій орбіті довкола Сонця на середній відстані близько 150 млн. км від нього. Земля – велетенське кулясте тіло масою близько 61024 кг.

13. Як відомо, у земній атмосфері на висоті від 15 до 40 км міститься шар так званого озону з максимумом концентрації на висоті близько 25 км.

14. На відстані від 175 до 210 км одне від одного були побудовані великі будівлі-станції, добре обладнані й забезпечені провізією.

15. Віддаль від мису Альмаді (на заході) до мису Хафун (на сході) дорівнює 7500 км.

Вправа 129. *Складіть речення, вживаючи словосполучення з числівниками в зазначених відмінках.*

539 учнів (О.в.), 47 метрів (О.в.), 351 машина (М.в.), 728 читачів (Д.в.), 162 книжки (Р.в.), 694 кілограмів (О.в.), 145 гектарів (М.в.), 1809 випускників (О.в.), 668 делегатів (Д.в.).

Вправа 130. *Запишіть числа словами (кількісними або збірними числівниками). Іменники поставте в потрібній відмінковій формі.*

1 (книжка, ножиці, курча); 2 (представник, кошеня, двері, різновид); 3 (підвид, відсоток, село, ворота); 4 (око, сани,

місяць, пара); 6 (кілограм, студентка, болгарин, теля); 12 (грузин, жінка, окуляри, помідор); 453 (день, вагон, маля, раз), 2,5 (метр, рік, груша, аркуш); 1,5 (раз, тиждень, літр, день).

Вправа 131. *Запишіть подані цифри, використовуючи порядкові числівники.*

737; 560; 589 004; 58 690; 1 247; 9 836 789; 345 621; 93 438 085; 28 000 .

Вправа 132. *Запишіть цифри словами. Поясніть правопис утворених слів.*

90-хвилинний, 10-поверховий, 45-секундний, 250-річчя, 367-метровий, 4-мільйонний, 15-кілометровий, 3-сота, 100-тисячний, 45-тонний, 168-річчя, 62-добовий, 2-ярусний, 3-поверховий, 728-гектарний, 5-процентний.

Вправа 133. *Утворіть прикметники від поданих словосполучень, записуючи цифри словами. Поясніть правопис.*

16 поверхів, 37 метрів, 25 відсотків, 129 мільйонів, 1800 років, 36 градусів, багато тисяч, мало потужності, 35 років, 220 міліметрів, кілька секунд, 300 мільярдів, 5 тонн, 4 яруси, 139 тисяч, 62 вагонів, 39 діб.

Вправа 134. *Запишіть словами числівники на позначення часу (де це можливо, подайте кілька варіантів).*

1:30; 12:45; 2:20; 15:10; 4:30; 17:25; 6:50; 19:35; 8:15; 21:40; 10:05; 23:00; 00:55; 14:10; 3:30; 16:00; 18:05; 7:50; 20:48; 9:14; 22:39; 11: 52.

Вправа 135. *Перепишіть речення. Розкриваючи дужки, поставте іменники в потрібному відмінку.*

1. Реакція розщеплення має 2 (етап).
2. На основі аналізу результатів моногібридного схрещування Г.Мендель сформулював 3 (закон).
3. Під час проростання пшениці у неї зазвичай з'являється одразу 3 (корінець).

4. У своєму розвитку генетика пройшла 3 (основний етап).
5. Зона кореневих волосків у більшості рослин має довжину 2 – 3 (сантиметр).
6. Довжина головного кореня капусти – до півтора (метр).
7. Клітини всіх типів мають 2 (основний компонент), які тісно пов'язані між собою, - цитоплазму і ядро.
8. У олеандра від одного вузла відходять 3 (листок).
9. Стебло має довжину 2 (метр).
10. Гаплоїдні спори проростають в безбарвні заростки розміром 2 – 3 (міліметр).
11. Хвоя опадає у сосни через 2 – 3 (рік), у ялини – через 5 – 7 (рік).
12. Тваринний світ нараховує понад півтора (мільйон) видів.
13. Тіло гідри – циліндричної форми, розміром від 1 до 1,5 (сантиметр).
14. Тривалість життя лейкоцитів – 2 – 4 (день).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Помилку в уживанні форми числівника допущено в рядку

- А ста двадцяти дев'яти
- Б двохсот сімдесяти шести
- В п'ятьохсот дев'яноста одного
- Г вісьмастами сорока трьома
- Д двадцятьма тисячами сімома

2. Помилку в уживанні форми числівника допущено в рядку

- А шістидесяти тисяч двохсот тридцяти семи
- Б чотирмастами дванадцятьма
- В одинадцяти мільйонів
- Г (у) дев'ятистах сімдесяти п'яти
- Д семисот п'ятнадцяти

3. Помилку в уживанні форми числівника допущено в рядку

- А (на) восьмистах сорока двох
- Б трьохстам вісімдесяти трьом
- В дев'ятнадцяти тисячам
- Г п'ятьох цілих двох десятих
- Д півтора мільйонами

4. Помилку в уживанні форми числівника допущено в рядку

- А шістдесятма вісьма
- Б однією цілою сьома десятими
- В двома тисячами сорока шістьома
- Г двадцятьома пятьома
- Д вісьмомастами чотирма

5. Правильною є форма числівника в рядку

- А п'ятистам тридцятьма дев'ятьома
- Б семидесяти чотирьох
- В (на) вісьмидесяти одному
- Г двохстам сімнадцяти
- Д чотирма тисячами

6. Правильною є форма числівника в рядку

- А восьмидесятма двома
- Б сорокам восьми
- В чотирьомастами тринадцятьома
- Г семисот дев'яноста п'яти
- Д (на) п'ятьохстах двадцяти

7. Правильно поєднано числівники з іменниками в рядку

- А два вагона
- Б тридцять чотири зошита
- В семеро курчат
- Г сорок чотири гектара
- Д дві цілих п'ять десятих метри

8. *Правильно поєднано числівники з іменниками в рядку*

А півтора роки

Б двоє речень

В троє студенток

Г чотири з половиною метрів

Д обидва хлопця

9. *Помилку у вживанні числівників допущено в рядку*

А десятеро учасників

Б дві цілих п'ять десятих метра

В сімдесят три відсотки

Г четверо будинків

Д сімдесят два кілометри

10. *Помилку у вживанні числівників допущено в рядку*

А семеро озер

Б шістсот вісімдесят два літра

В тисяча разів

Г два з половиною кілограми

Д півтори доби

11. *Порушено граматичну норму на позначення часу в рядку*

А восьма десять

Б за чверть третя

В без двадцяти сьома

Г п'ять на першу

Д десять по сьомій

12. *Порушено граматичну норму на позначення часу в рядку*

А одинадцята година двадцять хвилин

Б рівно година дня

В сімнадцята тридцять п'ять

Г пів на другу

Д за двадцять четверта

13. Правильну відповідь на запитання «Котра година?» подано в рядку

- А три години двадцять п'ять хвилин
- Б без трьох четверта
- В за двадцять десята
- Г п'ятнадцять хвилин другої
- Д за чверть до шостої

14. Правильну відповідь на запитання «Котра година?» подано в рядку

- А за десять сім годин
- Б в пів на четверту
- В тринадцять хвилин восьмого
- Г одинадцята година тридцять хвилин
- Д двадцять одна година п'ять хвилин

5. Творення та вживання дієслівних форм

Вправа 136. Від поданих дієслів утворіть форми 1 особи однини та 3 особи множини теперішнього або майбутнього часу.

Бродити, вразити, гасити, гладити, їздити, кликати, лазити, лити, ненавидіти, оголосити, переходити, пестити, плакати, платити, побачити, поїти, прати, пустити, склеїти, утвердити, хотіти, чистити.

Вправа 137. Утворіть від поданих дієслів форми 2 особи однини та 1 і 2 особи множини наказового способу.

Бігти, братися, вести, вибрати, вчитися, глянути, дати, дивитися, дозволяти, злазити, їсти, кидати, кинути, клеїти, нести, одягатися, переглянути, перестати, порадити, починати, приїжджати, садити, сказати, спекти, творити, читати, чекати.

Вправа 138. З'ясуйте відмінність між дієслівними формами, поясніть правопис закінчень.

Берімо – беремо, борімося – боремося, дивімося – дивимося, добираймо – добираємо, змагаймося – змагаємося, робімо – робимо, слухаймо – слухаємо.

Вправа 139. Від кожної видової пари дієслів утворіть усі можливі часові форми.

Вивчати – вивчити, вирощувати – виростити, допускати – допустити, запрошувати – запросити, збирати – зібрати, знаходити – знайти, прикрашати – прикрасити, приносити – принести, прощати – простити, розгортати – розгорнути.

Вправа 140. До наведених дієслів доконаного виду доберіть дієслова недоконаного виду, додавши суфікс або змінивши наголос. Поясніть чергування голосних у коренях слів.

Виключити, ви́носити, допомогти, заґребти, засипати, застерегти, зберегти, зупинитися, одержати, розкласти, розмістити.

Вправа 141. Складіть з дієсловами по два речення, щоб в одному дієслово мало значення недоконаного виду, а в другому – доконаного.

Адресувати, атестувати, дискваліфікувати, екзаменувати, мовити, розслідувати, телефонувати.

Вправа 142. Від дієслів утворіть форми 2 особи однини та 2 і 3 особи множини. Визначте дієвідміну дієслів.

Бачити, бігти, виносити, гнати, гоїти, горіти, доїти, коїти, колоти, купити, лити, мовчати, могти, народити, полоти, різати, спати, стелити, стерегти, сумувати, ревіти, умиватися, хворіти, ходити, чесати.

Вправа 143. Утворіть від поданих дієслів пасивні дієприкметники.

Адресувати, вжити, засніжити, збудити, злякати, зустрінути, накрити, обшити, обросити, одягти, окислитись, переконати, перекопати, повернути, повідомити, пороти, розграфити, розстелити, розкупити, сфотографувати, схопити.

Вправа 144. Утворіть від поданих дієслів активні дієприкметники за допомогою суфікса *-л-*.

Згоріти, зів'янути, зітліти, змерзнути, зникнути, зрадіти, поживкнуту, позеленіти, поміліти, порудіти, постраждати, потьмяніти, почервоніти, почорніти, розквітнути.

Вправа 145. Відредагуйте речення.

1. Бажаючі можуть відвідати лекцію з психології.
2. Документи потрібно підписати у завідуючого кафедрою.
3. Завершуючим етапом навчання в магістратурі є захист кваліфікаційної роботи.
4. На факультеті створено постійно діючу комісію з науково-методичної роботи.
5. Сьогодні відбудеться зустріч з початкуючим письменником.
6. Практикуючий психолог відповість на запитання батьків.
7. Після узагальнюючого слова перед однорідними членами речення ставиться двокрапка.
8. Екологів усього світу турбує проблема постійно зростаючої кількості відходів промисловості.
9. Оточуюче середовище постійно змінюється під впливом розвитку й удосконалення технологій виробництва.
10. Унаслідок використання миючих засобів відбувається забруднення води в річках.
11. Люди, постраждавши під час повені, були розміщені в місцевому санаторії.
12. Приємно було бачити учнів, уважно слухаючих розповідь учителя географії.
13. Відстаючі студенти змушені були опрацьовувати матеріал самостійно.
14. Студенти, відїжджаючи на практику, ознайомилися з переліком необхідних документів.

Вправа 146. *Запишіть словосполучення, дотримуючись правил написання частки не з дієприкметниками.*

Вчасно не/виконані завдання, не/замкнені двері, не/прочитані цікаві книжки, не/зібраний восени врожай, не/визначений проміжок часу, не/зафіксовані результати дослідження, не/проаналізовані вченими причини, ніким не/помічений недолік, досі не/досліджені явища, не/доведений факт, не/здійснений студентом експеримент, не/перевірені контрольні роботи, не/виставлені викладачем оцінки, не/оформлена за правилами курсова робота, ніким не/пояснений матеріал, не/бачена краса.

Вправа 147. *Відредагуйте речення.*

1. Дивлячись на чудовий осінній пейзаж, йому згадувалося дитинство. 2. Прочитавши цю книгу, мені захотілося ознайомитися й з іншими творами письменника. 3. Обравши тему курсової роботи, мені захотілося докладніше вивчити цю проблему. 4. Слухаючи розповіді діда про давні часи козаччини, у Шевченка виник задум написати поему «Гайдамаки». 5. Відповідаючи на питання, студентам хотілося отримати якомога вищий бал. 6. Закінчивши університет, у мене є бажання продовжувати навчання в аспірантурі. 7. Перебуваючи на практиці, у студентів з'явився досвід проведення уроків різних типів. 8. Відвідуючи природничий музей, школярам було цікаво роздивлятися експонати й дізнаватися нову інформацію. 9. Приїхавши до лісу, нас вразила краса весняної природи. 10. Піднявшись на гору, перед нами розкрився чудовий краєвид.

Вправа 148. *Перепишіть речення. Поставте розділові знаки при обставинах, виражених одиничними дієприслівниками та дієприслівниковими зворотами.*

1. Старий Кайдаш зняв шапку, тричі перехрестився і пішов до церкви загадавши синам ладнать два вози з рублями для возовиці (Н.-Л.). 2. Коло пасіки росли яблуні і груші посихлявши густе гілля в пасіку над уликами (Н.-Л.). 3. Цю гімнастичну

вправувиконуютьлежачинакилімі.4. Вінбувбруднувато-сірим, попелястим і тільки тепер викупавшись у річці знову став сліпучо-білим красенем схожим на древніх предків (В.Дрозд). 5. Медведиця схопилась з логовища і виючи кинулась до неї (Фр.). 6. Шептало не стримався і побіг перечіпаючись об кореневища верболозів грузнучи в піску та задихаючись од не знаної досі, нестерпної, та все ж солодкої спраги. (В.Дрозд). 7. В очах дівчини заблисли дві перлові сльози, і не кажучи ані слова вона гаряче стиснула руку свого порятівника (Фр.). 8. І я заплакавши назад поїхав знову на чужину (Шевч.). 9. Так і стояла слухаючи погрозливе гудіння, а джміль звершував якесь наче ритуальне літання довкола її голови, що сяяла косами, а Іван застиг поблизу стежачи (Є. Гуц.). 10. Вийшов на сизу піщану косу і струсивши воду знову заіржав грізно та бойовито перегукуючись із громами (В.Дрозд). 11. Вона йшла не поспішаючи.

Вправа 149. *Складіть словосполучення з поданими дієсловами. Зверніть увагу на особливості дієслівного керування в українській мові.*

Вибачати, дотримати, дякувати, завдати, завдячувати, зазнати, знуцатися, зрадити, ігнорувати, кепкувати, навчати, навчатися, наслідувати, насміхатися, оволодівати, опановувати, перетворитися, розумітися, сміятися, хворіти.

Вправа 150. *Виправте граматичні помилки у творенні дієслівних форм. Запишіть нормативний варіант.*

Бажаючи послухати, біжучий рядок, бувший у вжитку, ведуча галузь, виснажуючі вправи, вражаючий успіх, діюче законодавство, домінуюча ідея, забороняючий знак, завідуючий кафедрою, захоплююча вистава, зволожуючий крем, знаючий спеціаліст, знеболюючі ліки, існуюче правило, існуючі норми, керуючий магазину, лікуючі властивості, миючий засіб, наступаюче свято, пануючий клас, послуги для відпочиваючих, правляча партія, процвітаюча країна, слідуючий урок, супроводжуючий документ.

Вправа 151. Керовані дієсловами іменники, подані в дужках, поставте у потрібному відмінку й запишіть словосполучення. Складіть речення з 4 – 5 словосполученнями. Запам'ятайте вживання правильних відмінкових форм іменників з поданими дієсловами.

Навчати (українська мова), дякувати (вчитель), нехтувати (закон), вибачте (дитина), дати визначення (поняття), зрадити (батьківщина), наслідувати (батько), завдавати (шкода), повідомити (студент), сповістити (учень), докласти (зусилля), ходити (гриби), полювати (зайці), дійти (висновок), потребує (допомога), говорити (суржик), хворіти (грип).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Укажіть рядок, у якому всі дієслова недоконаного виду

А переходити, обміняти, запрошувати, вітати

Б питати, виробляти, намагатися, зрошувати

В дозволити, помити, виготовляти, успадкувати

Г гортати, читати, відчиняти, записати

Д домовитися, опитувати, креслити, фотографувати

2. Укажіть рядок, у якому всі дієслова доконаного виду

А шукати, обробляти, знаходити, прийти

Б аналізувати, відносити, дивитися, обходити

В провести, замовити, купити, виробити

Г одержати, використати, стежити, панувати

Д розподіляти, підвищувати, прискорювати, увійти

3. Форму першої особи однини дієслова **НЕПРАВИЛЬНО** утворено в рядку

А виходити – виходжу

Б заробляти – заробляю

В проїздити – проїжджаю

Г просити – прошу

Д вити – в'ю

4. Форму першої особи множини дієслова **НЕПРАВИЛЬНО** утворено в рядку

- А смажити – смажимо
- Б говорити – говоримо
- В просити – просимо
- Г вітати – вітаємо
- Д клеїти – клеємо

5. Форму другої особи однини дієслова **НЕПРАВИЛЬНО** утворено в рядку

- А лити – ллєш
- Б шити – шиєш
- В досліджувати – досліджуєш
- Г їсти – їсиш
- Д наголошувати – наголошуєш

6. Форму другої особи множини дієслова **НЕПРАВИЛЬНО** утворено в рядку

- А готувати – готуєте
- Б полоти – полите
- В дивитися – дивитесь
- Г стояти – стоїте
- Д аналізувати – аналізуєте

7. Форму третьої особи однини дієслова **НЕПРАВИЛЬНО** утворено в рядку

- А виокремлювати – виокремлює
- Б ловити – лове
- В заганяти – заганяє
- Г класифікувати – класифікує
- Д оголосити – оголошує

8. Форму третьої особи множини дієслова **НЕПРАВИЛЬНО** утворено в рядку

- А прагнути – прагнуть

- Б** доїти – доять
- В** вити – виють
- Г** молоти – молотять
- Д** гудіти – гудять

9. Помилку в особовому закінченні дієслова допущено в рядку

- А** стелиш, малюєш
- Б** приносиш, хочеш
- В** занотовуєш, бачиш
- Г** свищиш, дасиш
- Д** регочеш, зважиш

10. Помилку в особовому закінченні дієслова допущено в рядку

- А** одужаємо, кричемо
- Б** прийдемо, клеїмо
- В** кличемо, цінуємо
- Г** показуємо, стабілізуємо
- Д** засвідчуємо, косимо

11. Помилку в особовому закінченні дієслова допущено в рядку

- А** ведуть, ревуть
- Б** біжать, сидять
- В** колять, гоять
- Г** сушать, пригощають
- Д** стукотять, свистять

12. Помилку в особовому закінченні дієслова допущено в рядку

- А** демонструють, одягають
- Б** множать, доповнюють
- В** досліджують, охороняють
- Г** передбачують, відвозять
- Д** полять, просять

13. *Форму майбутнього часу дієслова неправильно утворено в рядку*

- А** знаходити – знаходитиму
- Б** довіряти – довірю
- В** здійснити – здійснию
- Г** здійснювати – здійснюватиму
- Д** провести – проведу

14. *Форму майбутнього часу дієслова неправильно утворено в рядку*

- А** накопичувати – накопичу
- Б** сформувати – сформую
- В** перевірити – перевірю
- Г** переводити – переводитиму
- Д** доопрацьовувати – доопрацьовуватиму

15. *У творенні форми наказового способу дієслова допущено помилку в усіх варіантах, ОКРІМ*

- А** ходимо, очікуймо
- Б** облиш, бачиш
- В** стоїмо, бережімо
- Г** говорімо, шануймо
- Д** перевіряймо, підемте

16. *У творенні форми наказового способу дієслова допущено помилку в рядку*

- А** гляньмо, з'ясуймо
- Б** виводьмо, звернімо
- В** познач, плач
- Г** нехай знайдуть, хай чують
- Д** давай іти, ходімо

17. *Форму наказового способу дієслова подано в рядку*

- А** зробімо висновок
- Б** варто зробити висновок

- В** робимо висновок
- Г** давайте зробимо висновок
- Д** треба зробити висновок

18. Форму наказового способу дієслова подано в рядку

- А** доцільно проаналізувати
- Б** проаналізуємо повніше
- В** потрібно проаналізувати
- Г** проаналізуймо результати
- Д** проаналізуємо класифікацію

19. Немає граматичної помилки в реченні

- А** Коли ти дасиш мені відповідь?
- Б** Пишімо диктант.
- В** Давай запропонуємо це розв'язання проблеми.
- Г** Розповісиш про це друзям.
- Д** Ходімте на лекцію.

20. Немає граматичної помилки в реченні

- А** Давайте зосередимося на головному.
- Б** Дослідники хочать зробити відкриття.
- В** Ти відповісиш за руйнівні наслідки.
- Г** Плануймо ощадливе використання матеріалів.
- Д** Давайте берегти природні багатства країни!

21. Граматичну помилку допущено в рядку

- А** опанувати мову
- Б** прагнути до слави
- В** завдати збитків
- Г** знущатися з тварин
- Д** попереджати про небезпеку

22. Граматичну помилку допущено в рядку

- А** бути паралельним до площини
- Б** наслідувати батька

В потребувати допомоги
Г поінформувати студентів
Д зраджувати ідеям

23. Немає лексичної помилки в словосполученнях із дієсловами в рядку

А брати себе в руки
Б вести переписку
В виносити рішення
Г давати змогу
Д зустрічаються помилки

24. Немає лексичної помилки в словосполученнях із дієсловами в рядку

А задавати питання
Б заключати договір
В діяти на підставі
Г закрити книгу
Д виражати незгоду

25. Немає лексичної помилки в словосполученнях із дієсловами в рядку

А стати в пригоді
Б наносити збитки
В опановувати знаннями
Г підводити підсумки
Д одержати перемогу

26. Немає лексичної помилки в словосполученнях із дієсловами в рядку

А попасти в халепу
Б представляти собою
В дійти висновків
Г розповсюджувати вплив
Д губити час

27. Редагування не потребує словосполучення

- А рішаючий момент
- Б прилягаюча територія
- В обмежуючий знак
- Г наболіле питання
- Д водоплаваючий птах

28. Редагування не потребує словосполучення

- А вимираючий вид
- Б містячий золото
- В ведучий спеціаліст
- Г замерзший розчин
- Д деревообробний комбінат

29. З часткою НЕ окремо потрібно писати дієприкметник у рядку

- А не/оцінене належно відкриття
- Б не/оціненне відкриття
- В не/оцінені дослідження
- Г не/оціненні багатства
- Д не/оцінений вчинок

30. З часткою НЕ разом потрібно писати дієприкметник у рядку

- А не/випробуваний на практиці
- Б точно не/встановлені правила
- В не/визначений час початку
- Г час початку не/визначений
- Д нічим не/підтверджений факт

31. Неправильно утворені форми дієприкметників у рядку

- А наповнений, зроблений, потемнілий
- Б пануючий, літаючий, зрошений
- В налитий, описаний, поблідлий
- Г стертий, повернутий, посивілий
- Д одержаний, проаналізований, замерзлий

32. Правильно утворені всі форми дієприкметників у рядку

А обплетений, оточуючий, почорнілий

Б оббитий, зігрілий, виведений

В прищеплений, мотивований, впливаючий

Г прилеглий, зів'явший, отриманий

Д наповнений, здійснений, зазначений

33. Не потребує редагування речення

А Екологія людини – комплексний міждисциплінарний науковий напрям, що досліджує закономірності взаємодії популяцій людей з навколишнім середовищем.

Б Постійне затоплення призводить до повної загибелі існуючої наземної рослинності, за винятком окремих видів у зонах мілководного затоплення.

В Зростаючий техногенний тиск діяльності людини викликає неухильне погіршення екологічних параметрів довкілля.

Г Поширення забруднюючих речовин відбувається такими головними шляхами: повітряним і водним.

Д Фільтрація води водосховища може відбуватися безперервно протягом досить довгого часу, що призводить до значного підйому рівнів у прилягаючих водоносних пластах.

34. Потребує редагування речення

А Відомо, що у рослин виявлено дистанційну дію випромінювання, коли з опроміненої частини організму в неопромінені переносяться речовини, здатні пошкоджувати меристеми.

Б Прозорість тісно пов'язана з мутністю, тобто з вмістом завислих мінеральних частинок.

В Дослідники виконали відбір і узагальнення забруднювачів за табличною схемою, запропонованою фахівцями-медиками.

Г Найбільш значними з довгострокових пріоритетів є ті, що пов'язані з проблемою подальшого спаду якості повітря в містах через збільшення транспортних потоків.

Д Ліси України в більшості її регіонів неспроможні витримати зростаючого потоку відпочиваючих, оскільки площа їх значно менша від науково обґрунтованих норм.

35. Неправильно побудоване речення з дієприслівниковим зворотом у рядку

А Маючи різні функційні групи й складну будову макромолекули, білки зв'язують і переносять з кров'ю багато з'єднань.

Б Руйнуючи клітину, припиниться і дія ферменту.

В Давні греки й римляни цінували малину за лікарські властивості, використовуючи її як лікувальний засіб від укусів гадюк.

Г Малина росте в підліску мішаних та рідколистяних лісів, на галявинах, вирубах, часто утворюючи суцільні зарості.

Д Ягоди малини сушать відразу після збирання, розклавши їх тонким шаром на полотняних рамах, ситах, на горіщі, на печі.

36. Неправильно побудоване речення з дієприслівниковим зворотом у рядку

А Сполучна тканина вкриває м'яз зовні, утворюючи пермізій, у якому іноді є невелика кількість жирової тканини.

Б М'язова тканина також виконує опорну функцію, підтримуючи весь організм та окремі його органи в певному положенні, захищає внутрішні органи.

В Усі живі організми, зокрема й тваринні, здатні безперервно змінюватись, пристосовуючись до умов життя.

Г Комахоїду, ловлячи мурах у глибині мурашника, доводить-ся постійно витягати язик, і той стає довгим і тонким.

Д Нейтральні жири стають джерелом ендогенної води, сприяючи нормальному обміну води в організмі.

37. Неправильно утворено дієприкметник у рядку

А Види, які вимерли в процесі еволюції, – вимерлі в процесі еволюції види.

Б Дослідник, який вивчає процеси, – дослідник, вивчаючий процеси.

В Приклади, які навів автор, – наведені автором приклади.

Г Квіти, які зів'яли на сонці, – зів'яли на сонці квіти.

Д Рівень розвитку, який визначили певні чинники, – рівень розвитку, визначений певними чинниками.

6. Правопис прислівників

Вправа 152. *Запишіть слова у дві колонки: у першу – з літерою ц наприкінці, а другу – з літерою ї. Поясніть написання.*

Безвіст..., відтод..., вкуп..., вноч..., восен..., до вподоб..., докуп..., завбільшк..., зсередин..., надвор..., навесн..., навік..., наввипередк..., опівноч..., по-українськ..., по-заяч..., повол..., посередин..., трич... .

Вправа 153. *Запишіть прислівники, вставляючи, де потрібно, літеру н. Поясніть написання.*

Безвин...о, вихован..., задуман...о, зацікавлен...о, зелен...о, зран...я, монотон...о, навман...я, напружен...о, натхнен...о, небуден...о, невблаган...о, невин...о, невізнан...о, негадан...о, неждан...о, неодмін...о, непомітн...о, неказан...о, по-качин...ому, прихован...о, попідвікон...ю, попідтин...ю, скажен...о, спросон...я, стривожен...о, стурбован...о, сумлін...о, шален...о.

Вправа 154. *Запишіть подані прислівники і прислівникові сполучення разом, окремо або з дефісом. Поясніть правопис.*

Босо/ніж, будь/де, без/вісти, від/тепер, віч/на/віч, в/одно/сталь, в/основному, в/розтіч, де/не/де, день/за/днем, до/пуття, за/для, за/очі, за/разом/, з/віку, з/на/двору, ледве/ледве, куди/небудь, на/відмінно, на/відріз, на/диво, на/жаль, на/про/весні, на/пере/бій, на/впростець, на/тще/серце, не/вдогад, ні/звідки, ні/коли, один/в/один, пліч/о/пліч, по/двоє, по/двоїти, по/друге, с/під/лоба, стрім/голов, темно/темно, у/цілому, чим/дуж, що/місяця, як/не/як.

Вправа 155. *Від поданих слів різних частин мови утворіть прислівники, додаючи префікси. Поясніть написання.*

Батьківський, ваш, гарячий, глибокий, голос, двір, двоє, другий, зима, зло, зустріч, їхній, малий, козацький, коло, латина, осінній, пам'ять, п'ятий, п'ять, семеро, середина, скільки, слід, сусідський, твій, шестеро.

Вправа 156. Складіть речення з прислівниками й співзвучними з ними сполученнями слів. Поясніть написання.

Докупи – до купи, вперше – в перше, вдень – в день, всередину – в середину, згори – з гори, зроду – з роду, набагато – на багато, навіки – на віки, назустріч – на зустріч, напам'ять – на пам'ять, на сміх – на сміх, по-перше – по перше, по-своєму – по своєму, удвох – у двох.

Вправа 157. Запишіть прислівники та прислівникові сполучення, розкриваючи дужки.

(Ані) скільки, (будь) куди, десь (то), (від) ранку (до) вечора, дарма (що), (до) побачення, звідки (небудь), (з) року (в) рік, коли (не) коли, куди (небудь), (на) завжди, (на) зразок, на (в) стіж, (на) ура, не (до) вподоби, (не) раз, (ні) коли, ні (на) що, по (під) тинню, (по) варшавськи, (по) четверте, (рано) пораненьку, сам (по) собі, так (от), (по) четверте, рік (у) рік, (сама) самотою, (у) (сто) кратно, (що) духу, як (таки).

Вправа 158. Запишіть речення, правильно написавши прислівники та прислівникові сполучення. Поясніть правопис.

1. Це спричиняє зміну погоди на/весні. 2. Більшим ступенем континентальності відзначаються Іршавська і Солотвинська улоговини: в/зимку сюди проникає з гір холодне повітря, тому часто бувають сильні морози. 3. Під час сильних злив і танення снігу в горах знижені місця не/рідко затоплюються водою. 4. Така ж ситуація і з показником середнього доходу на душу населення, який що/річно оприлюднює ООН. 5. З/давніх/давен територію України перетинали міграційні й торговельні шляхи з півночі на південь та зі сходу на захід. 6. Друга група вчених повністю відкидала вплив законів природи на суспільство та їх дію в/середині суспільства. 7. Під час скорочування клітини стискаються й ніби випинаються на/зовні, нагадуючи при цьому багаторядний епітелій. 8. В/одно/час можуть виникати малорухливі або нерухливі клітини, які виробляють більш/менш щільну міжклітинну рідину. 9. С/початку вони займали

незначні території, але до/середини крейдяного періоду квіткові рослини за короткий геологічний період часу швидко поширилися на всій землі.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Прислівник є в реченні

А Корсика – найпівденніша частина Франції, яку характеризує економічна відсталість, якщо порівнювати з материковою Францією.

Б Обсяг французьких інвестицій в Україну поки що незначний.

В Королева Великої Британії – єдиний британський громадянини, що мандрує без паспорта.

Г Надра країни багаті на будівельну сировину – мармур, граніт тощо.

Д Силезія – основна металургійна та енергетична база країни з її важливими центрами Катовіце і Вроцлав.

2. Прислівник є в реченні

А Багатством Океанії є її населення, яке різниться за расовими, мовними ознаками, за історико-культурною спадщиною.

Б Згідно з геосхемою ООН, Америка поділяється на чотири субрегіони.

В Головні особливості рельєфу й клімату визначають характер річкової мережі та забезпеченість водними ресурсами.

Г Європейський напрям політичної та зовнішньоекономічної діяльності має для України нині велике значення.

Д Трудові ресурси Канади характеризуються високим професійним рівнем.

3. Прислівники є в усіх словосполученнях рядка

А розвинуті краще, швидке зростання, традиційно поділяють

Б добре налагоджений, висока продуктивність, головне ядро

В розвивається найуспішніше, вагоме місце, підтримують фінансово

Г краще зображення, будівля навпроти, стежка ліворуч

Д набагато більше, живляться рівномірно, особливо вирізняється

4. Прислівники є в усіх словосполученнях рядка

А успішно конкурує, найкраще місце, традиційно визначають

Б значне поширення, тісно пов'язане, найбільш розвинені

В провідне місце, вирішальне значення, найвище дерево

Г важливе питання, особливо поширено, традиційно домінує

Д найкраще сплановано, збільшили істотно, швидко розвивається

5. У якому рядку всі словосполучення містять прислівники?

А ставитись по/сусідському, дивитись по/вовчому, взяти за/багато, запитувати в/друге

Б зробити за/багато днів, приносити до/дому, відпочивати по/перше вересня, йти на/зустріч

В йти на/зустріч з випускниками, зібратися в/п'ятьох, по/сусідському звичаю, зробити по/вашому

Г йти по/вовчому сліду, співати по/українськи, кинути на/гору, запитати у/п'ятьох друзів

Д підніматися на/гору Ельбрус, зібратися в/купі, йти до/дому батька, постукати в/друге вікно

6. Помилку в утворенні ступенів порівняння допущено в рядку

А найбезпечніше, ширше, більш активно, частіше

Б реальніше, більш достовірно, раціональніше, вище

В твердіше, найбільш позитивніше, прохолодніше, найскладніше

Г найчастіше, глибше, найбільш часто, небезпечніше

Д менш різноманітно, точніше, послідовніше, найдорожче

7. Помилку в утворенні ступенів порівняння допущено в рядку

- А** ближче, найефективніше, менш небезпечно, більш важливо
- Б** раніше, актуальніше, найвище, найбільш самостійно
- В** найскладніше, менш ефективно, відповідальніше, твердіше
- Г** швидше, більш повільніше, рівномірніше, значніше
- Д** простіше, найбільш тепло, найрівномірніше, гучніше

8. Ступені порівняння можна утворити від усіх прислівників у рядку, ОКРІМ

- А** довго, рішуче, високо, тепло
- Б** близько, пречудово, різко, широко
- В** холодно, корисно, голосно, дбайливо
- Г** активно, докладно, темно, рано
- Д** добре, дивовижно, розумно, мало

9. Ступені порівняння можна утворити від усіх прислівників у рядку, ОКРІМ

- А** швидко, гарно, смачно, гостро
- Б** голосно, тихо, весело, багато
- В** зелено, старанно, поступово, раптово
- Г** низько, дорого, сміливо, наполегливо
- Д** коротко, часто, популярно, вигідно

10. З дефісом потрібно писати всі прислівники в рядку

- А** ледве/ледве, на/віки, казна/де, часто/густо
- Б** аби/коли, один/на/один, будь/де, по/перше
- В** по/одному, по/літньому, час/від/часу, по/київськи
- Г** будь/коли, дарма/що, по/одинці, все/одно
- Д** по/іншому, десь/інколи, коли/не/коли, всього/на/всього

11. З дефісом потрібно писати всі прислівники в рядку

- А** по/друге, по/двоє, хтозна/куди, один/в/один
- Б** аби/де, поки/що, будь/коли, де/небудь
- В** з давніх/давен, по/українськи, будь/де, врешті/решт

Г по/тайки, по/давньому, по/малу, хтозна/як
Д сюди/туди, по/п'яте, раз/по/раз, як/не/як

12. З дефісом потрібно писати всі прислівники в рядку

А по/перше, по/вашому, ані/куди, сам/на/сам
Б хтозна/де, коли/не/коли, десь/то, ані/де
В будь/як, по/братерськи, по/друге, по/ночі
Г по/нашому, де/не/де, віч/на/віч, часто/густо
Д по/латині, по/казахському, казна/де, день/у/день

13. Разом треба писати всі прислівники в рядку

А по/тихеньку, на/двоє, до/речі, в/одно/час
Б у/трьох, в/різно/біч, чим/скоріш, до/долу
В на/жаль, на/зразок, під/час, на/передодні
Г на/вмисно, на/при/кінці, за/ради, без/відома
Д у/щерть, від/разу, по/господарськи, без/вісти

14. Разом треба писати всі прислівники в рядку

А на/сміх, до/речі, раз/у/раз, десь/інде
Б на/відміну, під/час, в/міру, по/третє
В на/останок, на/спіх, де/коли, під/силу
Г з/під/низу, на/відріз, як/найкраще, на/в/ряд
Д в/міру, на/двоє, тільки/но, по/своєму

15. Окремо потрібно писати всі прислівникові сполучення в рядку

А над/міру, над/вечір, за/довго, на/зло
Б у/поміч, з/року/в/рік, тим/часом, уві/сні
В у/плав, рік/у/рік, на/спіх, до/краю
Г віч/на/віч, на/славу, на/різно, по/одному
Д в/нагороду, аби/куди, за/кордоном, за/надто

16. Окремо потрібно писати всі прислівникові сполучення в рядку

А в/різно/біч, без/кінця/краю, по/одному, на/ніщо
Б з/легка, в/нічию, по/черзі, на/весну
В на/весні, на/шкоду, на/сміх, на/диво

Г по/четверо, по/четверте, по/честі, по/сусідству
Д без/перестанку, раз/у/раз, на/виплат, до/краю

17. Помилку в правописі прислівника допущено в рядку

А на щастя, пліч-о-пліч, рік у рік, зверху
Б по двоє, вдвічі, удвох, по-друге
В нашвидкуруч, коли-не-коли, безвісти, без жалю
Г віч-на-віч, у стократ, абияк, ніколи
Д старанно, до вподоби, допізна, що тижня

18. Виділене слово є прислівником і його слід писати разом у рядку

А у/**бік** кордону
Б відкласти у/**бік**
В ліг **на/бік**
Г у/**середині** речення
Д у/**купі** листя

19. Виділене слово є прислівником і його слід писати разом у рядку

А **на/сімох** студентів розподілили
Б у/**середині** доповіді
В з першого **по/третє** січня
Г **в/середині** гнилий
Д відстали **на/віки**

20. Допущено помилки в правописі прислівників

А Що різноманітнішим є географічне середовище, то зазвичай кращі умови суспільного розвитку.

Б Водночас це середовище лише створює умови для розвитку суспільства.

В Швидке впровадження науково-технічних досягнень у господарство суттєво змінює характер розміщення різних виробництв.

Г Експорт сільськогосподарських і продовольчих товарів що річно забезпечує понад чверть валютних надходжень країни.

Д Сьогодні в зовнішньоекономічній діяльності країн цих регіонів пріоритетними є насамперед відносини з ЄС.

21. Допущено помилки в правописі прислівників

А Віднедавна в Україні сформувалися специфічні форми господарювання в аграрній сфері – агрохолдинги.

Б Тваринництво не рідко є показником рівня розвитку господарства країни.

В На півночі, де багато пасовищ, на територіях довкола міст переважає молочний напрям.

Г В Україні вирощують і заготовляють чимало лікарських рослин (близько 100 видів).

Д Щораз більші потреби в паливі, енергії та сировині стають важливим стимулом технічного й технологічного прогресу.

*22. Замість крапок потрібно писати букву **и** в усіх прислівниках у рядку*

А по-козацьк.., навік-вік.., удвіч..

Б позаоч.., по-лисяч.., навкос..

В наколішк.., пішк.., трох..

Г опівноч.., насторож.., тріч..

Д залюбк.., напровесн.., навік..

*23. Замість крапок потрібно писати букву **и** в усіх словах у рядку, ОКРІМ*

А заввишк.., по-одеськ.., навкруг..

Б по-ведмеж.., до реч.., завдовжк..

В мовчк.., навпак.., по-вороняч..

Г взнак.., почаст.., повік-вік..

Д наввипередк.., верх.., трох..

*24. В усіх прислівниках потрібно писати **ни** у рядку*

А старан...о, відокремлен...о, закон...о

Б сумлін...о, недоторка́н...о, безупин...о

В напружен...о, відмін...о, щоден...о

Г упевнен...о, насторожен...о, злагоджен...о

Д гуман...о, віддан...о, туман...о

25. В усіх прислівниках потрібно писати **нн** у рядку

А безперестан..о, шален..о, цін..о

Б зосереджен..о, спокійн...о, вітрян..о

В священ..о, числен..о, орлин..о

Г погодин..о, страшен..о, бездоган..о

Д незрі́внян..о, неждан..о, невин..о

7. Уживання та правопис службових частин мови і вигуків

Вправа 159. Знайдіть словосполучення з неправильним уживанням прийменників. Виправте помилки.

Молодший за віком, в п'яти кроках від будинку, взяти до уваги, зробити на прохання, висловився по цьому питанню, згідно з вимогами, викликати по прізвищу, молодший по віку, відповідно з наказом, вибрати за бажанням, зупинка на вимогу, їхати по дорозі, поставити в приклад, вищий від брата, скласти по всіх правилах, стати до роботи, кращий за всіх, помилитися через неухважність, пропустити заняття по сімейним обставинам, заходи щодо оптимізації процесу, комісія по акредитації, приїдемо по святах.

Вправа 160. Напишіть складні та складені прийменники правильно: разом, окремо або з дефісом.

По/над водою, з/по/між усіх, з/за дерев, в/наслідок впливу, на/зустріч сонцю, за/для тебе, не/залежно від обставин, в/супереч правилам, по/під листям, по/серед галявини, з/по/за хмар, уві/сні, наді/мною, із/за гаю, з/перед очей, у/продовж року, по/перед нього.

Вправа 161. Розгляньте подані пари слів. У кожній з них – форма іменника з прийменником та прислівник. З'ясуйте значення прийменниково-іменникових форм та прислівників. Складіть з ними речення.

У бік – убік, з гори – згори, на горі – нагорі, в останнє – востаннє, на пам'ять – напам'ять, удвох – удвох, по нашому – по-нашому.

Вправа 162. Запишіть сполучення слів у три колонки залежно від того, як пишуться прийменники: а) разом, б) з дефісом, в) двома і більше словами. Схарактеризуйте їх за будовою і походженням.

(За) ради миру, (на) перекір незгодам, з (по) за хат, (із) за лісу, (на) зустріч бурі, (по) серед жита, (з) за дерев, (з) перед носа, (по) під вікнами, з (по) під воріт, у (напрямі) до мене, (під) час бою, (в) наслідок чвар, (з) під коліс, з (по) між гілля, (за) для вас, (на) прикінці роботи.

Вправа 163. Запишіть словосполучення, добираючи з дужок потрібний прийменник.

Батько (з, із, зі, зо) сином, був (в, у) Києві, були (в, у) Черкасах, вийшла (з, із, зі, зо) берегів, вийшов (з, із, зі, зо) двору, години (з, із, зі, зо) дві, дивитися (в, у) очі, зберігати (у, в) пам'яті, (з, із, зі, зо) щирим серцем, зустрілися (з, із, зі, зо) студентами, ішов (з, із, зі, зо) співом, консультація (з, із, зі, зо) спеціалістом, ми (і, й) ви, Марія (і, й) Олег, Олеся (і, й) Катерина, Ольга (і, й) Ірина, онук (з, із, зі, зо) дідусем, опинитися (в, у) небезпеці, перепитувати (в, у) когось, пиріг (з, із, зі, зо) маком, прибрати (з, із, зі, зо) столу, привітати (з, із, зі, зо) святом, прощатися (з, із, зі, зо) скрипалем, риба (з, із, зі, зо) Дніпра, рукавичка (з, із, зі, зо) шкіри, сказав (і, й) пішов, сніг (з, із, зі, зо) вітром, стіл (і, й) шафа, учений (з, із, зі, зо) Львова, хтось (з, із, зі, зо) учнів, я (з, із, зі, зо) тобою.

Вправа 164. Напишіть частку **не** зі словами разом або окремо.

Висловити не/підробний захват, не/виправлені помилки, не/органічні речовини, не/однорідна суміш, не/повне речення, не/розв'язані на засіданні питання, обставини не/з'ясовано, не/варто пояснювати, не/визначений термін, не/зібраний з осені врожай, уряд не/сформовано, не/легка справа, план не/записаний на дошці, тему не/розкрито, не/справжні ніжки, не/постійні структури, не/треба галасувати, ніхто не/винний у цьому, росте не/високий кущ, він такий не/здара, не/мовби пісня задзвеніла, не/допечений пиріжок, не/гайний виклик, не/можливо передбачити, не/мічна людина, не/зважаючи на погоду, гинути в не/волі, не/реальна подія, плавням не/має кінця-краю, не/можна порівнювати, йти не/поспішаючи, не/абиякий хист до малювання, не/вгасний вогник, писати не/думаючи, трохи не/дочувати, не/хотілося співати, у мене не/має запитань, він не/має сумнівів.

Вправа 165. Напишіть слова разом, окремо або з дефісом.

Аби/з/ким, аби/тільки, а/все/ж/таки, ані/в/кого, будь/до/кого, будь/у/що, він/би, де/в/кого, де/з/ким, домовились/таки, записав/же, зробив/таки, зрозуміла/б, іди/ж/бо, казна/з/ким, коли/б/то, мов/би, мов/би/то, навряд/чи, написав/би, наче/б, не/аби/який, не/мов/би/то, не/наچه/б/то, ніби/то, ні/в/кого, ні/про/кого, ні/про/що, он/куди, ось/так, отак/от, розповів/таки, саме/тому, співав/би, та/й, таки/виконали, тільки/но, тільки/ж, тільки/що, тому/таки, усе/ж, усе/ж/таки, хоча/б/знати, хтось/же, ще/й, що/до, як/от, як/раз.

Вправа 166. Поставте розділові знаки; напишіть слова, розділені рискою, разом, окремо або з дефісом; вставте, де потрібно, пропущені літери.

1. У бе..конечних просторах загинув час і не/знати чи день стоїть чи м..нає (М.Коцюбинський). 2. Бійці с..діли не/мов зачарован..і і вся земля перед/ними зацвіла яблуневим цвітом

(О.Довженко). 3. Одне поліно кажуть це ще не/вогнище (В.Шевчук). 4. Ш..рокою долиною між двома рядками розлож..стих гір тихо т..че по В(в)асильківщині не/величка річка Раствавця (І.Нечуй-Левицький). 5. На/дворі білили гострі намети помережані тіннями за/садком над пр..порош..ним гіллям завис вузенький як рубець червоний місяць а під/ним раз/по/раз з(с)блискували руді спалахи й глухо гула канонада (Григор Тютюнник). 6. Сатурн був наче/б/то колись царем Італії при ньому всі жили щас..ливо й вільно (В.Шевчук). 7. Здригнулася од(т) поштовху земля Вжахнулися дерева трави люди. Міста і села на камін..і груди І тільк.. сивий попіл кружеля (М.Лукив). 8. За/вікном висіла сором..язлива як дівчина на/видан..і з..мова тиша ні/хурделиці тобі ні/завірюхи (О.Чорногуз).

Вправа 167. Напишіть частки **не, ні** зі словами разом чи окремо й поясніть їх правопис.

Не/вблаганний, не/рідко, не/в'янучий, не/краще, не/врожай, не/жить, не/мічний, не/знаний, не/забутий усіма вчинок, ні/кроку далі, не/мовби, не/щастя, не/йти, не/досушити, не/зважаючи на, не/здужати, не/привітний, не/далеко, не/доречний, не/абиякий, не/доліт, не/до/виконати, ні/одна зернина, не/співаючи, не/мій, не/дев'ятий, не/раз, не/досить, не/істотно, не/до/спілий, не/з'ясоване досі питання, не/там, не/переконливий, не/активний, не/гадано, не/цілком, ні/звідки, не/зовсім, не/малюючи, не/дуже, не/нависть, ні/що, ні/сотні, не/активний, документ ще не/написаний, не/дарма, не/підписаний зошит, ні/якість, ніде не/знаний, не/допущений до іспиту студент, не/збудований, не/по/українському, не/вблаганний, ні/трохи, ні/при/кому, не/добачати; не/дорого, а дешево; не/славити, а ганьбити; ні/живий ні/мертвий.

Вправа 168. Оберіть з дужок потрібний прийменник або сполучник, поясніть свій вибір.

Картографія тісно пов'язана (з, із, зі) географією та іншими науками про Землю. Будь-яке географічне дослідження починається (з, із, зі) складання (і, й) аналізу карт. Геологам (і, й)

планетологам, океанологам (і, й) геофізикам, біогеографам (і, й) екологам картографія надає один (з, із, зі) найбільш дієвих методів пізнання та допомагає знайти спільну мову. Якщо територія країни дуже видовжена (з, із, зі) заходу на схід, місцевий час (в, у) різних її частинах неоднаковий. Це незручно (в, у) практичній діяльності. Якщо рухатися (з, із, зі) сходу на захід навколо земної кулі, то (в, у) кожному наступному годинному поясі необхідно стрілку годинника переводити на одну годину назад. Якщо переміщуватись (в, у) зворотному напрямі, то одну (і, й) ту саму добу доведеться відлічувати двічі: після 31 грудня знову буде 31 грудня (З підручників «Географія», 11 кл.). (В, у) найдавніші часи людина, збираючи плоди (і, й) полюючи на тварин, вибирала корисні (і, й) уникала отруйних, шкідливих (і, й) небезпечних. Основна ж заслуга К.Ліннея – створення бінарної номенклатури (і, й) стандартизація та вдосконалення термінології (в, у) ботаніці. Бактерії живуть (в, у) ґрунті, воді, повітрі, (в, у) інших організмах. Багато видів одноклітинних водоростей є (в, у) ґрунті (і, й) на його поверхні. (З, із, зі) зростанням щільності життя (в, у) воді організми змушені опановувати нове середовище існування – рослини вийшли на суходіл. Згідно (з, із, зі) сучасними уявленнями, предками наземних рослин є зелені водорості. Одними (з, із, зі) перших наземних рослин вважають риніофітів (З підручника «Біологія. Екологія», 10 кл.).

Вправа 169. *Спишіть, вставляючи пропущені прийменники, сполучники, частки, подані в довідці.*

1. Ті часи, коли жив гетьманував Сагайдачний, були добою найбільшого піднесення козацької слави. 2. Велика радість була ... всій Україні ... сусідніх землях, коли почали повертатись ... рідних осель визволені ... Кафі батьки ... брати, ... були ... оплакані родинами, ... ймення Сагайдачного пішло лунати ... всьому світу. 3. Прославлений ... народній українській думі гетьман козацький Самійло Кішка народився ... світ ... місті Каневі ... року 1530-го, ... перші часи існування козащини, коли пригноблена татарами Україна ... починала підводити свою

скривавлену голову ... набувати сили ... боротьбу ... дикими хижаками (З тв. А.Кащенко).

Довідка: по, й, що, до, вже, у, на, біля, і, а, себто, тільки, з, в.

Вправа 170. *Запишіть вигуки й звуконаслідувальні слова разом, окремо або з дефісом. Поясніть правопис.*

(Ап)чхи, (ба)бах, будь(ласка), (дзень)дзелень, (де)тобі, (до)побачення, (ій)бо, (киць)киць, (кру)кру, (куди)там, (ку)ку, (куку)ріку, (на)добраніч, (ото)хіба(що), (от)тобі(й)(на), (пу)гу, (тік)так, тью(і), (цві)рінь.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Помилки в написанні прийменників допущено в рядку

А по-під листям, з-під дерева, в наслідок перевірки

Б з-за гаю, понад річкою, з-поміж хмар

В наді мною, з-перед очей, обабіч шляху

Г упродовж року, із-за лісу, щодо планування

Д з-над хмар, поміж ними, згідно з наказом

2. Помилки в написанні прийменників допущено в рядку

А з-посеред усього, попід вікном, без упину

Б з метою покращення, за рахунок інвесторів, довкола школи

В уві сні, переді мною, із-за обрію

Г відповідно до закону, навкруги будинку, уздовж річки

Д з-попід даху, по-над усе, під мною

3. Помилку в написанні частки допущено в рядку

А невисокий кущ, отож, не відчуваючи

Б ані в чому, ніби ж, ні про що

В де в чому, це ж, наче б

Г прийшов-таки, тільки-но, хтозна в чому

Д таки знайшов, будь до кого, коли б

4. Помилки в написанні часток допущено в рядку

А хтозна в кого, ні в кого, будь у що

Б поки що, ані до чого, де в кого

В аби з ким, щодо, як-от

Г начебто, неволя, неначе

Д аякже, немов би, наврядчи

5. Помилки в написанні часток допущено в рядку

А начеб-то, ніби-то, авжеж

Б не можна, тож, будь у кого

В коли б то, де ж, мовбито

Г аніяк, неабиякий, вона ж

Д таки побачив, хай би, хто ж

6. Помилки в написанні службових частин мови допущено в рядку

А не зважаючи на дощ, по-над хмарами, уві сні

Б не варто, не треба, не вимкнено

В начебто, немовбито, сказав би

Г будь у що, немов, аби з ким

Д де з чим, ані з чим, ні в чому

7. Орфографічну помилку допущено в рядку

А Генетичний матеріал віроїду не кодує жодного білка, його основне завдання – самовідтворення в клітині хазяїна.

Б Підчас введення у клітину антисенсорної РНК її нуклеотиди зв'язуються з нуклеотидами сенсорної РНК.

В Концентрація йонів калію й натрію в живій клітині й поза нею ніколи не вирівнюється.

Г У прокаріотів, на відміну від еукаріотів, ДНК не пов'язана з ядерними білками.

Д У внутрішній мембрані мітохондрій є особлива ферментна система, завдяки якій синтезуються молекули АТФ.

8. Орфографічну помилку допущено в рядку

А Проте слід пам'ятати, що під час фотосинтезу та хемосинтезу відбуваються й процеси, характерні й для енергетичного обміну.

Б Якщо в рослину не надходять сполуки заліза, то в неї розвивається захворювання хлороз: утворюються безбарвні листки, не здатні до фотосинтезу.

В На відміну від ціанобактерій, у пурпурних бактерій і зелених сіркобактерій є лише одна фотосистема.

Г Рідше один з алельних генів лише частково пригнічує вияв іншого або ж не пригнічує взагалі.

Д Уперше припущення проте, що хвороби людини пов'язані з патологічними змінами в будові та функціонуванні клітин, висунув німецький учений Рудольф Вірхов ще у XIX столітті.

9. Орфографічну помилку допущено в рядку

А У зубатих китів унаслідок пристосувань до активного полювання виникла подібна до акул форма тіла, а їхні передні кінцівки зовні нагадують плавці.

Б На здійснення пасивного транспорту витрачається не багато енергії або ж вона не витрачається взагалі.

В Процес еволюції, згідно з визначенням Ч. Дарвіна, може відбуватися шляхом дивергенції або конвергенції.

Г Процеси видоутворення можуть відбуватися різними способами, з-поміж яких найбільш поширеними є географічний та екологічний, що базуються на різних формах ізоляції.

Д Якщо клітина до початку мейозу була диплоїдною, то після завершення першого мейотичного поділу вона стає гаплоїдною.

*10. Оберіть рядок, у якому допущено помилку в правописі частки **не***

А недобудований будинок, не зібраний вчасно врожай

Б нескошена трава, не відповісти на запитання

В бути в неволі, невідкриті материки

Г нездужати тиждень, не закінчити вивчення

Д не зібраний з осені врожай, нечитаючи текст

11. *Оберіть рядок, у якому допущено помилку в правописі частки **не***

- А** не підписаний до цього часу наказ, невелика квітка
- Б** не підписані документи, тему нерозкрито
- В** неабиякий хист, неорганічні речовини
- Г** досі не освоєні, будівництво не завершене
- Д** недовантажені вагони, ще не описані види

12. *Оберіть рядок, у якому треба писати окремо частку **не***

- А** Не/пізнавши, не/доробивши, не/волячи, не/знайшовши, не/створивши
- Б** Не/пересікаючи, не/домовившись, не/покоячись, не/дооцінюючи, не/розв'язавши
- В** Не/відходячи, не/розуміючи, не/підійшовши, не/розкривши, не/виконавши
- Г** Не/відгукнувшись, не/спромігшись, не/переглянувши, не/хтуючи, не/вгаваючи
- Д** Не/відпускаючи, не/добігши, не/доспавши, не/бажаючи, не/розрахувавши

13. *Помилку в правописі частки допущено в рядку*

- А** Деякі розчини можна вилити в раковину; рештки змийте проточною водою.
- Б** Фільтр змочують невеликою кількістю води і притискають до внутрішньої поверхні лійки.
- В** Кожен, хто користується газовою плитою, повинен знати: неможна допускати надходження газу в приміщення.
- Г** Намагаючись добути «філософський камінь», що перетворював би будь-який метал на золото, запобігав старінню людини, оберігав її від хвороб, алхіміки проводили безліч дослідів.
- Д** Чимало речовин є токсичними.

14. *Помилку в правописі частки допущено в рядку*

- А** Не можна дивитися на речовини в отвір пробірки, особливо під час нагрівання.

Б Заборонено виконувати досліди, незаплановані вчителем, змішувати будь-які речовини, зливати рідини на свій розсуд, змінювати умови експерименту.

В Тільки-но розчин закипить, погасить полум'я, накривши спиртівку ковпачком.

Г Деякі речовини та їх суміші можуть спричинити вибух.

Д Атом – найменша частинка речовини, яка не має електричного заряду і складається з ядра та електронів, що рухаються навколо нього.

15. Окремо від прислівників та займенників потрібно писати частки

А ні, ані, б

Б аби, де, таки

В ж, же, би

Г небудь, сь, чи

Д як, будь, де

*16. Оберіть рядок, у якому допущено помилку в правописі частки **не***

А Сполуки умовно поділяють на гідрофільні, або полярні, та гідрофобні, або неполярні.

Б Організмам властива здатність поглинати тепло за незначних змін температури.

В Частину води, незв'язану з іншими сполуками, називають вільною.

Г Населення споживає товари широкого вжитку і невиробничі послуги.

Д Сьогодні нерідко проводиться децентралізація населення і виробництва, спрямована на «розвантаження» великих міст і агломерацій.

*17. Оберіть рядок, у якому допущено помилку в правописі частки **не***

А Гідрофобні сполуки містять неполярні групи, які не взаємодіють з водою.

Б Серед біологічно активних речовин є органічні та неорганічні.

В Ці процеси не можливо безпосередньо спостерігати або відтворити експериментально.

Г Надмірна концентрація виробництва призводить до виникнення підприємств-гігантів, які не відповідають умовам мінливої економіки.

Д Жодна держава світу в сучасних умовах не може бути ізольованою від інших країн.

*18. Оберіть рядок, у якому допущено помилку в правописі частки **не***

А Інтернет, який залучає до єдиного інформаційного простору мільйони людей незалежно від місця їх перебування, став важливим рушієм глобалізації.

Б Сучасні корпорації – це не лише виробничі підприємства, а й транснаціональні банки, телекомунікаційні, страхові та аудиторські компанії, інвестиційні й пенсійні фонди.

В Незамінні амінокислоти в організмі людини і тварини не синтезуються.

Г Білки, які містять усі незамінні амінокислоти, називають повноцінними, на відміну від неповноцінних.

Д У білків не має такої функції.

*19. Оберіть рядок, у якому допущено помилки в правописі частки **не***

А Ціанід калію – небезпечна для людини отрута.

Б Деякі мікроорганізми не можуть використовувати кисень у процесах енергетичного обміну.

В Діяльність цієї корпорації в Україні не має такого масштабу, як в інших постсоціалістичних країнах.

Г Розрізняють два основні типи рослинництва: неполивне і зрошувальне.

Д Природні ресурси поділяють на вичерпні й не вичерпні (за природними межами можливого їх використання), відновлювальні й не відновлювальні (за можливостями їхнього відтворення в природі).

20. Утворіть словосполучення, поєднавши слова за допомогою прийменника

А піти, справи	1 по
Б наказ, факультет	2 через
В пливти, течія	3 із-за
Г пропустити, хвороба	4 у
Д приймати, потреба	5 за
	6 у разі

21. Утворіть словосполучення, поєднавши слова за допомогою прийменника

А обчилити, формула	1 щодо
Б заходи, подолання	2 у
В посадити, периметр	3 за
Г вирушити, напрямок	4 про
Д розписка, одержання	5 в
	6 по

22. Правильно вжито прийменник у рядку

- А** по власному бажанню
- Б** по технічним причинам
- В** заходи по врятуванню лісів
- Г** по нашим підрахункам
- Д** працювати по 8 годин на добу

23. Правильно вжито прийменник у рядку

- А** при несприятливих умовах
- Б** за активної підтримки
- В** по сторонах дороги
- Г** при аналізі проблеми
- Д** при потребі підвищення

24. Граматичну помилку допущено в словосполученні

- А** назвати на прізвище
- Б** згідно з наказом
- В** завдання з географії
- Г** відповідно прогнозам
- Д** з їхньої вини

25. Граматично неправильно побудоване словосполучення

- А за нашими спостереженнями
- Б на протязі всього періоду
- В зруйновано через бурю
- Г оцінити за критеріями
- Д на його користь

26. Прийменник **у** потрібно вживати в усіх словосполученнях у рядку

- А записують журнал, залишається суміші
- Б працюють запиленому просторі, такий спосіб
- В рідина стікає приймач, записуйте таблицю
- Г найпоширеніші Всесвіті, організмах тварин і людини
- Д нестача Феруму організмі, поширений атмосфері

27. Прийменник **в** потрібно вживати в усіх словосполученнях у рядку

- А містяться живих організмах, поширені природі
- Б формулі молекули, наведені параграфі
- В валентність елементів речовині, частки елемента сполуці
- Г деяких варіантах, атоми сполучені молекулах
- Д відображають формулах, подають такий спосіб

28. Сполучник **і** потрібно вживати в обох сполученнях слів у рядку

- А фрукти овочі, знайти опрацювати
- Б атомів молекул, одних тих самих
- В реагенти продукти реакції, плодкових ягідних соків
- Г запах смак, водяна пара газ
- Д речовини рідини, попелу прожареної міді

29. Сполучник **й** потрібно вживати в обох словосполученнях у рядку

- А водойми ґрунт, розділення очищення
- Б причини закономірності, підручник письмове приладдя
- В аптечка протипожежні засоби, результат висновки

Г терmostійкіший міцніший, із гнотом диском
Д з речовинами розчинами, чистий неушкоджений.

30. Додайте в речення необхідні сполучники

А ... така сама кількість атомів Гідрогену була і в лівій частині, запишемо перед формулою водню коефіцієнт 2.

Б У лівій частині схеми реакції міститься один атом Алюмінію, ... в правій – два.

В Вам відомо, ... Оксиген має постійне значення валентності, яке дорівнює 2.

Г Кисень погано розчиняється у воді, ... цього достатньо для існування у водоймах риб та інших живих істот, які дихають розчиненим киснем.

Д Обчисліть масу кисню в 10 л повітря, ... густина повітря становить 1, 29 г/л.

1 що

2 щоб

3 якщо

4 а

5 бо

6 але

31. Додайте в речення необхідні сполучники

А Ртуть виділяється в газоподібному стані ... конденсується на стінках пробірки у вигляді сріблястих крапель.

Б Це вдасться зробити, ... кисень розчиняється у воді дуже погано.

В Чи повністю розклалася сполука, ... масова частка Оксигену в залишку після нагрівання становила 50%?

Г Однак існують ... рідкі розчини, ... тверді та газуваті.

Д Гідросфера, ... інші частини планети, потерпає від забруднень, спричинених діяльністю людей.

1 бо

2 не лише, а й

3 і

4 якщо

5 як і

6 або

32. Помилки у вживанні прийменників допущено в рядку

А по списку, з приводу свята

Б прийти у справі, за нашими підрахунками

В незважаючи на обставини, за правилами

Г не прийшов через хворобу, з таких міркувань

Д за способом одержання, після засідання

33. Словосполучення, які потребують редагування, подано в рядку

А за власним бажанням, створити на прохання (кого)

Б зробив через неухважність, приїхати за призначенням

В працювати по спеціальності, не працює по технічним причинам

Г залучити до роботи, після закінчення терміну

Д піти по хліб, рекомендації щодо використання

34. Помилки у вживанні прийменників є в рядку

А за умов використання, увести до складу

Б сміятися з когось, зробити на замовлення

В цікавий за змістом, за певних обставин

Г продати за собівартістю, звернутися за адресою

Д учитель по професії, по всіх правилах

35. Граматичні помилки є в рядку

А агенція з нерухомості, цікавий за змістом

Б зупинитися на вимогу, робота з літератури

В при дослідженні з'ясувалося, нарада по безпеці й співробітництву

Г з приводу пропозиції, завдання з мови

Д взяти до уваги, надіслати на адресу

36. Потребують редагування словосполучення й сполучення слів у рядку

- А** незважаючи на аргументи, хворіти на грип
- Б** прийти до висновку, згідно наказу
- В** на думку вченого, з вашої вини
- Г** помилився через неухважність, за аналогією
- Д** довести до відома, працювати за фахом

37. Прийменник неправильно взито в рядку

- А** цікавий за змістом
- Б** згідно до теорії
- В** були при владі
- Г** незважаючи на огріхи
- Д** попри всі зауваження

38. Прийменник неправильно взито в рядку

- А** відповідно до концепції
- Б** приготувати на випадок дощу
- В** за визначенням ученого
- Г** за сприятливих умов
- Д** по причині заморозків

39. Прийменник неправильно взито в рядку

- А** по цьому питанню
- Б** тестування з української мови
- В** згідно з вимогами
- Г** відгук про роботу
- Д** на додаток до висловленого

40. Прийменник неправильно взито в рядку

- А** зробити через незнання
- Б** відпустка для догляду за хворим
- В** відповідно до вимог
- Г** заходи по врегулюванню конфлікту
- Д** з будь-якого приводу

Розділ 5 **СТИЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ**

Науковий та офіційно-діловий стилі

Вправа 171. *Визначте, до якого мовного стилю належать наведені уривки. Назвіть ознаки кожного стилю.*

I. Значна протяжність зони лісостепу визначає різноманітність ландшафтів, що змінюються із заходу на схід. Основними ландшафтами є широколистяно-лісові із сірими й темно-сірими лісовими ґрунтами, різнотравно-злакові степові ландшафти з опідзоленими чорноземами та лучно-степові з типовими чорноземами. У річкових долинах на незначних площах сформувалися мішано-лісові та болотні ландшафти. Переважна більшість природних степових ландшафтів поступилися місцем сільськогосподарським угіддям (з підручн. «Географія 8 кл.»).

II. Тут дуби були ще більші, ще могутніші. Поміж них росли берези – теж розкішні, в ніжно-зеленій піні, по них хвилями ходив вітер, свіжий молодий вітер, що в наш час вже сам по собі розкіш, по них і по молодій траві, яка летіла разом з ним хвилями в далечінь, до темно-зеленої крайки, яка позначала Десну. На самому краю лісу на горбку ріс дуб-велет, обхватів у чотири, ще не старий, дужий, розпросторений у всі боки – ціла зелена держава (Ю. Мушкетик).

III. Як відомо, все у світі взаємопов'язано. Будь-який організм впливає на екосистему, в якій він мешкає.

На Алеутських островах без песця бурхливо розвивається трав'яниста рослинність. Після його появи чисельність морських птахів, які гніздяться на острові, різко зменшилася. В результаті зменшилася кількість добрив, які надходять у ґрунт з послідом птахів, що призвело до збідніння ґрунту.

За відсутності ягуарів і пум на островах Венесуели травоїдні справно об'їдають острівну рослинність. Після появи цих хижих кішок острови вкрились зеленню.

Після того, як в Єллоустоунський національний парк у 1996 – 1997 роках завезли вовків, прерії також стали покриватися пишною рослинністю (зі статті «Як змінюється ландшафт...»).

IV. Україна взяла зобов'язання перед Європейською спільнотою до 2020 року розширити площі свого природно-заповідного фонду до 15% від загальної території країни. Нині ця цифра становить 6,5%. Питання створення національних парків в Україні все більше привертає увагу суспільства і викликає різного роду суперечки. Громадські природоохоронні організації, науковці та навіть державні відомства мають різні, іноді протилежні позиції щодо шляхів реалізації взятого нашою країною зобов'язання (з газ. «Природа і суспільство»).

V. Землі природно-заповідного фонду – це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На використання земельної ділянки або її частини в межах природно-заповідного фонду може бути встановлено обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором. Обмеження (обтяження) підлягає державній реєстрації і діє протягом строку, встановленого законом або договором.

Завдані внаслідок обмеження (обтяження) у землекористуванні втрати відшкодовуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (із Закону України «Про природно-заповідний фонд України», статті 7).

Вправа 172. Прочитайте текст. Визначте стиль, назвіть його головні ознаки та проілюструйте їх прикладами з тексту.

Останнє десятиріччя характеризується неухильним зростанням числа мікотичних уражень людини. Кандидозні нозокоміальні інфекції не тільки подовжують час перебування хворих у клінічних закладах і підвищують вартість їх лікування, а й зумовлюють високу смертність: при кандидемії вона досягає 25-60%.

Понад 20 різних видів грибів роду *Candida* можуть бути етіологічними агентами інвазивного кандидозу (ІК) у людини. Незважаючи на те, що понад 90% інвазивних кандидозів пов'язано з п'ятьма основними видами – *C. albicans*, *C. glabrata*, *C. parapsilosis*, *C. tropicalis* і *C. krusei*, перелік можливих збудників продовжує зростати у зв'язку із накопиченням досвіду лабораторіями в ідентифікації збудників, що, безумовно, важливо для оптимізації терапії кандидозних інфекцій. Упродовж останніх років простежується тенденція до зсуву спектра збудників інвазивного кандидозу, для яких характерна знижена чутливість до антимікотиків (*Aiketerini Flevari, 2013*).

Внутрішньолікарняне інфікування пацієнтів стаціонару грибами може бути як ендогенним (мікробіота самого хворого), так і екзогенним (зараження від інших пацієнтів, рук медперсоналу, через медичне обладнання, предмети догляду, повітря). Для реалізації механізмів екзогенного інфікування особливого значення набуває рівень та інтенсивність контамінації лікарняного середовища (*Klevens R.M., 2007*).

Через підвищений рівень мікотичного забруднення приміщень, в яких перебувають пацієнти з імунною недостатністю, ризик виникнення захворювань зростає. Існують епідемічні біотики грибів роду *Candida*, які можуть викликати епідемічні спалахи грибкових інфекцій (*Ramage G., 2012*). Між тим, забрудненість дріжджоподібними грибами повітря і змивів з об'єктів зовнішнього середовища в медичних установах залишається маловивченою (*З автореферату*).

Вправа 173. Проаналізуйте речення наукового стилю. Виправте виділені курсивом лексичні та граматичні помилки.

1. Рекомендують використовувати комбінації шрифтів: основного, декоративного, збільшуючого.

2. На Міжнародному біохімічному з'їзді було зауважено, що ферменти потрібно класифікувати *по типу* реакції, каталізуємої ними.

3. Контент має відповідати цілям та задачам статті.

4. Важко уявити собі утворення нафти шляхом дії на карбіді металів води океанів, *потрапивших* в глибину землі *по тріщинам* земної кори, тому що ці тріщини не можуть йти так глибоко.

5. *По питанню* про вихідний матеріал існували різні думки.

6. *Згідно досліджень*, особливо негативно систематичне паління впливає на серцево-судинну систему.

7. Виявлена інфекція була *обумовлена* грибами роду *Candida*.

8. Характер та зміст захисних засобів встановлюють *в залежності від* ступеня загрози та інших соціально-економічних чинників.

9. Ця тема є однією із *складових* загальної наукової теми кафедри.

10. Основні *заходи по захисту* населення планують та здійснюють завчасно, вони мають *випереджаючий* характер.

11. Класифікаційна системат *включає* такі підсистеми.

12. І тільки з кінця минулого століття *прослідковуються* зміни наукової парадигми в напрямку звернення до людини.

13. Результати аналізу стануть внеском до опрацювання *ряду* актуальних проблем і *дозволять* окреслити подальшу перспективу досліджень.

14. Таку думку *висловлено* багатьма авторитетними вченими.

15. У даному випадку *прослідковується* зворотний процес.

16. Потрібно *притримуватися* стандартів у оформленні списку літератури.

Вправа 174. Утворіть словосполучення з поданими словами. Визначте відмінок залежного слова.

Вжити, вибачити, додержувати, дотримати, дякувати, запобігати, здобути, зрадити, контроль, набувати, навчати, навчатися, насміхатися, опанувати, півтора, півтори, подібний, сповнений, характерний, вищий.

Вправа 175. Напишіть коротке повідомлення про результати дослідження у своїй галузі, використовуючи типові мовні звороти наукового стилю:

актуальність дослідження зумовлена; теоретичні засади дослідження цього явища викладено в працях...; нове осмислення розгляданого явища зумовлене...; зважаючи на аргументи; досліджувані явища класифіковано за критеріями...; можна припустити, що...; цю думку поділяють...; факти дають підстави стверджувати; висловлено припущення та ін.

Вправа 176. Укажіть висловлення, які не рекомендовано вживати в науковому стилі. Запропонуйте свій правильний варіант.

1. Досліджувана проблема давно привернула увагу науковців.
2. У роботі використано загальнонаукові методи спостереження, аналізу й синтезу.
3. Внутрішньолікарняні інфекції, спричинені різними мікроорганізмами, стали «головним боєм» сучасної медицини.
4. Провідним фактором закріплення будь-яких слів у синонімічних рядах, на нашу думку, є намір мовця в комунікації.
5. Використання терміна «семема» не знімає проблему невизначеності.
6. У роботі ми схвально ставимося до теорії В.П.Гречко.
7. Вважаю, що з-поміж запропонованих заслуговує на увагу класифікація О.І.Коваленка.
8. У процесі виконання роботи я даю всебічну гігієнічну оцінку ризику розвитку внутрішньолікарняної інфекції.

9. Розроблено алгоритм профілактичних заходів у відділеннях інтенсивної терапії та реанімації.
10. На мою думку, ця класифікація має багато недоліків.
11. У роботі я застосував описовий та зіставний методи.
12. Отже, в результаті роботи встановлено видову структуру збудників внутрішньолікарняної інфекції.
13. Нами було з'ясовано основні критерії класифікації досліджуваних одиниць.
14. Специфіка об'єкта і мета роботи зумовили застосування описового методу.
15. Вважаю, що ця теорія є хибною.
16. В основу класифікації дієслів покладено значеннєвий критерій.

Вправа 177. Відредагуйте наукові тексти: виправте лексичні та граматичні помилки.

I. У результаті колоніальних поділів Африки 44% державних кордонів проходять по меридіанам і паралелям, 30% по прямим і заокругленим лініям і лише 26% по кордонам розселення етнічних груп. 13 держав не мають виходу до моря, а це означає, що у них немає надійних шляхів з'єднань з зовнішнім світом.

Така ситуація приводить до міжетнічних конфліктів серед африканських держав. Його жертвами стали 800 тис. чоловік. Конфлікти виникали й на релігійному ґрунті між християнами й мусульманами. На сьогоднішній день Африканський континент став полем суперництва ведучих країн Заходу — США, Франції, Великобританії, Японії. Будучи економічно найменш розвинутим регіоном світу з обмеженими можливостями для високоприбуткових інвестицій у промисловості, Африка звертає увагу цих країн передусім своїми унікальними природними багатствами. Левова частина інвестицій направляється в розробку сировинних ресурсів континенту.

II. На протязі своєї діяльності підприємства частіше всього зустрічаються із певними непередбаченими втратами. При аналізі можливих причин даного явища виділяється ряд факторів, негативний вплив яких привів до існуючих збитків.

Подібна ситуація свідчить про те, що в процесі прийняття управлінських рішень не було проведено аналізу причин втрат. Особливо враховуючи те, що підприємства систематично стикаються з певним видом ризиків типу стрімкого збільшення рівня інфляції або коливання курсів валют. Дані чинники, перш за все, відносяться до групи фінансових ризиків.

Таким чином, доцільним є проведення аналізу суми факторів ризику, що приводять до значних фінансових втрат.

Фактор ризику в економічній області – це група чинників або їх складові, які дозволяють виникненню негативного кінцевого фінансово-економічного результату. Фактор ризику – це узагальнююче поняття для тих чинників, що не складають основну причину, але збільшують вірогідність виникнення втрат.

Система моніторингу фінансових ризиків являє собою сукупність інформаційно-аналітичних та контрольних заходів по управлінню фінансовими ризиками.

Розділ 6

ДИКТАНТИ

Древній Чернігів

Давньослов'янське місто Чернігів розташоване на правому березі Десни. Час його заснування губиться у віках. Відомо, що в IX столітті Чернігів був центром східнослов'янського племені сіверян, а в кінці IX століття увійшов до складу Київської Русі. У Чернігові збереглися чудові старовинні архітектурні пам'ятки XI-XIII століть. Застигли на сторожі вічності Спаський собор, Іллінська церква і П'ятницька церква. Вони – свідки мистецьких звершень зодчих-русичів. Сліди історії ведуть у ближчі до нас часи. Перегорнімо сторінки Чернігова літературного, з якими пов'язані життя і діяльність багатьох українських письменників. У місті бував Т. Шевченко, жили Марко Вовчок, Л. Глібов, Б. Грінченко та інші. Місто стало рідним для М. Коцюбинського, який тут написав свої найкращі твори.

Чернігів древній над Десною сиву думу думає свою. Спробуємо з'ясувати походження назви Чернігів. Вона оповита легендами. Пов'язують, наприклад, назву з іменем хороброго сіверського князя Чорного, що прославився в борні проти хозарів. До нашого часу збереглася в Чернігові Чорна могила – слов'янський курган X століття. За переказами, у цій могилі мовбито поховано князя Чорного – легендарного засновника Чернігова. Побутує також оповідь про княгиню Чорну, яка кинулася з висоти, щоб не потрапити до рук ворогів. Назва Чернігів виводиться й від імення мужньої княгині.

На ім'я Черніг натрапляємо в художніх творах сучасних українських поетів. Приміром, у вірші Ліни Костенко «Акварелі дитинства» змальовано, як в уяві трирічної дитини Черніг постає страшним і дуже чорним, у вечірню пору на човні припливаючи на дніпровські води.

Настав час прощання з Черніговом. Прощавай, красуне Десно!

(За І. Вихованцем)

235 слів.

Чому зникають лісові красуні?

Росте в лісах красуня-царівна із золотими кучерями – лілія лісова. Вона є цінним для науки видом, бо це єдиний представник роду, що трапляється в дикому стані в природі. Лілія має багато декоративних форм. Під час плодоношення стебло її стає схожим на старовинний канделябр, бо плоди-коробочки піднімаються вгору, а з них, як ядра з гармати, розлітається насіння.

Легенда розповідає, що лілія виросла із серця воїна, який поліг у бою за батьківщину. З того часу квітка є символом хоробрості та стійкості.

Наукова латинська назва квітки – лілія мартагон – у перекладі означає «лілія з планети Марс». А Марс у римській міфології був богом війни та покровителем воїнів. Народні назви квітки – маслянка, масляночка – вказують на те, що лілія – їстівна рослина. Колись народи, які населяли Сибір, їли її цибулини вареними, печеними або сирими. Якути висушували цибулини, перемелювали на борошно й пекли хліб. В Україні лілію називали лісовою, бо росло її в наших лісах дуже багато. У давні часи цибулини згодовували коровам, щоб молоко було жирнішим.

Декоративні лілії вирощували ще за дві тисячі років до нової доби. У Стародавньому Римі вважали, що після троянди немає квітки прекраснішої, ніж лілія.

Росте лілія надзвичайно повільно. Якщо вона розвивається

з насінини, то вперше зацвітає аж на сімнадцятому році життя!

Про лісову лілію можна сказати, що її ... «з'їли». Як прикро це чути про таку красуню!

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)
216 слів.

Кольорове мереживо тюльпанів

Тюльпани – чудові весняні квіти. Які ж вони гарні, коли розкривають свої яскраво-червоні або золотисто-жовті келихи-квітки! Степ вкривається кольоровим мереживом, коли квітуть тюльпани. Це багаторічні трав'янисті рослини. Надземні органи тюльпанів живуть кілька тижнів і відмирають, а підземні (цибулини) зберігаються. Так тюльпани захищаються від нестачі вологи в степах улітку.

Тюльпани – чудові декоративні рослини. Культивувати тюльпани розпочали на Сході – в Персії (сучасний Іран) та в Туреччині. Там цю квітку називали дульбанд, що означає «чалма», «тюрбан» – головний убір. У Стародавньому Римі вона дістала назву туліпан, а її сучасна українська назва – тюльпан.

За легендою, у золотому, щільно зімкненому бутоні ховається людське щастя. Якось ішла широким степом бідна жінка і вела за руку маленького хлопчика, свого синочка. Помітила вона золотистий бутончик, наблизилася до нього, не маючи наміру силою відкрити його. Жінка хотіла лише помилуватися чарівною квіткою. Раптом і хлопчик побачив осяйний бутончик і, дзвінко сміючись, кинувся до квітки.

І диво! Тієї ж миті бутон розкрився. Виявилося, що радісний дитячий сміх – це і є щастя!

У Європі вперше побачили східні культурні сорти тюльпанів 1559 року. Захоплення тюльпанами не мало меж, особливо в Голландії. У наші дні виведено понад дві з половиною тисячі сортів тюльпанів. А от дикорослих тюльпанів, предків культурних, залишилося зовсім мало.

Подумай, чи варто нищити прекрасні дикі тюльпани, адже в них заховалося щастя!

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)

209 слів.

Луки – обереги водойм

Де беруть початок річки? Вони витікають маленькими струмочками із дзвінких кришталевих джерел або трясовини боліт чи блакиті озер. Збирають свої води від дощів і сніговіїв, поповнюють їх із підземних водних запасів, щоб вузький безіменний струмочок став могутньою рікою.

Якщо річка тече по рівнині, її називають рівнинною. Якщо її шлях пролягає поміж високих кам'яних скель у горах, то це стрімка гірська річка.

Поспішають річки, несуть свої води до морів. А мимохить роблять безліч корисних справ: покращують клімат, допомагають вирощувати врожаї та виготовляти різноманітну продукцію, напувають землю, людей, тварин і рослини, адже без води гине все живе.

Вода – безцінний дар природи, проте чистої прісної води на Землі стає все менше. Основні запаси прісної води зосереджені в підземних печерах, прісноводних водоймах: річках, озерах та болотах, а також – у вигляді льоду. На території України налічують 131 річку завдовжки 100 км кожна. На півночі України, у Поліському краї, розташовані болота. Вони, наче губка, накопичують і утримують воду, аби потім віддати її джерелам, струмкам та малим річкам.

Довкола водойм розлягаються луки, на яких переважає трав'яниста рослинність. Луки – це не самостійна природна зона. Вони трапляються і в лісовій, і в лісостеповій, і в степовій зонах, і в горах.

Славляться луки своїм різнотрав'ям. Використовують їх як пасовища та для сінокоосу. Але найважливіше значення луків

полягає в захисті водойм від пересихання та обміління. Луки і ліси – це справжні береги водойм.

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)

221 слово.

Закон на сторожі природи

Перші закони про охорону природи з'явилися у Стародавньому Вавилоні ще за два тисячоліття до нової доби. На кам'яній брилі було викарбовано, що суворе покарання чекає кожного, хто знищить дерево.

У I тисячолітті до нової доби в Китаї діяли природоохоронні закони, які забороняли зривати рослини навесні та вирубувати дерева під час їхнього цвітіння. Давньоримські Закони дванадцяти таблиць у V столітті до нової доби передбачали стягнення штрафів у 25 мідних монет за незаконно зрубане дерево. У законах Ману (Індія), що діяли в II столітті до нової доби, за суджувалась торгівля природними дарами. У Європі на початку VI століття були чинними закони, що забезпечували охорону лісів, а їх вирубування вважали суспільно небезпечною дією.

Перші законодавчі акти про охорону природних багатств на території України були видані ще за часів Київської Русі. Так, «Руська правда» – збірник законів Ярослава Мудрого – встановлювала відповідальність за незаконний відстріл хутрових звірів та деяких рідкісних видів птахів.

За часів Київської Русі першими природними заповідниками були священні гаї, що заміняли нашим предкам храми. Їх так і називали: божелісся, гайбог, божниця, праведний ліс, святибір. У таких лісах забороняли випасати худобу, вирубати дерева, полювати на тварин. Крім священних лісів, заповідниками в наших предків були також річки, озера, джерела, струмки, криниці, гори, каміння.

Найдавнішою спробою поставити закон на сторожі лісів вважають судову справу, яку порушили на початку XVII століття

мешканці Білої Церкви, що на Київщині, проти корсунського воєводи Івана Данило́вича, коли він для власних потреб почав вирубувати прадавні ліси.

У XVII – XVIII столітті заповідними були деякі лісові масиви, у яких заборонялося вирубувати дерева та витоптувати трав'янисті рослини. На прохання власників їх освячували священники.

Найпершим заповідником, створеним в Україні, є Асканія-Нова в Херсонській області. Заснував його наприкінці XIX століття землевласник і великий любитель природи барон Фальц-Фейн.

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)
280 слів.

Бурий ведмідь

Бурий ведмідь – найсильніший звір у тайзі. Вага деяких самців може сягати 700 кілограмів. Нема у лісі тварини, крім велетня-лося, яка б не боялася «хазяїна тайги» – бурого ведмедя. Узимку він спить у барлозі, а навесні вилазить на пошуки їжі. І тоді цей велетень харчується практично всім: ягодами, кедровими горіхами, корою дерев, бруньками, мурашками, птахами, рибою, звірами, навіть улюблена трава у нього є. Зовні неповороткий, до дичини ведмідь підкрадається тихо і непомітно. І так близько підповзає, що навіть глухаря, качку чи рябчика встигає схопити. Блискавичність, з якою нападає цей величезний і важкий звір, просто вражає! А ще він і бігає швидко, і спритно видирається на дерева, і плаває, як риба! Ведмідь – один з найрозумніших звірів. Як і мавпа, слон, собака і дельфін, ведмідь легко піддається дресируванню.

Рухаючись, ведмідь переставляє дві лапи з одного боку, потім – дві лапи з другого. Тому в нього перевалиста хода. За це його й прозвано «клишоногим».

Якщо ведмедя розбудити серед зими, він може загинути від голоду. Відомі випадки, коли взимку зголоднілий звір нападав на людей, а потім ставав людоджером.

Ведмедиця – турботлива й сувора мати. Вона сама виховує малят, повсякчас тримає їх у полі зору, привчає до їжі дорослих, навчає лазити по деревах. Коли ведмежата вередують або не слухаються, вона карає їх відчутними ляпанцями. Іноді доглядати за малятами ведмедиці допомагає пестун – ведмежа, старше на один рік від новонароджених.

(З книги «Енциклопедія: Тварини і рослини світу»)

219 слів.

Листяні дерева

Що далі на південь, то більше з'являється у тайзі листяних дерев. Корені листяних дерев не можуть висмоктувати з ґрунту холодну воду, тому з наближенням зими листя дерев засихає і опадає. У листяних лісах значно просторіше, ніж у хвойних, оскільки дерева стоять на більшій відстані одне від одного. Отож у листяному лісі багато сонячного світла.

Тому під кронами високих дерев (до 30 метрів заввишки) – бука, граба, липи, дуба, клена, в'яза, каштана, ясена – ростуть менші дерева: береза, черемха, глід, дикі яблуня і груша, осика, вільха. Ще нижче розташувались чагарники: ліщина, жостір, калина, горобина.

Донедавна вражав своїми розмірами запорізький дуб на острові Хортиця, що прожив понад 700 років, а висоту мав 36 метрів. За переказами, під цим дубом козаки писали славнозвісного листа турецькому султану.

Серед численних видів клену є таке незвичайне дерево, як цукровий клен. З одного дерева можна одержати 2 – 4 кілограми цукру. Листок саме цього дерева зображений на гербі і прапорі Канади, адже саме корінні мешканці Канади – індіанці ірокези навчилися добувати кленовий сік і виготовляти з нього цукор.

Листяні дерева краще очищають повітря, ніж хвойні. Лише одне дерево бука постачає в атмосферу 1,7 кілограма кисню

на годину. Водночас протягом однієї години бук знешкоджує 2,35 кілограма отруйних автомобільних вихлопних газів. За добу один бук забезпечує потребу в кисні 64 осіб.

У в'яза найбарвистіше листя восени – жовте, бордове, червоне, брунатне, оранжеве, пістряве. Квітки липи мають дуже багато нектару, а липовий мед цінується вище за всі інші сорти. На білих пелюстках квітки каштана є кольорові плямки. На початку цвітіння вони жовті, а наприкінці – червоні. Жовтий колір – сигнал для бджіл, що у квітці є нектар, а червоний – що його вже немає. Плоди каштана справжнього, що росте у південних країнах, їстівні. У країнах Південної Америки горіхи каштанів їдять сирими, вареними, печеними, смаженими. Сушені каштани перемелюють на борошно.

(З книги «Енциклопедія: Тварини і рослини світу»)

291 слово.

Тваринний світ Північної Америки

У лісах Північної Америки поблизу річок та озер живуть єноти. Упіймавши здобич, єнот опускає її у воду і перебирає лапами, неначе полоще. За цю звичку єнота прозвали «полоскуном». Ніхто цього не знає, звідки у нього така звичка, але не завдяки охайності, бо єнот мисє здобич і в дуже брудній воді. Можливо, йому просто подобається «мокра» їжа.

Бобри живуть у тихих лісових річках живляться вони корою та молодими пагонами дерев. З товстих гілок та невеличких дерев, перегризаючи їх, бобри будують своє житло – «хатки», гатять греблі, якими перегороджують русла маленьких лісових річок та струмків, і влаштовують штучні озера. Коли бобер гризе дерево, він піднімається на задні лапки, а передніми тримається за стовбур. Не відриваючись від дерева, бобер поступово рухається навколо нього, вигризаючи канавку (достоту як пилкою!), поки дерево не впаде.

Їжак харчується жуками, червами, жабами, мишами, пташиними яйцями, ящірками і зміями. Сміливець навіть отруйних

гадюк не боїться: голки настовбурчить, підкрадеться тихенько до змії, швидкий кидок – і вганяє зуби куди попаде. Звивається гадюка, намагаючись вкусити нападника, та куди вкусиш – усюди голки. У захищеного колючками їжачка ворогів небагато. Серед них – пугач, довгі кігті якого проникають крізь їжачкові голки до самого тіла. Восени їжак влаштовує собі м'яке кубельце під корінням дерев, згорнеться клубочком і спить до весни.

(З книги «Енциклопедія: Тварини і рослини світу»)

202 слова.

Степові птахи

Ще сто років тому, коли стеги були дикими і неораними, там водилось надзвичайно багато дрохв. Дрохви – великі сіро-бурі птахи. Дорослі дрохви бувають завбільшки з невеликого оленя. Вони дивовижно швидко бігають, але після дощу, коли пір'я намокне і стане важким, упіймати її легко. У шлюбний період, коли самець шукає собі пару, він виконує свій славнозвісний «танок»: надувається і кружляє, піднімаючи догори хвіст, а розпущені крила волочачи по землі. У період «залицяння» самці вступають у запеклі бійки один з одним.

Стрепет значно менший від дрохви – завбільшки з домашнього півня. Коли він токує, то дуже високо підскакує – на 15 секунд відривається від землі – на одному місці, від цього на землі вибивається ямка.

Сірі курішки не відлітають у теплі краї на зиму, хоча й страждають від голоду. Яйця висиджує самка, а самець вартує поряд. Щойно вилупляться пташенята, родина покидає гніздо. З першого ж дня життя пташенята самі добувають собі їжу, а батьки лише вчать, як це робити.

(З книги «Енциклопедія: Тварини і рослини світу»)

153 слова.

Цар звірів

Люди проголосили лева «царем звірів». Дорослий лев має завдовжки понад 3 метри (разом із хвостом), а вага його становить до 200 кілограмів. Отже, не найбільша і не найсильніша в світі тварина. Тигр сильніший за лева. Буйвіл, слон, носоріг перемагають лева. Чому ж його названо «царем»? Певно, тому, що вигляд у нього справді царський: гордий погляд, велична постава, пишна грива, надзвичайний хвіст – довгий, тонкий, сильний. Сила удару лев'ячого хвоста – як у залізної палиці, а на кінчику – ошатна китиця, а в тій симпатичній пухнастій китиці – гострий шип, схожий на кіготь. У лева не рев – а грім небесний. Вночі в савані його далеко чути, і все живе навкруги здригається і зіщулюється від страху. Справді, цар!

Леви живуть великими родинами. Старий лев – глава сімейства, кілька левиць (до речі, у левиць грив немає), левенята, молоді леви. Така лев'яча сім'я називається прайдом. У кожного прайда своє володіння – певна територія, площею в десятки кілометрів. Леви господарюють у своїх землях дуже раціонально – тут і людині є чого повчитися. Зебра чи антилопа може спокійно пастися біля ситого лева, бо він її не зачепить. Голодний лев добуде м'яса стільки, скільки потребує прайд, – і не більше.

Удень леви відпочивають і сплять у затінку, полюють увечері і вночі. Старий лев підкрадається до жертви якомога ближче і кидається на неї. Мистецтвом повзати і маскуватися лев володіє віртуозно, йому вдається непомітно підповзти до жертви майже впритул навіть у невисокій рідкій траві. Якщо ж на лови вийшов увесь прайд, старий лев відкрито, оглушливо рикаючи, наближається до жертви, а решта влаштовує засідку на шляху тварини, що панічно втікає.

(З книги «Енциклопедія: Тварини і рослини світу»)

252 слова.

Розділ 7

САМОДИКТАНТИ

Напишіть текст, розкриваючи дужки. На місці крапок вставте, де потрібно, пропущену літеру або апостроф. Слова, розділені рискою, напишіть разом, окремо або з дефісом. Поставте розділові знаки.

Степи

На весь (П,п)івдень України зокрема й рівни(н,нн)ий Крим ро(с,з)кинулися степи.

Ст(е,и)пова зона багатющий край. Славит...ся він б(е,и)змежними просторами і бе(з,с)ці(н,нн)ими (г,г)рунтами чорно/земами. Зростають тут трав...янисті посухо/стійкі рослини. Адже в ст(е,и)пах світла й тепла в/літку в/досталь а вологи не/вистачає. Тому й довелося ст(е,и)повим рослинам пр(и,е)стосуватися до економного викор(и,е)ста(н,нн)я води в/продовж року.

На/весні коли вологи біл...ше буйно квітують тюльпани крокуси гори/цвіти півонії півники. В(е,и)селий і різно/барвний тоді степ.

У/літку через не/стачу вологи панують у ст(е,и)пах лише сріблясто/сиза ков(и,е)ла фіолетово/синя шавлія і духм...яний євшан. На/при/кінці літа траво/стій частково вигоряє від спеки й набуває жовтуватих відтінків.

В/осени степ стає бурим котят...ся ними підстрибуюч..., диво/вижні кульки пер(е,и)коти/поля поки не/настане час з(и,е)мового спокою.

У наш час ст(е,и)пова зона це пер(е,и)важно лани пш(е,и)ниці соняшнику кукурудзи а також баштани в(и,е)ноградники городи й ро(с,з)кішні сади.

А от місця для диких ст(е,и)пових рослин зал(и,е)шаєт...ся все мен...ше й мен...ше.

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)

139 слів.

Крокуси – окраса весни

Ра(н,нн)я весна. Тануть сніги. Серед м(и,е)нуло/річної трави з...являють...ся не/в(е,и)личкі кел(и,е)хо/подібні квітки. Ці т(е,и)ндітні рослини наз(и,е)вають...ся шафранами або крокусами. Це багато/річні трав...янисті рослини з укороче(н,нн)им стеблом потовще(н,нн)им біля основи що має назву бульбо/ц(и,е)булина адже наземного стебла у шафранів не/має.

Українська назва шафран походить від арабс...кого слова жовтий. Адже в центрі шести/п(е,и)люсткової витонче(н,нн)ої квітки яскравіють жовто/гарячі п(и,е)ляки й приймочки.

За л(е,и)гендою назва крокус пов...язана з іменем (К,к)рокоса щирого друга (М,м)(е,и)ркурія (бога торгівлі в римській міфології).

Якось (М,м)(е,и)ркурій розважався м(е,и)та(нн,н)ям диска. Та раптом він не/нароком (с,з)хибив і диск вразив на/смерть (К,к)рокоса його щирого друга. Щоб хоч трохи розрадити ро(з,с)пач та не/втішне горе (М,м)(е,и)ркурія боги пер(е,и)творили краплі крові (К,к)рокоса на пр(е,и)красні квіти крокуси.

Шафран посівний належить до най/перших культурних рослин на (З,з)емлі. З гл(и,е)бокої давн(и,е)ни викор(и,е)стовують його висусе(н,нн)і приймочки як прянощі, ліки для виготовл(е,и)(нн,н)я жовтої харчової фарби та для фарбува(нн,н)я тканин і к(и,е)лимів. Один грам шафранової фарби забарвлює в жовтий колір аж 100 літрів води. Як часто краса в рослин поєднуєт...ся з різно/манітними корисними властивостями!

Необхідно зуп(и,е)няти тих хто зриває не/повторно гарні в(е,и) сняні квіти на/продаж. Крокусів зал(и,е)шилося так мало в пр(и,е)роді!

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)
180 слів.

Мандруємо у високі гори

В(е,и)личний загадковий і казково/пр(и,е)красний світ гори...
Набл(и,е)жаючись з рівнини до гірських ма(с,сс)ивів спочатку бачимо не/високі а потім усе вищі й вищі горби. Далі на обрії з...являють...ся сині застигли кам...яні вел(и,е)тні що закр(и,е)-вають собою пів/неба. Най/вищі дерева і будинки здають...ся на тлі гір іграшковими. Над звив(и,е)стими гірс...кими дорогами з одного боку нав(и,е)сають гостро/верхі скелі а з іншого гл(и,е)бочіє стрімка пр...рва. В(и,е)ршини гір в(и,е)дають...ся не/досяжно далекими.

Від підні(ж,жж)я й до верхів...я гір крає/види поступово змінюють...ся бо чим вище тим стає холодніше. Залежно від т(е,и)мп(е,и)ратури й вологості повітря змінюють...ся (ґ,г)рунти росли(н,нн)ий і твари(н,нн)ий світ. Росли(н,нн)ість на гірс...ких схилах ро(с,з)ташовуєт...ся кількома пов(е,и)рхами/поясами. У п(е,и)редгір...ях пер(е,и)важають ш(и,е)роко/листі ліси зокрема діброви. У дібровах крім дуба ростуть бук граб ясен в...яз ліщина калина буз(и,е)на глід терен.

На в(и,е)соті понад 500 м ро(с,з)ташовуєт...ся пояс буково/хвойних мішаних лісів. Наступний пов(е,и)рх/пояс утворюють лише хвойні дерева. Ще вище луки пояс низ...ко/рослих чагарників та різно/манітних трав...янистих рослин. Най/вище ро(с,з)ташова(н,нн)і вічні л...одовики.

Гори на т(е,и)р(е,и)торії України не/дуже високі тому в/літку на їхніх в(е,и)ршинах не/має сліпучо/білих л...одов(и,е)кових шапок. І (К,к)арпатс...кі і (К,к)римс...кі гори не/повторно гарні.

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)
176 слів.

Рослина із заст(е,и)режною назвою

Вовч... ягоди пахуч... вічно/з(е,и)лений д(е,и)коративний кущ за(в,вв)ишки 10-30 сант...метрів. Цей вид рослин цікавий тим що є р(и,е)ліктом ж(и,е)вим зал(и,е)шком та свідком давн... ої л...одов(и,е)кової епохи ровесником вим(е,и)рлих мамонтів!

На/весні кущ вовчих ягід вкр(и,е)ваєт...ся пучками пр(е,и)-гарних рожевих квіток над якими кружляють бджоли зб(и,е)-раюч... н(е,и)ктар. Цікаво що в серпні/вересні кущ часто зацвітає в/друге якщо в/літку було похолода(н,нн)я й рослина «п(е,и)р(е,и)плутала» пори року. Квітки мають пр(и,е)ємний аромат проте він може (з,с)пр(и,е)чинити в людини запамороче(н,нн)я й отрує(н,нн)я. За/звичай рослини з не/їстівними плодами в народі наз(и,е)вають «вовчими». Ці рослини на/жаль дуже отруйні. Особливо не/бе(з,с)печні в них плоди жовто/бурі ягоди пр(е,и)вабливі на вигляд. Вони так і просять щоб їх (з,с)куштували. Та навіть кілька ягідок становлять не/безпеку для жи(т,тт)я людини. А от пташки залюбки ласують ягодами/кістянками і отрута їм не/шкодить.

Ні/коли не/їж ягід яких не/знаєш!

До/волі часто трапляєт...ся в лісах особливо не/бе(з,с)печний вид вовчих ягід вовче лико. За л(е,и)гендою назва рослини виникла так. Якось у лісі зібралася в(е,и)лика рада тварин аби обрати собі назви. Але вовк запізнився. Розлютившись що на нього не/зач(е,и)кали він почав пазурами зд(и,е)рати лико з найбли(ж,ш)чого куща. Здогадалися з якого?

Дуже важливо щоб у пр(е,и)роді збер(е,и)глися ці не/вторно красиві рослини!

(З книги «Сторінками Червоної книги України»)

190 слів.

Замки

Середньові(ч,чч)я (не)можна уявити без/замків та/й сам замок є творі(н,нн)ям (С,с)ередньові(ч,чч)я.

Наші зна(н,нн)я про це базую(тьс,щ)я на свідч(е,и)(н,нн)ях романтичної літератури і «неоготичної» архітектури 8 – 9 столі(т,тт)ь яка надала нам такі пр(е,и)красні витвори рук людських як замки Нойшванштайн у (Б,б)аварії Мак-Кензі в (Г,г)енуї Каркассоне в (П,п)івденній (Ф,ф)ранції. Середньовічний замок являє собою укріпл(е,и)не житло.

(У,В) (З,з)ахідній (Є,є)вропі 10 столі(т,тт)я потрібно було постійно прот(и,е)стояти набігам (С,с)арацинів (У,у)горців і (Н,н)орманів. Для цього (й,і) необхідні були такі форт(и,е)фікаційні укріпл(е,и)(н,нн)я якими були фортеці та замки. (С,з)/початку це були дуже прості споруди насип... оточ(е,и)ний часто/колом за яким знаходилася кругла або квадратна вежа (з,із,зі) дерева чи каменю. (З,с)/часом замкова арх(і,и)т(е,и)ктура розв(и,е)валася додавалися нові ел(е,и)менти внутрішні фортечні стіни будинки/рез(и,е)денції склади майданчики для війська (і,й) наві(т,д)ь сади. На/при/кінці епохи (С,с)ередньові(ч,чч)я замки (й,і) палаци стають найхарактернішими спорудж(е,и)-(н,нн)ями цього часу.

(С,з)/початку замки були д(е,и)рев...я(н,нн)ими. І тільки (з,із,зі) 11(записати словами) столі(т,тт)я їх почали будувати (з,с) каменю. Про/те розвиток зброї зокрема засобів штурму фортець (і,й) замків те/ж зазнав змін. Для того що/б оволодіти фортецею або укріпле(н,нн)им замком війська застосовували спеціальні тарани за допомогою яких проб(и,е)вали стіни. Крім того особливі машини для кида(н,нн)я стріл камі(н,нн)я та запалювальних снарядів пови(н,нн)і були пр(и,е)голомшити (і,й) д(е,и)моралізувати захис...ників. В/одночас до стін замку чи фортеці підводилися дерев...я(н,нн)і башти на колесах (з,із,зі) яких по пер(е,и)кидни(х,м) містка(х,м) можна було перебратися на ці стіни (і,й) таким шляхом увірватися (в,у) замок. Але (й,і) захис...ники мали відповідні знаря(д,дд)я боро(т,д)...би (з,із,зі) нападниками зрештою (в,у)се вирішували

бойовий настрій відвага а інколи за умови багато/місячної облоги (і,й) терпі(н,нн)я.

Чи не тому облоги (і,й) штурми замків (і,й) фортець головні події (в,у) історії не/скінче(н,нн)их війн (С,с)ередньові(ч,чч)я?

(З книги «Середньовіччя. Дзеркало цивілізацій»)

256 слів.

Диво (Є,є)гипе(тськ,цьк)их п(і,и)рам(і,и)д

В(е,и)лика єгипе(тськ,цьк)а п(і,и)рам(і,и)да одна (з,із,зі) найдавніших в(е,и)л(е,и)тен...ських (с,з)пород люд(дств,цтв) а. Вона побудована (з,с,із,зі) фантастичною точ...ніс...тю що ва(ж,ш)ко зробити наві(т,д)ь сучасним будівельним м(е,и)-ханізмам. (У,в)чені вважають що п(і,и)рам(і,и)ду яка (с,з)кладає(тьс,щ)я (зі,з,із) 126(записати словами) рядів кам(е,и,і)ню вагою 2,5(записати словами) то(н,нн)и кож(е,и)н будували понад 20000(записати словами) людей біл...ше 20(записати словами) років.

Як писав давньо/грецький історик (Г,г)еродот тільки на/підготовку будівельного майданчик(а,у) і проклада(н,нн)я до(р(і,о)г до/н...ого знадобилося 10(записати словами) років. Ще 20(записати словами) років пішло на будівни(ц,тс)тво самої п(і,и)рам(і,и)ди. (У,в)/середині п(і,и)рам(і,и)да мала кам(е,и)ри з...єдна(н,нн)і довгими кор(и,е)дорами. Під самою в(е,и)ршиною у се(рц,рдц)і п(і,и)рам(і,и)ди розміщ(е,и)(н,нн) а поховальна кам(е,и)ра (Х,х)еопса. По/обидва боки кам(е,и)ри ро(з,с)ташова(н,нн)і дві вузен...кі шахти які (с,з)/початку було визначе(н,нн)о як в(е,и)нт(и,е)ляційні. Але зап(и,е)си «Текстів п(і,и)рам(і,и)д» твердят... що бе(з,с)смертна душа (Ф,ф)араона може вирушити до по/той/бічного світу двома шляхами за суз-ір...ям (О,о)ріон або за зіркою (А,а)льфа (Д,д)ракона які мож-н(а,о) було побачити (з,с) п(і,и)рам(і,и)ди чере(з,с) шахти. Зірки вказували шлях душі фараона яка мала приєднатися до однієї (з,із,зі) них.

(У,в) 1993(записати словами) році (в,у)ченими було зробле(н,нн)о ві(д,т)кри(т,тт)я п(і,и)рам(і,и)ди точно повторюють ро(з,с)ташува(н,нн)я зірок що входять до складу пояс(а,у) (О,о)ріон(а,у). Три п(і,и)рам(і,и)ди ро(з,с)ташова(н,нн)і наві(т,д)ь ві(д,т)повідно до розміру цих зірок. Окрім того сукупніс...т... п(і,и)рам(і,и)д є точною картою зоряного неба над (Є,є)гиптом.

Вважають що наві(т,д)ь сама форма п(і,и)рам(і,и)ди нагадує яку/сь (К,к)осмічну обс(е,и)рваторію яка тисячо/лі(т,тт)ями передає не/вловні с(и,е)гналі в/гл(и,е)бини (К,к)осмосу.

(З книги «Таємниці непізнаного»)

205 слів.

Будівни(цтв,тств)о старо/давніх п(і,и)рам(і,и)д

Хто/ж (с,з)творив (С,с)фінкса а значить і п(і,и)рам(і,и)ди? Ще в 19(записати словами) столі(т,тт)і було з...ясова(н,нн)о що кут нах(и,е)лу (В,в)еликої п(і,и)рам(і,и)ди розраховано так що рад(і,и)ус основи дорівнює в(и,е)соті п(і,и)рам(і,и)ди а це відображає мат(е,и)матичне значе(н,нн)я числа «пі». Та(є,ї)мницею є т(е,и)хнологія різа(н,нн)я кам(е,і)н(ю,я) який використовували (в,у) будівни(цтв,тств)і п(і,и)рам(і,и)д храмів саркофагів. Кожен блок мав вагу близ...ко 16(записати словами) то(н,нн) займаючи площу до 3,5(записати словами) метрів квадратних. Але не/відомі будівельники підганяли блоки (з,с) точніс...тю до 0,5(записати словами) міліметр(а,и,ів) не/використовуючи ц(е,и)мент. Не/ймовірно але факт.

]Цікаво чим саме було ро(з,с)пиля(н,нн)о ці кам...я(н,нн)і блоки? Виходячи (з,із,зі) розмірів блоків це мав бути різец... не/менше тр...ох метрів (з,із,зі) алмазними зубцями чого просто не/могло бути адже (в,у) (Є,є)гипті не/було алмазів а виготовляти такі різ...ці почали на/багато піз...ніше. Під/час будівни(цтв,тств)а п(і,и)рам(і,и)д використовували різ...ні свер...ла бури. Сучасні дослідже(н,нн)я пі(д,т)креслюют... що

давні єгиптяни вміли різати граніт (у,в) п...ятсот разів швидше ніж сучасні бури (з,із,зі) алмазними наконечниками. Чим/же працювали давні будівельники? Це можн(а,о) пояснити лише так дуже давно б(а,о)гато тисяч років тому вже викор(и,е)стовували т(е,и)хнологію відому с...огод...ні як ультра/звукове свер...лі(н,нн)я.

(З книги «Таємниці непізнаного»)
164 слова.

На (П,п)олюсах (З,з)емлі

Зони на/в/коло (П,п)івнічного (і,й) (П,п)івде(н,нн)ого (П,п)олюсів найхолодніші на (З,з)емлі. Наві(т,д)ь (у,в)літку т(е,и)мпература повітря там на/в/ряд/чи коли під...німає(тьс,щ)я вище н(у,о)ля. Л...одовий шар який на (П,п)івнічному (П,п)олюсі вкриває море а на (П,п)івде(н,нн)ому сушу ні/коли не/тане. І це аж ні/як не/пов...яза(н,нн)е (з,с,із,зі) тим що полюси трохи ві(д,дд)аленіші від (С,с)онця ніж жаркі зони по/близу (Е,е)кватора. Ці кіл...ка тисяч кілометрів не/становлять в(е,и)ликої різниці з/рештою (С,с)онце ві(д,дд)але(н,нн)е від (З,з)емлі як (у,в)же згадувалось на 150(записати словами) міл...онів кілометрів.

Причина холодного клімату полягає в іншому. За рік (П,п)олярні зони отримують стіл...ки/ж соня(ч,ш)ного світла скіл...ки (й,і) тропічні але соня(ч,ш)ні пром(е,і)ні падають на ці т(е,и)р(и,е)торії під/кутом. О/півдні (у,в) тропіках сонце стоїть на/небі вертикально тоді як (в,у) (А,а)рктиці наві(т,д)ь (у,в)/середині літа воно перебуває близ...ко біля горизонту. Не/допом(а,о)гає наві(т,д)ь те що в/літку воно світить (і,й) в/день (і,й) в/ночі. Оскільки соня(ч,ш)ні пром(е,і)ні падають під кутом пучку соня(ч,ш)них пром(е,і)нів доводи(тьс,щ)я обігрівати (в,у) полярних зонах значно біл...ші площі ніж (у,в) тропіках. Ось чому т(е,и)пла тут мен...ше.

Коли/ж (в,у) (А,а)рктиці буває літо? Як/що уявити собі вісь яка простягає(тьс,щ)я від одного (П,п)олюса до другого то ця

вісь ро(з,с)ташова(н,нн)а під не/великим нахилом до (С,с)онця. Земля об(е,и)ртає(тьс,щ)я на/в/коло (С,с)онця завжди (з,с,із,зі) тим самим кутом нахилу і на це їй потрібен рівно один рік. Тому одну половину року до (С,с)онця нахил(е,и)(н,нн)а (П,п)івнічна пів/куля а другу половину року (П,п)івде(н,нн)а. (У,в) тропічних зонах ро(з,с)ташова(н,нн)их (у,в)/здвж (Е,е)кватора ні/чого подібного нема бо там не/має пір року. (У,в) наших кліматичних умовах вплив нахилу (З,з)емлі вже відчуває(тьс,щ)я протягом пів/рі(ч,чч)я (з,с,із,зі)/середини весни до/середини ос(е,і)ні нам дістає(тьс,щ)я біл...ше соня(ч,ш)ного тепла ніж (у,в) зимо-ве пів/рі(ч,чч)я. Сонце стоїть (у,в) небі вище раніше сходить (і,й) пізніше заходить. Найбільше зміна пір року відчуває(тьс,щ)я (в,у) (П,п)олярних зонах. Коли (в,у) нас літ...не пів/рі(ч,чч)я, до (С,с)онця нахил(е,и)(н,нн)а (П,п)івнічна пів/куля (З,з)емлі в/наслідок чого на (П,п)івнічному полюсі (С,с)онце не/заходить за горизонт у/продовж пів/рі(ч,чч)я. (У,в) цей п(е,и)ріод там панує (А,а)рктичне літо (С,с)онце світить весь день (і,й) всю ніч. А оскільки (С,с)онце не/може бути в/одно/час (у,в) двох міс...цях другому полюсові (З,з)емлі (в,у) цей час доводи(тьс,щ)я о(б,п)ходиться зовсім бе(з,с) соня(ч,ш)ного світла. На (П,п)івде(н,нн)ому полюсі зима там шіс...ть місяців (С,с)онце зовсім не/(с,з)ходить, на/томіс...т... панують лютий мороз (і,й) темрява.

(З книги «1000 таємниць планети Земля»)
340 слів.

Монстри б(е,и)зодні

Здає(тьс,щ)я уже давно дослідже(н,нн)і всі істоти що мешкають (в,у) озерах та річках а от гл(и,е)бини ок(е,и)анів та морів до цього часу валять люд(ств,цтв)о своїми та(е,і)мницями. Там у/б(е,и)зодні живуть монстри які з...являючись на поверхні примушують людину дивуватися х(и,е)мерним та(і,є)нам ок(е,и)ану.

(У,в)се що відомо нам про життя цього підводного світу результат сучасних наукових пошуків за/допомогою оста(н,нн)іх досягне(н,нн)ь техніки. (У,в) 20(записати словами) столітті були створе(н,нн)і сонари які опуще(н,нн)і під воду дали неймовірну інформацію про життя ок(е,и)анів. На/жаль це лише віконце до підводного світу.

Одним (з,із,зі) найжахливіших ок(е,и)анських монстрів вважає(тьс,щ)я г(і,и)ган(тьськ,цьк)ий восьмин(і,о)г. Першу звістку про зустріч (із,з,зі)з ним сповістив (Г,г)омер який жив (у,в) 8(записати словами) столітті до нашої ери. (У,в) поемі «Од(і,и)-(с,сс)ея» він описує (С,с)ци(л,лл)у монстра який мав шіс...ть голів три ряди зубів (і,й) 12(записати словами) ніг. Ховаючись (у,в) печері (С,с)ци(л,лл)а нападала на судна які близ...ко пі(д,т)-пливали до схованки.

Часто восьминогів плутали (з,с,із,зі) кальмарами. 30(записати словами) листопада 1861(записати словами) року команда францу(зьк,зськ)ого судна «Алектан» по/близу (К,к)анарських островів помітила (у,в) воді шо/сь в(е,и)личезне (й,і) вирішила загарпунити істоту але сили були не/рівними монстр (с,з)пінюючи воду своїми страхітливими щупальцями занурився (в,у) глибину (і,й) зник.

В/осени 1878(записати словами) року по/близу б(е,и)р(е,и)-гів (Н,н)ью/фаундленда рибалки впіймали дивний предмет який не/рухомо л(е,и)жав (у,в) воді. Це на мілко/во(д,дд)я потрапив в(е,и)личезний восьмин(і,о)г який не/встиг пірнути (в,у) глибину (з,із,зі) відпливом. Пливти він не/міг за/мало було води. Рибалки загарпунили бе(з,с)помічного монстра (й,і) витягли на берег. Восьмин(і,о)г мав довжину до б(записати словами) метрів (і,й) десяти/метрові щупальці(і,я) (з,із,зі) дев...яти/сантиметровими присосками. Бе(з,с)порадний на березі він шви(д,т)ко загинув.

(З книги «Таємниці непізнаного»)
241 слово.

Рушійна сила еволюції

Рослини як і тварини перебувають (у,в) постійній конкурентній боро(т,д)...бі (в,у) якій використовують вигадливі методи. На/відміну від тварин рослини звісно бор(ю,я)(тьс,цц) я не за тверду їжу а за соня(ч,ш)не світло воду за міс...це (і,й) за ґрунт бага(т,ч)ший поживними речовинами. Про/те принцип лишає(тьс,цц)я тим/самим пр(и,е)рода виробляє живих організмів біл...ше ніж може їх прогнати. Тобто біл...шіс...ть молодих рослин або тварин чахнуть гинуть від голоду або вм(и,е)рають (з,із,зі) інших причин. А ті що ліпше за інших пристосувались до навколишн...ого світу живуть (і,й) розмножую(тьс,цц)я (і,й) не/б(а,о)гато (з,із,зі) їхніх нащадків досягають зрілого віку.

(У,в) росли(н,нн)ому (і,й) твари(н,нн)ому світі існує в(е,и)-ликий попит на жи(т,т)єву енергію тоб/то на соня(ч,ш)не світло (і,й) поживні речовини. Про/те пропозиція завжди обмеже(н,нн)а (і,й) тому обмеже(н,нн)а (й,і) кіл...кіс...ть тварин (і,й) рослин. Це називає(тьс,цц)я «обмеженіс(т,т)ю р(е,и)сурсів». Вона є рушійною силою еволюції.

Проце(с,сс)и розмноже(н,нн)я супроводжую(тьс,цц)я постійними не/в(е,и)ликими змінами (в,у) організмах на ге(н,нн)-ому рівні. Біл...шіс...ть цих змін ген(е,и)тичні помилки. Особи(н,нн)и (з,с,із,зі) помилками гинуть бо не/можуть розмножуватися. А де/які зміни (в,у) ген(е,и)тичній структурі на/впаки мають позитивне значе(н,нн)я На/приклад на молодому дереві з...являє(тьс,цц)я лис(т,т)я яким воно може поглинути біл...ше світла ніж його предки або на/приклад народжує(тьс,цц)я миша (в,у) якої щелепа ліпше розвине(н,нн)а ніж (у,в) її батьків. Цим організмам вижити простіше ніж (їхнім,їх) родичам. Вони мають біл...ше нащадків яким передають (у,в)/спадок ці позитивні зміни (в,у) структурі. (У,в) такий спосіб (із,з,с,зі) часом вин(и,е)кають нові види тварин (і,й) рослин а старі зн(и,е)-кають.

(З книги «1000 таємниць планети Земля»)

219 слів.

Навчальне видання

С.Г. Алексеєва, Н.П. Гальона, О.О. Конєва

УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

ЗБІРНИК ВПРАВ

(для студентів природничих спеціальностей)

Підписано до друку 30.11..2022 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Georgia.

Умов.друк.арк. 9,53. Облік.видав.арк. 6,81

Зам. № 069

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.